

ХАЛҚАРО ИСЛОМ ТАДҚИҚОТ МАРКАЗИ

АБДУРАҲМОН ҚОЯ

ИСЛОМ АХЛОҚИ

"Мовароуннаҳр" нашриёти
Тошкент
1997

Таржимон: Анвар ҲОЖИАҲМАД
Масъул муҳаррир: Абдуғани АБДУЛЛОҲ
Тартибловчи муҳаррир: Ёқуб УМАР

Қўлингиздаги китобча маънавиятимизнинг азалий манбаъларидан бири бўлган ислом ахлоқиға бағишланган. Унинг саҳифаларини варақлар экансиз, исломий қадриятлар: одамийлик, ҳалоллик, адолатпарварлик, дўстлик, саховат, вафо сингари олижаноб фазилатлар моҳияти ва аҳамиятини яхшироқ билиб оласиз, зарарли иллатлар оқибатини чуқурроқ англаб етасиз, диний урф-одатлар, байрамлар, муборак кунлар ҳақида қизиқарли маълумотлар оласиз. Айни вақтда ахлоқ ҳақидаги кўплаб ояти карималар ва ҳадиси шарифлардан баҳраманд бўласиз.

ТАРЖИМОНДАН

Ислом ахлоқи... Неча-неча асрлар мобайнида шаклланган, қанча-қанча насллар синовидан ўтиб, ўзининг ҳаётийлигини, ҳамма замонлар ва авлодлар учун мувофиқлигини, кишилиқ жамияти манфаатларига мослигини, инсоният камолига, маънавият тараққиётига хизмат қилишини амалда тасдиқлаган, шу тўғайли даврлару эллар эъзозини қозониб, завоқ билмай яшаб келаётган ўлмас бир таълимот, умумбашарий ҳаёт дастури, ижтимоий фаолиятнинг бетакрор қоидалари...

Муқаддас Қуръони каримнинг табаррук оятлари, сарвари олам Муҳаммад мустафонинг ҳадисларига асосланувчи ислом ахлоқи неча-неча авлодларни энг олижаноб инсоний фазилатлар руҳида тарбиялаган, эзгулик, ижтимоий адолат, ўзаро тотувлик, биродарлик, меҳрибонлик каби юксак умумбашарий қадриятларни барқарор айлаб, одамийлик, инсонпарварлик тантанасига хизмат қилиб келган. Бу қадриятлар ҳамон маънавиятимизнинг устивор омилларидан бўлиб келмоқда.

Турк илоҳиётшунос олими Абдураҳмон Қоя қаламига мансуб ушбу китобчада ислом ахлоқининг моҳияти ва мазмуни, хилма-хил қирралари, уларнинг инсоний камолотдаги ўрни ва аҳамияти ёритилади.

Ислом ахлоқи, аввало, ҳар бир мўминни ўз инсонлик бурчига садоқат руҳида тарбиялайди. Шунинг учун китобчада мусулмонларнинг Аллоҳ ва пайғамбар олдидаги, она-Ватан ва халқ-миллат олдидаги, ота-она ва қариндошлар, оила, бутун инсоният олдидаги, ниҳоят, ўзининг олдидаги бурчлари муфассал баён қилинади.

Ислом ахлоқи инсонпарварлик ҳар қайси мусулмоннинг доимий одатига айланишини, ҳар қадамда одамларга яхшилиқ қилишни, жамият манфаатларини ҳамиша ўз манфаатларидан устун қўйишни тақозо этади. Шу тўғайли муаллиф ўз асарида ўқувчини ҳалоллик, меҳнатсеварлик, саховат, дўстпарварлик, одоб, адолат, сабр-қаноат каби қатор фазилатлар моҳияти ва уларнинг ижтимоий ҳаётдаги аҳамияти билан таништиради.

Инсон деган шарафли номга номувофик, ҳатти-ҳаракатлар, жамиятга, одамларга зарар

келтирадиган, уларни ранжитадиган хулқу атвор ислом ахлоқига зид. Бинобарин, текинхўрлик ва ёлғончилик, ичкиликбозлик ва зинокорлик, тухмат ва ҳасад, такаббурлик ва ифвогарлик каби иллатларнинг зарарли оқибатлари ҳам китобчада анча кенг ёритилади. Асарда, шунингдек, ислом оламига хос урф-одатлар, диний байрамлар тўғрисида ҳам қизиқарли маълумотлар берилади.

Муаллиф ислом ахлоқининг ҳар бир қиррасини таърифлар экан, ўз фикрларини Қуръони карим оятлари ва ҳадиси шарифлар билан далиллаб боради. Асар равон ва халқчил услуб, содда, кенг оммага тушунарли тил билан ёзилган, шунинг учун ҳам ҳаммабодир.

Китобчада таърифланган ахлоқий қадриятларнинг аксарияти фақат аҳли ислом учунгина хос бўлиб қолмай, жамиятимизнинг ҳар бир аъзоси, хусусан, ёш авлод учун ғоят аҳамиятлидир. Улар қадимий маданиятимизнинг муҳим манбаъларидан бири сифатида янгича ахлоқни, истиқлол маънавиятини шакллантириш ва камол топтиришга хизмат қилиши шубҳасиз. Шундай экан, мазкур асар кенг жамоатчиликка манзур бўлади, деб умид қиламиз.

Анвар ҲОЖИАҲМАД

I. АХЛОҚ НИМА?

Ахлоқий бурчларимиз қайсилар?

Ахлоқ - ҳаётдан ёки ўқиш-ўрганиш ва оила тарбияси билан эришилган руҳий ҳолат демакдир.

Сўзларида, ишларида турли ҳолат ва ҳаракатларида дуруст бўлган кишига ахлоқли инсон дейишади.

Пайғамбаримиз бир ҳадисларида: **"Хулқи яхши бўлган мусулмон имон жиҳатидан энг мукамал мусулмондир"**, - деган эдилар.

Дин инсонлар билан Аллоҳ орасидаги муносабатларни ҳам, одамларнинг одамлар билан муносабатларини ҳам аниқлаб берган.

Инсон дунёда бошқа инсонлар билан бирга яшайди. қаерда бирдан ортиқ киши бўлса, у ерда инсонлар ўртасидаги муносабатларни белгиловчи қонунлар, қоидалар, урф-одатлар бордир. Ислом ахлоқи ҳам динга асосланган ва ўз куч-қудратини ислом динидан олган бир ахлоқдир.

Ахлоқий бурчларимиз қайсилар?

- Аллоҳ ва пайғамбар олдидаги бурчларимиз;
- ўз олдимиздаги бурчларимиз;
- оиламиз олдидаги бурчларимиз;
- ватан ва миллатимиз олдидаги бурчларимиз;
- инсоният олдидаги бурчларимиз.

II. АХЛОҚИЙ БУРЧЛАРИМИЗ

1. Аллоҳ ва пайғамбар олдидаги бурчларимиз.
2. Ўзимизнинг олдимиздаги бурчларимиз.
3. Ойламиз олдидаги бурчларимиз.
4. Ватан ва миллатимиз олдидаги бурчларимиз.
5. Инсоният олдидаги бурчларимиз.

1. Аллоҳ ва пайғамбар олдидаги бурчларимиз
 - Аллоҳнинг борлиги ва бирлигига ишониш;
 - Аллоҳ буюрган ишларни бажариш;
 - Аллоҳ ман этган ишлардан эҳтиёт бўлиш;
 - Аллоҳ берган саноқсиз неъматларга шукр қилиш;

- Аллоҳни ҳамма нарсадан улуғ тутиб, кўнгилга Аллоҳ муҳаббатини жо қилиш;
- Аллоҳ муҳаббатини Аллоҳ даҳшатидан устун қўйиш;
- Аллоҳга чин кўнгилдан ибодат қилиш;
- Аллоҳ олдида ҳаммаша тарбияли, одобли бўлиш. Унинг исмини ҳурмат билан тилга олиш.

Инсониятни қоронғи бир дунёдан қутқариб, унга ёрқин бир олам тақдим этган ҳамда бизга дунё ва охират бахтини ҳозирлаган киши пайғамбаримиз Ҳазрати Муҳаммаддир. Пайғамбаримиз олдида турли бўрчларимиз бор:

- Ҳазрати Муҳаммаднинг пайғамбарлигига ишониш;
- пайғамбар хабар берган диний масалаларнинг дурустлигини ҳамда уларнинг Аллоҳдан келганлигини қабул қилиш;
- унинг ахлоқидан намуна олиш;
- пайғамбаримизнинг ёлғиз бир миллат эмас, балки бутун инсониятга пайғамбар қилиб юборилганига ишониш;
- унинг буйруқ ва тавсияларини бажариш, ман этганларидан тийилиш;
- унинг ҳаётини ўзимизга ўрнак деб билиб, унинг суннати бўйича яшаш;
- унинг номини эшитган вақтда "Соллаллоҳу алайҳи ва саллам" ёки "Алайҳиссалоту васаллам" деб дилдан ҳурматлаш;
- Аллоҳ ва пайғамбарни ўз жонимиздан ҳам кўпроқ эъзозлаш ва ҳурмат қилиш.

Аллоҳ яратган мавжудотлар орасидаги энг улуги инсондир. Унинг жисми ва бу жисм ичида кўзга кўринмайдиган руҳи бор. Ислом дини инсон жисмини ҳар турли хасталиклардан ва зарарли нарсалардан сақлашга ҳамда руҳий жиҳатдан камол топтиришга интилади. Яхши инсон бўлмоқ учун ёлғиз жисмоний саломатликнинг ўзи кифоя қилмайди, балки руҳий саломатлик ҳам зарурдир.

Пайғамбаримиз бир ҳадисларида: **"Аллоҳ сизнинг ташқи қиёфангизга қарамайди. Лекин Аллоҳ сизнинг ичингизга, қалбларингизга қарайди"**, — дегандилар. Демак, ички мусаффолик, руҳ мусаффолиги ислом динида ниҳоятда муҳимдир. Инсоннинг ўзи олдидаги энг муҳим бурчларидан бири ҳам ўзини руҳий жиҳатдан камол топтирмоқдир, бузуқ ва ярамас фикрлардан ўзини тозалаш, бошқалар ҳақида ёмон фикр юритишдан ўзини тиймоқдир.

Ислом динига кўра икки турли хасталик бор. Бири моддий, жисмоний хасталик бўлса, иккинчиси маънавий хасталиқдир. Жисмоний хасталик инсон қиёфасида кўзга ташланиб, билиниб туради. Жисмимизни турли жисмоний хасталиклардан сақлаш ўз олдимиздаги бурчларимиздан биридир. Маънавий хасталиклар инсон жисмида кўринмайди. ғийбат, ёлғончилик, тухмат, ҳийлакорлик, алдамчилик, такаббурлик, хасислик ва ялқовлик каби хасталиклардан ҳам сақланмоқ керак.

Пайғамбаримиз айтадилар: **"Икки кунини бир хил ўтказган киши зарар кўради"**. Ҳақиқий мусулмон ҳар куни олдинга қараб ҳаракат қилувчи ва доимо ўзини камол топтирувчи инсондир. Кўп ўқиган, кўпроқ меҳнат қилган ҳамда кўпроқ изланган одам ўзига, миллатига ва динига фойдали бўлади. Ўзини яхши тарбиялаган инсон ўзининг олдидаги бурчини адо қилган инсондир.

Бир жамиятнинг ёки миллатнинг энг кичик бўлаги оиладир. Оиланинг негизи ота-онадир. Оилада яшовчи кишиларнинг бир-бирлари олдида ҳам бурчлари бор. Буларни уч қисмга бўлиш мумкин:

- Ота-онанинг болалари олдидаги бурчлари;
- болаларнинг ота-оналари олдидаги бурчлари;
- туғишганлар ва қариндошларнинг бир-бирлари олдидаги бурчлари.

Ота-онанинг бурчи бола туғдиришдангина иборат эмас. Туғилган фарзандни ўстириш, яхши тарбиялаш, дини ва миллати учун фойдали қилмоқдир.

Пайғамбаримиз бир ҳадисларида: **"Фарзандларингизни яхши боқингиз, уларни яхши тарбия қилингиз"**, - деб марҳамат қилган эдилар.

- Ота-она фарзандларини ҳалол ризқлар билан боқиши;
- бола туғилгач, диний одатларга мувофиқ чиройли ва маъноли исм қўйиши;
- ўғил боласини суннат қилдириши;
- мактаб ёшига етгач, уни мактабга юбориб ўқитиши;
- етти ёшдан бошлаб аста-секин диний билимларни ўргата бориши ва баъзи сураларни ёдлатиши;

- ўн ёшига етгач, намоз ўқишга даъват этиши керак. Бу ёшдан сўнг болага Қуръон ўқитиш ва динимизнинг негизларини ўргатиш ота-онанинг энг муҳим вазифаларидандир.

- ота-она болаларини бир хил кўриши зарур. Исломиятдан аввал араблар қиз болаларини ёмон кўриб, уларни тириклайин ерга кўмардилар. Исломият одамларни бу аҳволдан қатъий равишда қайтарди. Пайғамбаримиз бир ҳадисларида: **"Аллоҳдан кўрқинг ва болаларингиз борасида адолатдан узоқлашманг"**, - деган эдилар.

- ота-она фарзандининг яхши кишилар билан дўст бўлишига диққат қилиши керак, чунки ёмон кишилар болани ёмон йўлларга бошлаши мумкин;

- уйланиш ёшига етганда, боласини уйлантириши зарур.

Бизнинг дунёга келишимизга ота-онамиз сабаб бўлган. Улар бизни авайлаб ўстиришган, ҳаётларининг энг қимматли вақтларини бизга бахшида этишган. Бизни деб кўп қийинчиликларни бошларидан кечиришган. Шунинг учун ҳам уларнинг бизда кўп ҳақлари бор. Ота-она ҳақини тугал адо этмоқнинг иложи йўқ, ҳар қанча тиришсак ҳам уларнинг ҳақлари тамом бўлмайди. Лекин улар биздан мамнун ва рози бўлсалар, биз ўзимизнинг фарзандлик бурчимизни бажарган бўламиз.

- Болалар ота-оналарига аччиқланиб қарамасликлари, бақриб, қичқириб уларни ранжитмасликлари керак. Чунки Аллоҳ таоло: **"...ота-онага "уф" деб айтма..."** дейди. ("Исро" сураси, 23—оят)

- Болалар ота-оналарига ҳурмат кўрсатиб, уларга итоатли бўлишлари лозим. Пайғамбаримиз бир ҳадисларида: **"Ота-онага итоат Аллоҳга итоатдир. Уларни норози қилиш Аллоҳни норози қилишдир..."**, - дедилар.

- ота-она чақирган вақтда югуриб келишлари, уларнинг топшириқларини ўрнига қўйишлари, юмшоқ ва ширин тил билан жавоб қайтаришлари зарур;

- муҳтож бўлиб қолган ота-онага болалари ёрдам қилишлари;

- болалар қаерга борсалар ҳам, ота-оналарига хабар бериб, улардан рухсат сўрашлари;

- ота-она уйга кирганда, болалар уларни ўриндан туриб қарши олишлари;

- вафот этган ота-оналарини болалар унутмасдан, ҳар вақт уларни дуолар билан эсга олишлари, қабрларини бориб зиёрат қилишлари керак.

Болаларнинг ўз ота-оналари олдидаги бурчлари ҳақида пайғамбаримиз ўзларининг икки ҳадисларида шундай марҳамат қиладилар;

- **"Аллоҳ яратган энг суюкли амаллар, ишлар вақтида ўқилган намоз ва ота-онага яхшилик қилишдир"**.

- **"Жаннат оналарнинг оёқлари остидадир"**.

Ота-онадан сўнг энг яқин кишиларимиз туғишганларимиздир. Ўзимизни эъзозлаганимиз каби уларни ҳам шу тарзда эъзозламоғимиз даркор. Ота-онанинг вафотидан сўнг энг катта ўғил - ота, энг катта қиз - она ўрнидадир. Ёшроқ туғишганлар ака-опаларини ҳурмат қилишлари, улар эса ёшроқ туғишганларига шафқат кўрсатишлари лозим. Туғишганлар ва қариндошлар:

- ота-онадан қолган мол ва пулларни адолат билан бўлишишлари, мерос масаласида бир-бирларини ранжитмасликлари;

- бир-бирлари билан яхши муносабатда бўлиб, қайғу ва шодликларига шерик бўлишлари;

- уйлари бир—бирларига яқин бўлса, тез-тез кўришиб туришлари, йироқ шаҳарларда ёки бошқа мамлакатларда яшасалар, хатлар ва телефонлар орқали алоқани узмасликлари лозим.

Бу ишга ислом динида "силаи раҳм" дейилади. Пайғамбаримиз бир ҳадисларида:

"Ризқининг кенг, умрининг узоқ бўлишини тилаган одам қардошларига бориб қарасин, уларни зиёрат қилсин", - дегандилар.

- бой кишилар муҳтож туғишганлари ва қариндошларига ёрдам кўрсатишлари керак. Динимизда закот ва садақа муҳтож кишиларга берилиши таъкидланган. Лекин қариндошлари орасида муҳтожлар бўлса, закот ва садақани уларга бериш савоблироқ саналади;

- мабодо хато иш қилсалар, бир-бирларини авф этишлари, ўпкалаб юрмасликлари зарур, чунки динимизга кўра уч кундан ортиқ сўзлашмасдан юриш дуруст саналмайди.

Дини, тили, маданияти, тарихи, урф-одатлари бир бўлган одамлардан ташкил топган халққа миллат дейилади. Динлари ва тиллари бир бўлмаса ҳам шу ватанда яшовчи кишиларга ватандош дейилади. Ҳар бир кишининг ўз ватани ва миллати олдида турли бурчлари бор:

- ватандошлар орасида инсоний муносабатларни тайинлаш учун ўша мамлакатнинг ҳукумати қонунлар чиқаради. Бизнинг бурчларимиздан бири ушбу қонунларни ҳурмат қилишдир. Чунки одамлар қонунларга асосланиб яшасалар, роҳатда ва осойишталикда бўладилар;

- одамлар ўзлари топган пулларнинг бир қисмини ҳукуматга тўла-тўқис тўлашлари керак. Бу маблағ билан ҳукуматлар ватандошлар учун керакли бўлган ишларни бошқарадилар. Масалан, шифохоналар, мактаблар, йўллар, фабрикалар қурадилар. Шунинг учун ҳам ҳукумат талаб қилаётган солиқни тугал қилиб тўлаш муҳим бир ватандошлик бурчидир;

- Ватанни сақлаш фақат пул билангина бўлмайди. Ҳозирги кунда миллатлар ўз эркинликлари ва ватанларини сақлаш учун юз мингларча аскарларни хизматда тутадилар. Мол бурчини солиқ билан, жон бурчини эса аскарлик билан адо қилинади. Вақт келганда аскарлик бурчини ўташ ҳам ватан олдидаги бурчимиз саналади.

- Мамлакат ишларини олиб борувчи ҳукумат одамларини ватандошлар сайлайдилар. Сайлов вақтида яхши кишиларни ҳукуматга ёки парламентга сайлаш ҳамда сайловларга қатнашиб овоз бериш ватан ва миллат олдидаги бурчларимиздан биридир.

Ислом динига кўра бутун инсоният бир ота-онанинг, Одам ато билан Момо Ҳавонинг фарзандларидир. Дунёда турли тусдаги, турли дин ва эътиқоддаги кишилар яшайди. Ислом динида бўлган кишининг мусулмонлар ҳамда мусулмон бўлмаган одамлар олдида турли бурчлари бор:

- Бошқа кишиларнинг ҳаёти ҳам бизники каби ҳурматли, қимматли ва қадрлидир. Ҳар бир кишининг бу дунёда яшашга ҳақи бор. Динимизга кўра бирон кишини ҳам ҳақсизлик билан ўлдириш ярамайди, чунки ислом динида энг зўр гуноҳлардан бири одам ўлдиришдир.

- Аллоҳ барча одамларни ҳур қилиб яратган. Улар тутқинликда яшаш учун туғилмаганлар. Исломиятдан аввал қулларни бозорларда мол каби олиб сотардилар. Исломият бу ҳолга барҳам берди. Пайғамбаримиз: "Оналаридан ҳур бўлиб туғилган инсонларни қулликка солишга сизнинг ҳаққингиз йўқдир",- деганлар.

- Одамларнинг ўй-фикрлари, эътиқодлари бир хил эмас. Турлича фикр юритувчилар бор. Ҳар бир кишининг ўзига хос бир фалсафаси бор. Шундай

экан, бизга ўхшаб ўйламайдиган одамларнинг ҳам фикрларини ҳурмат қилиш керак. Уларнинг яхши фикрларини қабул этиш, дуруст бўлмаган фикрларига эса жавоб бериб, улар билан баҳслашиб, ҳақиқатни англатиш лозим. Фикрлар бир бўлмагач, улар ўртасида кураш бошланади, бу кураш эса одам боласининг фикрлар оламини кенгайтиради.

- Одамларнинг номуси ва шарафини ҳурмат қилишимиз лозим. Инсон энг улуғ, энг шарафли мавжудотдир. Уни обрўсизлантириш учун тўхмат қилиш, ғийбат қилиш, ёмонлаш, чақимчилик қилиш исломда ҳаром қилингандир.

- Одамнинг моли ҳам жони каби қимматлидир. Бошқаларнинг моли ва пулига зарар етказмаслик керак. Ҳақсизлик ва зулм билан одамлар молини тортиб олиш ҳаромдир. Кишиларнинг уйлари, ашёлари, ҳайвонлари каби турли мулкларига зарар етказиш гуноҳ саналади. Демак, ҳар бир одамнинг жони, моли, номуси, ўй-фикрлари ва эътиқодини ҳурмат

қилсақ, кишилар ва инсоният олдидаги ахлоқий бурчимизни бажарган бўламиз.

III. ЧИРОЙЛИ ХУЛҚЛАР

1. Тўғрилиқ.
2. Меҳнатсеварлиқ.
3. Марҳамат ва юмшоқ кўнгиллиқ.
4. Ҳамдардлиқ ва саҳийлиқ.
5. Одоб ва ҳаё.
6. Дўстлиқ ва қардошлиқ.
7. Сабр.
8. Шукр.
9. Катталарга ҳурмат, кичикларга муҳаббат.
10. Ҳақиқат.
11. Адолат.
12. Омонатлиқ.
13. Ваъдага вафо.
14. Тавба.

Тўғрилиқ - сўзларимизда, ишларимизда ва ҳаракатларимизда яхши бўлмоқ демақдир.

Беш вақт намоз ўқиганда, жаноби Ҳақдан тўғрилиқни сўраймиз ва: **"Бизларни ғазабга дучор бўлмаган ва ҳақ йўлдан тоймаган зотларга инъом қилган йўлинг бўлмиш - тўғри йўлга йўллагайсан"**, - деб дуо қиламиз. ("Фотиҳа" сураси, 6-7 оятлар.)

Тўғри одам ёлғон сўзламайди, биронта кишини алдамайди, ҳийла қилмайди. Ўзини обрўсизлантирувчи ҳаракатлар қилмагани учун одамлар орасида шарафли ва эътиборли бўлади, ҳамма томонидан севилади, хотирланади.

Тўғрилиқни Аллоҳ мусулмонларга фарз қилган. Кўпгина оят ва ҳадисларда тўғрилиқнинг аҳамияти таъкидланган. Жаноби Ҳақ Қуръонда: **"Эй мўминлар, Аллоҳдан қўрқингиз ва имонларида ростгўй бўлган зотлар билан бирга бўлингиз"**, -деб таъкидлаган ("Тавба" сураси, 119-оят).

Мусулмон сўзлаганда уч нарсага диққат қилади:

- тўғри сўзлайди;
- ваъда берса, ваъдасида туради;
- қўлидан келмайдиган масалаларда ваъда бермайди.

Пайғамбаримиз тўғрилиқка катта аҳамият берар ва мусулмонларни ҳам самимийлиқка даъват қилардилар. Бир куни бир араб келиб пайғамбаримизга шундай деди: "Эй Аллоҳнинг элчиси, мен нодон бир одамман. Менга динда фойдаси бўлган бир сўз ўргатасизми?" Шунда пайғамбаримиз жавоб бердилар: "Аллоҳга ишон ва ҳар ишингда тўғри бўл".

Ҳар бир пайғамбарда беш сифат бўлади. Булардан бири садоқат, яъни тўғрилиқдир. Шунинг учун айтилганки: "Тўғрилиқ пайғамбар сифатидир". Тўғриларни Аллоҳ ҳам, одамлар ҳам ардоқлайди. Ёлғончиларни, алдамчиларни Аллоҳ ҳам, одамлар ҳам ёқтирмайди. Ёлғончилик барча динларда ҳаром саналади. Қуръонда Аллоҳ: **"Эй мўминлар, Аллоҳдан қўрқинглар, тўғри сўзни сўзланглар"**, - деб марҳамат қилган ("Аҳзоб" сураси, 70-оят).

Мусулмон қўли ва тили билан бошқаларга зарар етказмайди, ўзига тилаган нарсани мусулмон қардошига ҳам раво қўради. Мусулмон ҳалол молига ва пулига ҳаромни аралаштирмайди. Оиласи ва болаларига ҳаром ризқ едирмайди. Пайғамбаримиз бир ҳадисларида шундай марҳамат қилган эдилар: "Бир мусулмонга зарар етказган ва уни алдаган киши биздан эмасдир".

Қуръонда ҳам Аллоҳ марҳамат қиладики: **"(Ўлчов ва тарозидан) уриб қолувчи**

кимсаларга ҳалокат бўлмай. Улар одамлардан (бирон нарсени) ўлчаб олган вақтларида тўла қилиб оладиган, уларга ўлчаб ёки тортиб берган вақтларида эса кам қилиб берадиган кимсалардир". ("Мутаффифун" сураси, 1.-3-оятлар.)

Бизлар, алҳамдулиллоҳ, мусулмонмиз. қилган ишларимизни Аллоҳ кўриб туради, фаришталар гуноҳ ҳамда савобларимизни ёзиб турадилар. Одамларни алдасак ҳам, Аллоҳни алдаш мумкин эмасдир.

Мусулмонлик меҳнатсеварлик динидир. Динимизнинг аҳамият билан қарайдиган масалалардан бири меҳнатсеварликдир. Аллоҳ меҳнатсеварликни ҳам ибодатдан санаган ва фарз қилган. Жаноби Ҳақ Қуръонида шундай деб буюради: **"Аллоҳ сенга ато этган мол-давлат билан (аввало) охират (ободлигини) истагин ва дунёдан бўлган насибангни унутмагин"**. ("Қасос" сураси, 77-оят).

Бу дунёси учун меҳнат қилмаган миллатлар қашшоқ бўлиб қоладилар, бошқа миллатларга муҳтож бўладилар, қудратларидан жудо бўлиб, бошқа миллатларга қарам бўлиб қоладилар. Бундай миллатлар у вақтда Аллоҳ олдидаги ибодатларини тўла-тўқис адо этолмайдилар, болаларини ўқита олмайдилар, нодон бўлиб қоладилар. Бундай миллатнинг динлари, имонлари заифланиб, бу дунё қайғусидан динларини камол топтиришга ҳоллари келмайди ва оғир аҳволга тушиб қоладилар.

Бу дунёга ортиқча берилиб, охиратни унутган кишиларда ҳам мана шунга ўхшаган ҳолатлар юз беради. Дин, имон заифлашади, масжидларда намоз ўқувчилар камаяди, кишилар ўртасидаги яқинлик ва муҳаббат тугайди, одамларнинг даражаси пул билан ўлчанади. Такаббурлик ортиб, дўстлик ва қардошлик камаяди. Буларнинг иккаласи ҳам зарарлидир. Шунинг учун мусулмон киши бу дунёни ҳам, охиратни ҳам унутмаслиги керак.

Пайғамбаримиз бир ҳадисларида шундай деганлар: "Чинакам мусулмон охиратдан ҳам, бу дунёдан ҳам воз кечмайди. Дунёсини қолдириб, ёлғиз охирати учун қайгурувчи киши хайрли, яхши мусулмон эмас. Охиратни унутиб, ёлғиз бу дунёси учун киришувчи ҳам хайрли мусулмон эмас. Одамларнинг хайрлиси, яхшиси бу дунёси учун охиратдан кечмайди, охирати учун бу дунёсидан кечмайди, иккаласини бирга олиб боради ва бошқаларга оғирлик туширмайди". Демак, ҳақиқий мусулмон дунё ва охират ишларини бирга олиб борган кишидир. Бошқа бир ҳадисларида ҳам пайғамбаримиз: "Бу дунё учун ҳеч ўлмайдигандек бўлиб меҳнат қил, охират учун эса худди эртага ўлаётгандек бўлиб меҳнат қил", - деб марҳамат қилганлар.

Аллоҳ таоло бу дунёни ҳам, охиратни ҳам имонли қуллари учун яратган.

Бу дунёда ҳам, охиратда ҳам бахтиёр бўлмоқ мусулмоннинг ҳақидир. Баъзи мусулмонлар "бу дунё кофирларники, охират мусулмонники", - деб ишонадилар. Яъни, бу дунёда мусулмонларга роҳат йўқ, охиратда кофирларга роҳат йўқ. ёки кофир бу дунёда бахтли бўлади, мусулмон эса охиратда бахтли бўлади. Аллоҳ таоло бу дунёни ўзига ишонган қуллари учун яратган. Мусулмон одам бу икки жаҳонда ҳам бахтиёр бўла олади.

Пайғамбаримизнинг энг кўп қилган дуоларидан бири "Раббано отино" дуосидир. Унинг маъноси: "Эй Раббимиз, бизга бу дунёда ҳам, охиратда ҳам яхшилик ва гўзаллик бергайсан. Бизни жаҳаннам ўтидан сақлагайсан". Пайғамбаримиз бу дуода дунё учун қайғу ва азоб сўрамаганлар, балки яхшилик сўраганлар.

Дунёда бахтли бўлиш учун охиратни унутмасдан ҳаракат қилмоқ лозим. Чунки дунё ҳаёти фонийдир, жуда тез ўтиб кетади. Охират ҳаёти эса мангудир.

Пайғамбаримиз бир ҳадисларида: "Дунё охиратнинг зироатгоҳидир. Унга нима эксанг, охиратда шуни ўрасан", - деган эдилар. Бир ислом олими айтишича, дунёда икки турли одам бор. Бирини дунё алдайди, чунки у Аллоҳни ҳам, охиратни ҳам унутган, дунё учунгина ҳаракат қилади. Иккинчиси дунёни алдайди, чунки у дунё учун ҳам, охират учун ҳам ҳаракат қилади. Бу ишларни бирга олиб боради. Сиз шу иккинчилардан бўлинг. Дунё сизни алдамасин, сиз дунёни алданг.

Пайғамбаримиз бир куни саҳобалари билан ўтирганларида, қўлларига иккита қисқа таёқ

олиб, улардан бирини ёнларига қўйдилар, бошқасини узоққа отдилар. Сўнг саҳобалардан: "Бу ҳаракатларимнинг маъносини биласизми?" - деб сўрадилар. Саҳобалар: "Аллоҳ ва унинг элчиси билур", - деб жавоб беришди. Шунда пайғамбаримиз бу ҳаракатнинг мазмунини бундай деб тушунтирдилар: "Бу қисқа таёқларнинг бири амал, бири эса ажалдир. Узоққа улоқтирилган таёқ одамнинг амали, яъни дунёдаги тилакларидир. Киши ҳамма вақт шу тилаклар орқасидан югурадию, лекин ҳечам етолмайди. Ёнимга қўйилган таёқ эса кишининг ажалидир. Ажал, ўлим одамга жуда яқин, лекин одамлар ажалдан ғофилдирлар. Одам амалининг орқасидан югуриб юрган вақтда ажал уни тутиб олади ва дунёдаги ҳаёти тугайди. Дунё ҳаёти сизни алдамасин, чунки Аллоҳ одамга шох томиридан ҳам яқинроқдир". Ўлим билан охиратни ҳамisha ёдда тутиш керак. Бир кун келиб биздан у фоний дунёда қилган ботин ишларимиз сўралади.

Ислом динида шафқатли бўлишга ва ёрдам қилишга марҳамат дейилади.

Аллоҳ таоло Раҳмон ва Раҳимдир. Яъни бандаларига бу дунёда ва охиратда ғоятда шафқатли ва меҳрибондир. Бинобарин, марҳамат илоҳий бир туйғудир. Муслмон тош бағир, қаттиқ кўнгилли эмас, аксинча, марҳаматли ва юшоқ кўнгилли бўлишга интилиши лозим. Аллоҳнинг махлуқларига кўнглида шафқат ва марҳамат мавжуд бўлган киши афзал одамдир. Бундай инсон Аллоҳнинг раҳмон ва раҳимлик сифатларидан улуш олгани учун ҳар турли эҳтиромга лойиқдир. Аллоҳнинг раҳмати ва марҳамати эса чексиздир. Уларнинг кичик бир ҳиссасигина одамларга берилган. Пайғамбаримиз бир ҳадисларида: "Аллоҳ таоло раҳмат ва марҳаматини юз қисмга бўлди. Тўқсон тўққиз қисмини ўзига қолдириб, бир қисминигина ер юзига туширди. Мана шу бир улушнинг марҳамати туфайли одамлар бир-бирларига марҳамат кўрсатадилар - деган эдилар.

қаттиқ кўнгилли кишилар, бошқаларга зулм қилиб азоб берувчилар бу дунёда ҳам, охиратда ҳам бахтиёр бўла олмайдилар. Ислом дини қаттиқ кўнгилли кишилар бўлишни ҳаром қилган. Исломиятдан аввал араблар золим ва нодон одамлар бўлгандилар. Тўхтовсиз уруш қилиб, бир-бирларини ўлдирардилар, қиз болаларни ёқтирмасдан тириклигича ерга кўмардилар. Ислом дини бундай ҳолларни қатъий равишда таъқиқлаб, одамларни шафқатли бўлишга даъват қилди. Мана шу шафқат тошбағирликни тугатиб, кўнгилларни юмшатади. Душманликларни дўстликка айлантиради.

Бир куни пайғамбаримиз набиралари ҳазрати Ҳасанни кучоқлаб ўпган вақтларида Ақро ибни Ҳабис отли дўстлари буни кўриб, пайғамбаримизга шундай деди: "Демак, сиз болаларни ўпасиз. Менинг ўн болам бор, мен уларни ҳеч қачон ўпмаганман". Пайғамбаримиз бу кишига табассум билан боқдиларда, шундай дедилар: **"Марҳамат қилмаган кишига марҳамат қилинмас"**;

Бошқа бир ҳадисларида пайғамбаримиз: **"Одамларга марҳамат қилмаган кишига Аллоҳ ҳам марҳамат қилмас"**, - дейдилар. Бу ҳадислардан кўриниб тирибдики, марҳаматсиз ва қаттиқ кўнгилли одамларга Аллоҳнинг ҳам марҳамати йўқдир.

Ислом дини муслмонларни бир гавданинг аъзолари деб билади. Гавданинг аъзолари бир-бирларига ғамхўрлик қилиб, гавданинг саломатлигини сақлагани каби муслмонлар ҳам бир-бирларига таяниб, бир-бирларининг қайғуларини ўртоқлашиб, марҳамат ва шафқат кўрсатиб, ораларидаги муҳаббат ва ҳурматни зиёда қиладилар.

Қуръонда Аллоҳ таоло:

"Раҳматим меҳрибонлигим эса ҳамма нарсадан кенгдир", - дейди. ("Аъроф" сураси, 156-оят).

Ислом дини томонидан бизга даъват этилган марҳамат барча инсониятга, ҳатто бутун махлуқотга тааллуқлидир. Муслмон одам инсониятгагина эмас, ҳайвонлар оламига ҳам марҳаматли бўлади, зарарсиз ҳайвонларни ўлдирмайди, оч ва сувсиз қолдириб ёки беҳудага қийнаб ҳайвонларга азоб бермайди. Ислом динида ҳайроннинг ҳам ҳаққи ва ҳуқуқи бор.

Бир сафар пайғамбаримиз саҳобаларга дўзахи бир хотин ҳақида сўзлаб бердилар. Бу хотин мушугидан хафа бўлиб, бир катакка қамаганда, овқат, ҳам, сув ҳам бермаган, шу

туфайли мушукнинг оч қолиб ўлишига сабабчи бўлган. Ана шу хотин мушукка раҳм қилмагани учун дўзахи бўлган. Ислом дини одамларгагина эмас, барча жониворларга ҳам шафқатли ва марҳаматли бўлишга буюради.

Сахийлик муҳтож кишиларга беғараз, холис ёрдам беришга сахийлик дейилади.

Бир жамиятда турли одамлар яшайдилар. Уларнинг ҳаммаси ҳам бир хил эмас. Ораларида кучлилари бор, заифлари бор, олимлар ва нодонлар бор. Инсон оламда қанчалик бой, қанчалик куч-қудратли бўлса ҳам, бир ўзи яшай олмайди. У бошқа кишиларга эҳтиёжлидир. Шунинг учун ҳам динимиз ўзаро ёрдамлашишни фарз қилган.

Ҳамдардлик ва сахийлик Қуръонда фарз қилинган ва пайғамбаримизнинг ҳадисларида улуғланган. Сахийликнинг зидди бўлган хасислик эса ҳаром қилингандир. Пайғамбаримиз ҳазрати Муҳаммад (САВ) бир ҳадисларида марҳамат қиладиларки: **"Сахийлик шохлари дунёга тушиб турган жаннат дарахтларининг биридир. Ким бу дарахтнинг шохларидан бирини ушласа, у шох ўша одамни жаннатга етаклайди. Хасислик шохлари бу дунёга тупшиб турган жаҳаннам дарахтларининг биридир. Ким бу дарахтнинг шохларидан тутса, у шох ўша одамни жаҳаннамга етаклайди"**.

Ислом тарихида энг катта саховат кўрсатувчи, ҳеч шубҳасиз, пайғамбаримиз Ҳазрати Муҳаммад саллоллоҳу алайҳи васалламдурлар. Ул зотнинг саҳобаларидан Собир розиаллоҳу анҳу шундай дейдилар: "Пайғамбаримиздан бир нарсани сўрасанг, ҳеч қачон қуруқ қайтармас эдилар. Бор бўлса берардилар, йўқ бўлса, беришга ваъда қилардилар". Одамлар ўртасида севги ва муҳаббатни орттирувчи энг муҳим нарса ўзаро ёрдамлашиш ва саховатдир. Аллоҳ ўзининг севган бандаларини саховат ҳиссидан баҳраманд қилган.

Пайғамбаримиз ўз ҳадисларидан бирида марҳамат қилиб айтадиларки: "Шубҳасиз, сахий киши Аллоҳга, одамларга ва жаннатга яқин, жаҳаннамдан узоқдир. Хасис киши эса Аллоҳдан, одамлардан ва жаннатдан узоғу, жаҳаннамга яқиндир".

Динимизда саховат икки қисмга бўлинади:

- моддий саховат - мол ва пул билан берилган ҳар- хил ёрдамлар;

— маънавий саховат - қайғули кишиларни ширин сўзлар билан юпатиш, одамларнинг хатоларини кўрганда ўғит-насихат қилиш, илми билан одамларга ҳақ ва ҳақиқатни англатиш, одамлар олдида очик юзли, ширин сўзли бўлиш каби ишлардир.

Бу икки хил саховатда ҳам савоб бор. Қуръонда Аллоҳ буюрадики: **"Ким бирон чиройли амал қилса, унга ўн баробар қилиб қайтарилур. Ким бирон ёмон иш қилса, фақат ўшанинг баробарида жазоланур ва уларга зулм қилинмас"** ("Анъом" сураси, 160-оят).

Мададкорлик ва саховатнинг қимматини оширадиган нарсалардан бири қилган яхшиликларимизнинг Аллоҳ билан бизнинг орамизда қолишидир. Саховатни ошкор қилиш эса мақтаниш бўлиб, дуруст ҳисобланмайди. Чунки Аллоҳ яширин бўлсин, ошкор бўлсин, қилган барча ишларимизни билиб туради.

Одоб - тарбия, гўзал ахлоқ, назокатлилиқ демакдир.

Ҳаё - уялиш, Аллоҳдан қўрқиб ёмон ишлардан сакланиш, тортиниш демакдир.

Ҳар бир мусулмонда бўлиши керакли энг муҳим нарсалардан бири одоб ва ҳаёдир. Агар одамларда одоб ва ҳаё бўлмаса, Аллоҳдан қўрқиш ва ижтимоий назорат бўлмаса, балки олам тартиблари бузилиб кетарди. Ҳар бир киши қилган хато ва гуноҳларидан уялмаса, одамлардан тортинмаса, Аллоҳдан қўрқмаса, ёмон ва ножўя ишларни тўхтатиб бўлмас эди. У чоғда мамлакатлар ёвуз одамлар қўлига ўтиб, тинчлик ва осойишталик тугар, ҳаётнинг лаззати қолмасди.

Одобли одам бошқалар билан яхши муносабатда бўлиб, катталарни ҳурмат қилади, кичикларга шафқат кўрсатади. Одобли киши ўз обрўсини тўқадиган ҳаракатлардан узоқ бўлади. Мабодо шундай бир ҳаракатни содир этса, уялиб юзи қизаради ва виждони азобланади. Ана шундай ҳиссиётга эга бўлган киши одобли ва ҳурматли инсон саналади.

Баъзи кишилар ўзлари билмаган ёки беҳабар ҳолда бирон хато иш қилиб қўйсалар, уятдан

бошларини кўтаролмай қоладилар. Бошқа бир кишилар эса катта хато қилиб қўйсалар ҳам, асло парво қилмайдилар. Чунки бундай одамлар одобу ҳаёларини, виждон туйғусини йўқотган кишилардир. Ислом дини бўйича одоб ва ҳаё одамларни ножўя ишлардан сақловчи бир қалқон, ҳимоячидир.

Ислом динида гуноҳ иш қилиш қораланади. Лекин бир киши қандайдир бир сабаб туфайли айб ва гуноҳ ишни қилишга мажбур бўлса, уни одамларга очиқ кўрсатиб бажариши тўғри бўлмайди. Чунки ножўя ва фойдасиз ишлар одамдан одамга ўтадиган касалликка ўхшайди. Агар бирон киши хатога йўл қўйса, бу билан беихтиёр бошқа кишиларга ўрнак бўлмаслик учун одамлардан уялиб, пинҳон тутиши даркор.

Пайғамбаримиз бир ҳадиси шарифларида: **"Уялмаган одам билганини қилсин"**, - дегандилар. Демак, бошқалардан уялмаган одам ҳар хил ножўя ишларга йўл қўяди, лекин охирида ўз жазосини олади. Бошқа бир ҳадисларида: **"Одамлардан уялмаган Аллоҳдан ҳам уялмас"**, - дейдилар.

Уялиш икки турли бўлади:

- Аллоҳдан уялиш;

— одамлардан уялиш.

Аллоҳдан уялмоқ одамлардан уялишдан афзалроқдир, чунки Аллоҳдан уялиш одамларни ҳар хил ёвузликлардан ва ўсалликлардан қайтаради.

Ислом дини дўстлик ва қадрдонлик ҳақида ҳам бир қатор даъватлар ва тавсиялар яратган. Қуръонда дўстлик тўғрисида турли оятлар мавжуд. Масалан, Ҳақ субҳонаҳу ва таоло шундай амр қилади: **"Сизнинг дўстингиз фақат Аллоҳ, Унинг пайғамбари ва таъзим-тавозеъ қилган ҳолларида намозни тўқис адо этадиган, закотни (ҳақдорларга) ато этадиган мўминлардир"** ("Моида" сураси, 55-оят).

Пайғамбаримиз ҳазрати Муҳаммад (САВ) шундай деганлар: **"Одам дўстининг йўлидадир. Ким билан дўстлашинингга эътибор қил"**.

Инсон қайғули дамларда ҳам, хурсандлик чоғларида ҳам дўстларга муҳтождир. Чунки қайғу ва шодликларимизни дўстларимиз билан ўртоқлашамиз. Оғир ва қайғули вақтларимизда улар биз учун катта таянч бўладилар.

Ислом олимларининг Пайғамбаримиз ҳадисларига асосан дўст танлаш ҳақидаги тавсиялари қуйидагилардир.

Дўстинг ақлли бўлсин.

Нодонлар билан дўстлашган одамлар ҳеч бир вақт балодан қутулмайдилар. Чунки бундай кишиларнинг фойдасидан кўра зарари кўпроқ бўлади. Улар ниятлари яхши бўлганида ҳам, яхшилик қиламан, деб ёмонлик қилиб қўядилар.

Ақлли кишининг душманлиги нодон одамнинг дўстлигидек зарарли бўлмайди. Ақлли душман зарар етказганида ҳам, меъёридан оширмайди, зарарнинг чегарасини билади. Шунинг учун ота-боболаримизнинг ҳикматли сўзларида: "Ақлли душмандан кўрқма, аҳмоқ дўстдан кўрқ", "Дўстинг ўзингдан яхшироқ бўлсин", — дейилган.

Дўстинг диёнатли, эътиқодли бўлсин.

Дўст тутинадиган кишининг диёнатли ва одобли бўлгани яхши, чунки диёнатсиз одам ўз-ўзининг душманидир. Уз-ўзига душман бўлган киши қандай қилиб бошқаларга дўст бўлсин. Ҳақиқий дўстлар ишимиз тушганида - ёрдамчи, қайғули дамларимизда юпатувчи ёлғиз қолганимизда бизни хотирловчи кишилардир. Эътиқодсиз кишилардан ҳар турли номаъқулчиликларни кутиш мумкин. Чунки, улар учун фақатгина ҳаёт, дунё ҳаёти бор. Улар ҳаётни роҳат-фароғатда ўтказиш учун Аллоҳдан ҳадиксирамай, турли ножўя ишлар билан шугулланадилар.

Дўстинг гўзал ахлоқли бўлсин.

Дўстимиз бизни фақат яхшиликка ундовчи, зарарли ишлардан тўхтатувчи киши бўлиши керак. Заиф ахлоқли одамлар билан дўст бўлиш киши ахлоқининг бузилишига сабаб бўлиши

шубҳасиз.

Ёмон ахлоқли одамлар билан дўстлашишни ислом олимлари катта денгизда кичкина бир кема билан сафар қилишга ўхшатганлар. Бундай сафарда одамлар катта тўлқинлар ва таҳликаларга дуч келадилар. Жонимизни қутқаргунимизча, кўрқув ва қайғудан қутулмаймиз.

Дўстинг самимий ва насиҳат берувчи бўлсин.

Дўстимиз насиҳат берувчи, хатоларимизни кўрса, улардан огохлантирувчи ва танқид қилувчи бўлиши керак. Одам хатосиз бўлмайди. Пайғамбаримиз айтганларидек: **"Одам боласининг ҳаммаси ҳам хато қилади. Хато қилувчиларнинг энг яхшилари тавба қилувчилардир"**. Боболаримиз ҳам: "Дўст куйдириб гапирар, душман кулдириб", - деганлар. Дўстлар қаттиқ гапирсалар ҳам, уларнинг сўзлари биз учун фойдалидир. Ҳақиқий дўстларнинг сўзи дорига ўхшайди. Касал одам аччиқ дори ичишни ҳамиша ҳам ёқтиравермайди, лекин у, киши саломатлиги учун фойдалидир.

Дўстинг сирларингни ва айбларингни сақлагувчи бўлсин.

Дўстлар билан суҳбатлашиш, қайғу ва шодликлари, сирларини уларга сўзлаш ҳар бир одамнинг эҳтиёжидир. Киши сирларини дўстларига айтиб ором олади. Дўстларимиз бизни тинглаб ёрдам қилувчи, ўзларига ишонилган сирларни сақловчи бўлишлари керак.

Сабр чидамли бўлишдир, огир ҳолатлар юз берганда, уларга чидаб, ўзимизни йўқотмаслигимиздир, ножўя сўзлардан, ўринсиз ҳаракатлардан ўзимизни тийишдир.

Бу дунё имтиҳонлар оламидир. Инсон ҳаётда турли ҳолатларга дуч келади. Баъзи ҳодисалар кишини шодлантурса, бошқалари ғамгин қилади. Шодлик вақтида шукр қилиш, қайғули дамларда сабр этиш мусулмонларга фарз қилинган.

Аллоҳ ризолигини ўйлаб, Аллоҳнинг муносиб кўрганига сабр қилиш катта савобдир. Қуръони каримда Аллоҳ таоло: **"Ҳеч шак-шубҳа йўқки, сабр-тоқат қилувчиларга ажр-мукофотлари ҳисоб-китобсиз тўла-тўқис қилиб берилур"**, -деб марҳамат қилади. ("Зумар" сураси, 10-оят). Пайғамбаримиз бир ҳадисларида: "Мусулмон киши хурсандчилик вақтида шукр қилур. Бу унинг учун яхшидур, савобдир. қайғули дамларда сабр этур, бу ҳам унинг ўзи учун яхшидир. Мусулмон одамнинг аҳволи қизиқ. Ҳар бир ишида савоб бор. Бу мусулмонлардан бошқаларда бўлмас", - деган эканлар.

Сабр мусулмоннинг қуролидир. Лекин уни ўз ўрнида қўллаш зарур. Баҳоли қудрат меҳнат қилмасак, ялқовлик қилиб, қашшоқликка рози бўлсак, Аллоҳ пешонамизга шуни ёзган экан, деб муҳтожлик олдида бош эгсак, сабрли саналмаймиз. Ҳақ ва ҳақиқат олдида оғзимизни очмасдан сўзламасдан туриш ҳам сабрлилик бўлмайди. Чунки пайғамбаримиз (САВ) айтганларидек: "Ҳақиқат олдида оғзини ёпиб олган киши тилсиз шайтондир".

Сабр уч турли бўлади. - Агар Аллоҳдан бандасининг молига, жонига, фарзандига фалокат етса ва одамнинг бу баҳтсизликларни қайтаришга куч ва билими кифоя қилмаса, у вақтда рози бўлиб сабр этади. Зилзила, сув тошқинлари, урушлар вақтида турли қийинчиликларга чидаш сабрлилик ҳисобланади. Сабрнинг савобига ишонмаганлар баҳтсизликлар олдида умидсизликка тушиб, оламдан безадилар, улар учун ҳаётнинг лаззати қолмайди.

Қуръони каримда Аллоҳ таоло: "Ва албатта сизларни хавфу хатар, очлик, молу жон ва мева-чеваларни камайтириш каби нарсалар билан имтиҳон қиламиз. Бирор мусибат келганда: **"Албатта биз Аллоҳнинг (бандаларимиз) ва албатта биз у зотга қайтгувчилармиз", дейдиган собирларга хушхабар беринг (Эй Муҳаммад) "**, -деб амр қилади ("Бақара" сураси, 155-оят). Демак, одамлар бу оламда ҳамиша имтиҳон қилинадилар. Аллоҳ одамларни синаш учун ҳаётни ва ўлимни яратган. У турли ҳолатлар билан инсонни имтиҳондан ўтказади. Бу имтиҳонлардан ўтишнинг шарты эса сабрдир.

Қудсий ҳадислардан бирида айтилишича, Жаноби Ҳақ: "Менинг бандаларимдан бирининг танига, жонига ёки фарзандига зарар етганда, бандам ул балони сабр қилиб қарши олса, мен у бандам учун мезон кўриб, амал дафтарини очишдан, яъни қиёмат куни бўладиган ҳисоб-китобдан воз кечаман", - деган экан. Сабрсизлик бу дунё ва охират баҳтсизлигига сабаб

бўлади. Ишларимизнинг баракаси ҳам сабр билан боғлиқдир.

Сабрнинг иккинчи тури ибодатлардаги машаққатларга чидашдир. Ибодатдаги қийинчиликларга чидаган киши Аллоҳ ҳузурида юқори даражага эришади. Узоқ ва иссиқ кунларда очлик ва чанқовга чидаб рўза тутиш, қисқа кунларда қуёш чиқмасдан аввал туриб бомдод намозини ўқиш, беш вақт намозни ўз вақтида мукамал адо этиш, Макка ва Мадинага бориб ҳаж қилиш, бой кишиларга ҳар йили молининг ва пулининг қирқдан бир улушини закот нияти билан муҳтожларга улашиш каби ибодатларни тўлатўкис адо этишнинг ўзига хос қийинчиликлари бордир. Аммо бу қийинчиликларга чидамай туриб Аллоҳ розилигига эришиш мумкин эмас.

Ислом динидаги ибодатлардан бири ҳам сабрдир. Динимизнинг мақсади одамни чидамли ҳолга келтириб, бу дунёда ва охирада бахтиёр этишдир. Масалан, ҳаж ибодати сабр ибодатларидан биридир. Бу ибодатдаги қийинчиликларга сабр қилиб чидамаган киши ушбу ибодатнинг савобларидан маҳрум бўлади. Рўза ибодати ҳам сабр ибодатларининг бири саналади.

Пайғамбаримиз Рамазон ойидан 15 кун аввал ўқиган бир хутбаларида: "Бу ой сабр ойдир. Сабр этувчиларнинг борадиган ери эса жаннатдир", - деган эканлар. Демак, ибодатларнинг мақсадларидан бири ҳам одамларни сабрга ўргатишдир.

Ибодатлардаги машаққатларга сабр қилишдан ташқари гуноҳ ва ҳаром ишлардан воз кечиш сабри ҳам бор. Инсон яхши ишлар қилгани каби ёмон ишларни рўёбга чиқариши ҳам мумкин. Аллоҳ ҳаром қилган ишлардан, гуйоҳлардан тортиниш ва бу йўлда сабр қилишнинг ҳам катта савоби бор.

Одам бир томондан Аллоҳ амрлари билан, иккинчи томондан нафси, яъни кўнглидаги ножўя тилаклари, ўй-фикрлари ва шайтоннинг ҳийласи билан рўбарў бўлади. Бу ҳолда одам шайтонга алданиб, Аллоҳ йўлидан адашса, гоят катта гуноҳга қолади. Ҳар қайси инсон ичида уни ножўя ишларга ундовчи бир куч, бир қувват бор. Бу қувватга ислом динида нафси аммора дейилади. Мана шу кучга қарши кураш, ножўя истакларга қаршилиқ кўрсатиш динимизнинг амрларидандир. Бу ҳақда пайғамбаримиз шундай деганлар: **"Кучли одам курашган вақтда дўстларини йиқитган киши эмас, ғазабланган чоғда сабр қилиб ўз ғазабини енгган кишидир"**.

Шукр: Одамнинг ўз аҳволдан хурсанд бўлиб, Аллоҳга миннатдорчилик билдириши демакдир. Шукр олам соҳиби бўлган Аллоҳни улуғлаш, Аллоҳни мадҳ этишдир. Аллоҳ берган ҳисобсиз неъматларнинг қимматини англаб, уларни ножўя ишлар учун эмас, балки Аллоҳ йўлида ва Аллоҳ ишида қўллашидир.

Аллоҳнинг одамларга беҳисоб неъматлари бор. Одамзодни йўқдан бор қилган Аллоҳдир. Еганларимизни, ичганларимизни яратган, соғлиқ бериб бизни яшатган Аллоҳдир. Ақл, руҳ бериб, жисмимизга куч-қувват бериб, турли ишларини амалга оширишга муваффақ қилган Аллоҳдир. Биз учун, бизнинг умримиз ва хизматимизга табиатдаги ҳамма нарсани: ҳавони, сувни, ўсимликларни ва барча ҳайвонларни яратган Аллоҳдир. Одам ашрафул махлуқотдир, яъни мавжудотларнинг энг шарафлисидир. Шундай экан, Аллоҳга шукр қилиб, бу неъматларнинг ҳақиқий соҳибини ҳамиша ёдда тутишимиз лозим.

Қуръони каримда: **"Агар Аллоҳнинг неъматларини санасангизлар, саноғига етолмайсизлар"**, — дейилади ("Иброҳим" сураси, 34-оят). Оддий ҳаётимизда бирон кишидан ёрдам олсак, унинг бирон неъматига эришсак, раҳматлар айтиб, у кишини ҳурматлаймиз. Ҳисобсиз ёрдамлари ва неъматлари учун Аллоҳга шукр қилишимиз керак.

Шукр уч турлидир:

ҳар бир неъматнинг Аллоҳ томонидан берилганига дилдан ишонишдир. Биз етишган неъматларнинг барчаси Аллоҳдандир. Шунга ишонган мўмин неъмат ва бойликка эришса, онгсиз ҳолда ҳам Аллоҳ йўлидан адашмайди, бу неъматнинг Аллоҳ томонидан марҳамат

қилинганини унутмайди. Неъматни ортган сайин шукронаси ҳам ортиб боради. Чунки неъматга шукр қилиш уни янада орттиради. Неъматнинг қадрига етмаслик неъматнинг барҳам топишига сабаб бўлади. Қуръони каримда Аллоҳ буюрадики: "... **агар берган неъматларимга шукр қилсангизлар, албатта уларни янада зиёда қилурман. Энди агар куфрони (неъмат) қилсангизлар, албатта азобим жуда қаттиқдир**" ("Иброҳим" сураси, 7-оят).

Тил билан шукр қилиш ҳар неъматнинг Аллоҳдан етишганини англаб, тил билан ҳам уни айтишдир. Пайғамбаримиз бир ҳадисларида шундай марҳамат қиладилар: **"Аллоҳ бандасига бир неъмат берса, банда ҳам "Алҳамдулиллоҳ" деса, бу неъматнинг шукрини адо этган бўлади. Банда иккинчи марта "Алҳамдулиллоҳ" деса, Аллоҳ таоло ул кишининг савобини орттиради, учинчи марта "Алҳамдулиллоҳ" деса, Аллоҳ у кишининг гуноҳларини авф этади"**.

Мўмин шукр қилса, Аллоҳ унинг кўнглига, ҳаётига роҳат ва хотиржамлик бағишлайди. Шукр қилмайдиганлар ҳар қанча бойсалар ҳам, кўнгиллари қайғудан қутулмайди. Чунки шукрсиз молнинг ва шукрсиз умрнинг баракати йўқдир.

Аъзолар билан шукр қилиш Аллоҳга ибодат қилиш, Аллоҳнинг динига хизмат қилишдир. Намоз ўқиш, рўза тутиш, ҳаж қилиш каби ибодатлар билан бирга Аллоҳ динини тарғиб қилиш ва тарқатиш, улар учун хизмат қилиш ҳам аъзолар билан адо этилган шукрона ҳисобланади. Шукр қилиш пайғамбарларнинг, фаришталарнинг ва Аллоҳнинг суюкли бандаларининг одатларидандир. Шукр қилишни борган сари орттириб бориш лозим. Чунки неъматнинг йўқолмаслигига фойдаси бўлган энг муҳим нарса шукр қилишдир. Шукр қилувчи мўмин ҳеч қачон Аллоҳни унутмайди. Бу дунёдаги неъматлари билан мағрурланиб кишиларга юксақдан боқмайди, биронта ҳам инсонни тубан кўрмайди. Неъмат жиҳатидан ўзидан паст бўлган кишиларнинг аҳволига назар ташлаб, улардан ибрат олади, ўзининг аҳволига шукр қилади.

Мавжудотлар орасида энг юксаги, энг шарафлиси инсондир. Аллоҳ таоло дейди: **"Биз инсонни энг гўзал шаклу шамойилда яратдик"**, ("Ваттийн" сураси, 5-оят). Ислом уламолари: "Инсонга боқсанг, Аллоҳнинг улуғлигини, буюклигини кўрасан, чунки инсон каби мукамал бир махлуқни ёлғиз Аллоҳгина ярата олади", - деганлар.

Аллоҳ инсонни яратганда унга ҳурмат кўрсатган. Шу сабабли фаришталар одам яратилганда, сажда қилганлар. ("Бақара" сураси, 30-34-оятлар.) Пайғамбаримиз ҳам ҳамшиша одамларни ҳурматлаб, уларни эъзозлашга даъват этардилар. Бир ҳадисларида дегандилар:

"Катталарга ҳурмат, кичикларга Шавқат кўрсатмаган биздан эмас".

Пайғамбаримиз одамларни жуда қадрлаб, уларга ҳамма вақт шафқат ва марҳамат кўрсатар эдилар. Ул зотнинг саҳобаларидан ҳазрати Анас шундай дейдилар: "Мен пайғамбаримизга ўн йил хизмат қилдим. Бирон маротаба ҳам дағал сўз сўзлаганларини эшитмадим. "Бу ишни нега бундай қилдинг?" - деб аччиқланганларини бирон марта ҳам кўрмаганман".

Ҳазрати Муҳаммад (САВ) замондошларининг айтишларича, бир жанг маҳали душман сафлари орасида кичкина болаларнинг ҳам ўлдирилганини пайғамбаримизга хабар қилдилар. Буни эшитган пайғамбаримиз ғоят қаттиқ қайғурдилар. Ёнларидаги саҳобалар: "Улар кофирларнинг болалари, душманларимизнинг болалари, улар учун нега қайғурмоқдасиз, ё Расулulloҳ?" - дедилар. Пайғамбаримиз: "Улар сизлардан яхшироқдир. Улар туғилган вақтларидагидек ётибдилар. Вояга етмаганлари учун улар соф ва гуноҳсиздирлар", - деб жавоб қайтардилар.

Бир сафар пайғамбаримизга: "Ё Расулulloҳ, душманларимизга лаънат ўқинг: Аллоҳ уларнинг жазосини берсин", - дедилар. Пайғамбаримиз уларга: "Мен одамларга лаънат ўқиш учун эмас, раҳмат айтиш учун юборилганман", - дедилар ва душманларини лаънатламадилар.

Пайғамбаримиз дўстлари ва танишларини қадрлар, кексаларни ҳурмат қилардилар. Баъзида уларга кулгили сўзлар айтардилар. Бир куни пайғамбаримизнинг уйларига бир кампир

кириб келди. Пайғамбаримиз уни ҳурмат билан кутиб олдилар. Рўпарама-рўпара ўтириб ғоят кўнгилли сўзлашиб турганларида, у кампир пайғамбаримизга қараб: "Ё Расулulloҳ, мени дуо қилинг, токи мен ҳам жаннатга кирай", - деди.

Пайғамбаримиз: **"Сиздек кампирларни Аллоҳ ўз жаннатига киритмайди"**, - деб жавоб қайтардилар. Кампир жуда хафа бўлиб йиғлашга тушганда, пайғамбаримиз дедилар: **"Йиғламанг, ҳазиллашган эдим. Сиз иншоаллоҳ жаннатга кирганингизда, ёш қиз кўринишида бўлурсиз. Аллоҳ одамларни яшартириб жаннатга киргизади"**.

Катталарга ҳурмат савобдир ва дунёдаги ҳаётимизнинг тинчликда ўтишига сабаб бўлур. Аллоҳ соф кўнгил кексаларнинг дуолари туфайли одамларга марҳамат кўрсатади ва ризқларимизга баракат беради. Бир йиғинда пайғамбаримизга бир идишда шарбат тутдилар. Пайғамбаримиз шарбатни ўзларидан каттароқ ёшдаги Абу Убайда исмли саҳобаларига тақдим этдилар. Абу Убайда: "Ё Расулulloҳ, аввал сиз ичинг. Сиз мендан муносиброқсиз, сиз пайғамбарсиз", - деганда, пайғамбаримиз: **"Сиз ичинг, баракат кексаларимиздадир"**, — дедилар ва Абу Убайдага шарбатни ичирдилар.

Пайғамбаримиз болаларни яхши кўрар ва уларни ардоқлашга даъват этардилар. Болаларни кўрганларида, муборак юзлари нурланиб, уларни қучоқлар эдилар. Маҳаллада учрашган болалар билан саломлашиб сўзлашар эканлар, уларга қизиқ-қизиқ гапларни айтардилар. Туяси билан юрган бўлса, уларни туяга миндириб қўярдилар. Ҳатто бир марта мусобақалашаётган болалар билан бирга югуриб, уларни ниҳоятда хурсанд қилган эдилар. Усама бинни Зайд шундай ривоят қилган эди: "Пайғамбаримиз мени бир тиззаларига, неваралари Ҳасанни бир тиззаларига олиб ўтириб, бизларни қучоқлаб туриб, **"Аллоҳим, болаларга марҳамат айла, тавфиқли, бахтли қил. Мен буларнинг яхши ҳамда бахтли бўлишини истайман"**, - дедилар".

Болалар бу дунёдаги ҳаётнинг безаги, кексалар эса ҳаётнинг баракоти. Кичик болаларга шафқат, кексаларга ҳурмат динимизнинг негизларидандир.

Ҳақ -тўғрилиқ, дурустлик, адолат, демақдир. Аллоҳнинг сифатларидан бири.

Ислом динида умуман икки турли ҳақ бор:

- Аллоҳ ҳақи;

— банданинг ҳақи (инсон ҳақи).

Аллоҳ ўзига оид, алоқадор бўлган ҳақларни хоҳласа кечади. Чунки бу ҳақ Аллоҳ билан одам орасидадир. Лекин банданинг ҳақини (инсон ҳақини) ёлғиз инсон кечади, Аллоҳ кечмайди. Шунинг учун мусулмонлар баъзан баҳслашадилар. Сафарга чиққанда, ҳажга кетганда, бировнинг моли ва жонига зарар етганда баҳслашадилар, кечишини сўрайдилар. Бундан мақсад инсоннинг ҳақи ва ҳуқуқидан қутулмоқдир. Чунки Аллоҳ кечирмайдиган гуноҳлардан бири инсоннинг ҳақидир. Аллоҳ ўз олдига банда ҳақи, яъни одам ҳақи билан боришимизни истамайди. Пайғамбаримиз бу масалада эътиборли бўлишимизга даъват қиладилар. Вафотларидан бир неча кун аввал пайғамбаримиз масжидга бориб, намоз ўқиганлар ва қавмларига шундай деганлар: **"Ҳой одамлар! Ораларингизда кимга зарар етказган бўлсам, айтсин, мен уни тўлайман. Ораларингизда кимнинг орқасидан сўккан бўлсам, у келиб мени сўксин. Кимлардан қарзим бўлса, айтсин, тўлайман"**. Шу вақт жамоатдан бири ўрнидан туриб: "Ё Расулulloҳ, бир қашшоққа садақа қилиб бериш учун ёнингизда пулингиз бўлмаганида, мендан уч дирҳам пул олган эдингиз", - деди. Пайғамбаримиз воқеани хотирлаб қарзларини тўладилар ва у кишига раҳмат айтдилар. Сўнг шундай дедилар: "Охиратда Аллоҳ олдида уялишдан кўра бу дунёда одамларнинг олдида уялиш яхшироқдир".

Мўмин одам кундалиқ ҳаётда мусулмон қардошининг молига ва жонига зарар етказмайди, уларни қўли ва тили билан ранжитмайди. Агар шундай қилгудек бўлса, мусулмон қардошидан кечирим сўраб, орани очиқ қилади.

Пайғамбаримиз бир ҳадисларида шундай деган эканлар: "Кимда бир одамнинг ҳақи бўлса, вафот этмасидан аввал одамлар билан орани очиқ қилиб олсин. Чунки қиёмат куни кишининг моли-бойлиги ўзига фойда бермайди". Пайғамбаримизнинг ҳадиси шарифларидан аён бўлишича, бошқаларнинг моли ва жонига зарар етказган, сўз билан ранжитган, мусулмон қардошлари ҳақида ёмон тилак ва фикрлар билдирган одамлар бошқалар ҳақида зиён етказган бўладилар.

Ислом уламолари фикрича, банданинг ҳақи (инсон ҳақи) Аллоҳ ҳақидан муҳимроқдир. Одамнинг ҳақини шак-шубҳасиз ҳақ эгасига топшириш зарур. Агар ҳақ эгаси вафот этса, унда ҳақни унинг ворисларига тўлаш керак. Аллоҳга ва охират кунига ишонган ҳар бир мусулмоннинг бу масалада ҳушёр бўлишини динимиз буюрган. Чунки Қуръон оятларига кўра: **"Ким (ҳаёти дунёдалик пайтида) зарра мисқоличалик яхшилик қилса, (қиёмат кунда) ўшани кўрур. Ким зарра мисқоличалик ёмонлик қилса, уни ҳам кўрур"** ("Залзала" сураси, 7-8-оятлар).

Пайғамбаримиз вафотларидан аввал саҳобалари билан ҳисоблашиб бу дунё билан ҳайрлашганлар. қиёмат кунда Аллоҳ ҳақлик ва адолат билан ҳукм қилажак ҳақ эгаларига ҳақларини топширади. Бу дунёда қилинган нуқсонлар одамларга номаълум бўлиб қолмайди.

Адолат: ҳақиқатга ва тўғрилиқка риоя қилмоқ, зулмдан юз ўгириб, ҳақни- ҳақ эгасига топширмоқ, ишларимиз, ҳаракатларимиз ва сўзларимизда ўрта йўлни изламоқ демақдир.

Бир ерда бирдан ортиқ киши бўлса, у ерда адолат керак. Одамларнинг ва миллатларнинг бахти адолат билан рўёбга чиқади. Адолатсиз миллатлар ва мамлакатлар узоқ яшамайдилар.

Ислом ахлоқида энг олдин қўйилган ва энг муҳим масалалардан бири адолатдир. У жуда кўп оятлар ва ҳадислар билан мўминларга фарз қилинган. Ҳар жумада хутбадан сўнг баланд овоз билан шу оят ўқилади: **"Аллоҳ адолатга, чиройли амаллар қилишга ва қариндошга яхшилик қилишга буюрур ҳамда бузуклик, ёмон ишлар ва зўравонликлардан қайтарур.** ("Наҳл" сураси, 90-оят). Бу оят билан энг камида ҳафтада бир мартаба мусулмонларга адолат эслатилади.

Коинотнинг ва дунёнинг тартиби адолатга боғлиқдир. Адолат бўлмаган жойда зулм авж олади. Зулм ислом динида ҳаромдир ва энг зўр гуноҳлардандир. Қуръонда Аллоҳ золимларни ёмон кўришини билдирган. Пайғамбаримиз ҳам бир ҳадисларида: **"Куфр, яъни кофирлик, динсизлик давом этиши мумкин, лекин зулм давом этмас"**, - дейдилар. Тарихда зўр золимлар бўлган, лекин буларнинг зулмлари абадий давом этмаган ва ҳеч қачон давом этмайди ҳам.

Адолатсизлик ҳар бир мамлакатнинг тартибини бузади ва самимият туйғуларини йўққа чиқаради. Одамлар орасида гина ва душманлик бошлайди.

Одамлар бир-бирларига ишонмай қўядилар. Шунинг учун Аллоҳ Қуръонда: **"...одамлар орасида ҳукм қилганингазда, адолат билан ҳукм қилишга..."** буюради. ("Нисо" сураси, 58-оят). Қуръонда яна: **"Аллоҳ адолат қилгувчиларни севади"**, - деб марҳамат қилинади ("Мумтаҳана" сураси, 8-оят).

Қуръони каримда Аллоҳнинг адолатли эканлиги қайта-қайта таъкидланган. Аллоҳнинг 99 сифати бор. Булардан бири Ал-Адлдир. Яъни, Аллоҳ бандаларига адолатлидир. Ислом динини тадқиқ этган баъзи бир оврупалик олимлар ҳам ислом динини адолат дини деб атаганлар.

Мелодий 630 йили Макка шаҳри мусулмонлар томонидан ишғол қилинган вақтда қабиланинг машҳур одамларидан бирининг хотини ўлжа олинган молларнинг баъзи қимматли нарсаларини ўғирлади. Пайғамбаримиз буни эшитгач, у хотинга жазо беришни истадилар. Лекин баъзи кишилар ўртага тушиб шундай дедилар: "Ё Расулulloҳ, бу аёл машҳур бир қабиладандир, ўзи ҳам шарафли ва шуҳратлидир. Бу аёлга жазо бермасангиз ва авф этсангиз". Шунда пайғамбаримиз жуда хафа бўлиб: "Сиздан аввалги миллатлар машҳур ва бой бир киши ўғирлик қилса, ҳеч қандай жазо бермай, уни авф этишар эди. қашшоқ ва заиф бир киши ўғирлик қилганда эса уни жазолардилар. Бу адолатсизликлари у миллатларнинг йўқолиб

кетишига сабаб бўлди. Аллоҳга онт ичиб айтаманки, агар қизим Фотима ўғирлик қилса, уни ўз қўлим билан жазолар эдим", - дедилар ва ўша ўғри аёлнинг муносиб жазосини бердилар.

Инсон қаерда бўлмасин, салоҳияти ва мансаби қай даражада бўлмасин, бой ё қашшоқ, дўст ё душман, яхши ё ёмон, катта ё кичик эканлигидан қатъий назар, адолат билан ҳукм қилиниши керак. "Нисо" сурасининг 135-оятида ўзимизнинг ота-она ҳамда яқин қариндошларимизнинг зарарига бўлса ҳам адолат билан гувоҳлик беришга даъват қилинади. Адолат фақат маҳкамадагина бўлмайди. Мамлакатнинг ҳамма жойида адолат барқарор бўлиши лозим. Уйда ота-она болаларига, мактабда ўқитувчи ўз шогирдларига, бадавлат кишилар ўз қўл остидаги ишчи ва хизматчиларга адолат қилишга мажбурдирлар. Мўминлар ҳар вақт Аллоҳни эслаб, Аллоҳдан қўрқиб сўзларида, ишларида ва ҳаракатларида тўғри бўлишга интилишлари ва ҳеч қачон адолатдан юз ўғирмасликлари керак.

Омонат: Сақлаш учун бизга топширилган ҳар бир нарсага омонат дейилади.

Амин: Ишонилган, ҳеч кимга зарари тегмаган, тинч, бежавотир одам демакдир.

Пайғамбаримизни пайғамбар бўлмасларидан аввал ҳам "Мухаммад-ул-амин", яъни ишончли, амин одам дер эдилар.

Омонат сўзининг хилма-хил маънолари бор. Омонат фақатгина бизга сақлаш учун қолдирилган мол эмас. Пайғамбаримиз мелодий 632 йили, вафот этмасларидан уч ой аввал ҳаж вақтида юз мингдан ортиқ мусулмонга Арафот тоғида ўқиган видо хутбаларида шундай марҳамат қиладилар: "Сизга бир омонат қолдираман. У омонатни сақласангиз, тўғри йўлдан адашмайсиз. Бу омонат Аллоҳнинг китоби Қуръони каримдир". Демак, Қуръон мусулмонларга бир омонатдир. Бу омонатни икки кўзимиз каби авайлаб асраб, биздан сўнг келадиган наслларга топширишимиз керак. Агар динимизни сақламасак, китобимизни ўрганмасак, бора-бора динимиз унутилади. У вақтда биз омонатни сақлай олмаганимиз учун гуноҳкор бўлурмиз.

Диндан ва Қуръондан ташқари жон ҳам инсонга бир омонатдир. Жонни берувчи Аллоҳдир, вақти келганда бу омонатни қайтиб олади. ўз-ўзини ўлдирган кишилар Аллоҳнинг бу омонатига хиёнат қилганликлари учун катта гуноҳкор бўладилар. Жисмимизни турли касалликлардан эҳтиёт қилиш, уни саломат сақлашга ҳаракат қилиш ҳам омонатни сақлаш ҳисобланади.

Бизга топширилган вазифалар, бурчларимиз ҳам омонат саналади. Бу вазифалар ёки ишларни қўлимиздан келганича жуда яхши қилиб бажаришимиз керак. Агар бурчларимизни, ишларимизни тўла-тўқис бажармасак, омонатга хиёнат қилган бўламиз.

Давлат ва миллат ҳам бизга бир омонатдир. Миллат ишларини олиб борувчи одамларни сайлаган вақтда энг яхши кишиларни сайлаб, омонатни муносиб инсонларга топширишимиз керак. Қуръонда: **"Албатта, Аллоҳ сизларни омонатларини ўз эгаларига топширишга буюради"**, - дейилган ("Нисо" сураси, 58-оят). Давлат ва миллат моли ҳам бир омонатдир. Уларга зарар етказиш ва ўз фойдамизга ишлатиш ярамайди.

Ҳазрати Умар бир куни кечаси ҳукумат уйида миллат ишлари билан шуғулланар эканлар, Абдурахмон бинни Авор исми бир дўстлари келиб қолди. Саломлашиб ҳол-аҳвол сўрашишганидан сўнг, ҳазрати Умар бир шамни олиб ёқдилар, шунгача ўз олдиларида ёниб турган шамни ўчириб бекитиб қўйдилар. Дўстлари Абдурахмон бинни Авор ҳазрати Умарнинг бу ҳаракатига қараб турдида, сўради: "Ё Умар! Шамнинг биттасини ёқдингиз, биттасини ўчирдингиз. Буларнинг иккаласи ҳам бир хил шам. Нега бундай қилдингиз?" Ҳазрати Умар шундай жавоб бердилар: "Сен келган вақтда давлат иши билан шуғулланаётган эдим. Шунинг учун давлатнинг шамини ёққандим. Лекин сен келгач, ишимни қолдириб сен билан сўзлаша бошладим. Сен билан сўзлашаётганимда, давлатнинг шамини ёқишга ҳаққим йўқ. Шунинг учун ўз пулимга сотиб олган шамни олиб ёқдим".

Ҳар бир инсонга болалари ва оиласи омонат ҳисобланади. Уларни дин ва ахлоқ жиҳатидан тарбиялаб, урф-одатларимизни ўргатиб, миллий ва диний руҳда тарбиялашимиз

даркор.

Сизга сир сифатида айтилган сўзлар ҳам бир омонатдир. Пайғамбаримиз бир ҳадисларида: **"Бир киши сенга бир сўзни сўзлаганда, ён-атрофга қараб гапирса, билгилки, у сўз сенга бир омонатдир. У сўзни бошқаларга сўзлама"**, -деган эдилар.

Омонатни сақламаган ва зарар етказиб хиёнаткорлик қилган кишига "хоин" дейилади. Омонатнинг зидди хиёнатдир. Бизга топширилган бир нарсага зарар етказиш, бурчларимиз, ишларимизни тўла-тўқис адо этмаслик омонатга хиёнатдир ва динимизда ҳаромдир.

Бирон одамга ёки одамларга ваъда берсак, уни адо этиш ҳам диний бир бурч саналади. Ислом динида баъзи бир ибодатлар фарз қилингани каби айрим ишлар ва ҳаракатлар ҳам фарздир. Шулардан бири ваъда бергач, аҳдида турмоқдир.

Ваъдага вафо қилмасликнинг бир киши ёки кишиларга жуда кўп зарари бор. Бундай одамлар ўзларининг обрўларини ерга урганларидек, бошқаларнинг ҳақ-ҳуқуқларини ҳам ҳурмат қилмаган бўладилар. Бундай кишиларга ҳеч ким ишонмай қолади. Ўз эътиборларини йўқотган бундай кимсаларни биронта ҳам одам ёқтирмайди. Ваъдасида турмаганлар қиёмат кунида ҳам жавобгар бўладилар. Қуръони каримда Аллоҳ таоло: **"Аҳдга вафо қилинглр. Зеро аҳд-паймон (қиёмат куни) масъул бўлинадиган ишдир"**, - деб марҳамат қилган. ("Исро" сураси, 34-оят.) Яна шу суранинг ўзида Аллоҳ одам ўлдириш, зино қилиш, кам тортиш, етим молини ейиш, мағрурланиш каби гуноҳи кабиралар орасида аҳдидан қайтишни ҳам санаб ўтади. Пайғамбаримиз бир ҳадисларида: **"Мунофиқнинг уч аломати бордир: сўзлаганда ёлғон гапирди, ваъда берса, аҳдидан қайтади, бир омонат қолдирилса, ўша омонатга хиёнат қилади"**, -деб айтгандилар.

Пайғамбаримиз шартномаларга, ваъдаларга алоҳида аҳамият бериб, ҳамиша аҳдларида турар эдилар. Милодий 628 йили маккалик мушриклар, кофирлар билан мадиналик мусулмонлар ўртасида Ҳудайбия деган жойда бир шартнома тузилди. Унга мувофиқ ҳижратдан сўнг мусулмон бўлиб Мадинага кўчган маккаликларни ўз ватанларига қайтариш керак эди. Ушбу шартнома тузилган вақтда мусулмонларнинг раҳбари ҳазрат Муҳаммад эдилар. Макка мушрикларининг бошлиғи Сухайл бинни Амр мусулмон бўлган ўғли Абу Жандалнинг Маккадан Мадинага кўчиб кетмаслиги учун қўл-оёқларини чилвирлар билан боғлаб зиндонга қамаб қўйган эди. Шундай бўлса ҳам Абу Жандал бир илож топиб Маккадан қочиб мадиналик мусулмонлар ёнига келди. Сухайл бинни Амр ўғли Жандални кўргач, пайғамбаримизга деди: "Тузилган шартномага мувофиқ аввало ўғлимни сўрайман. Уни бизга қайтариб бер!". Пайғамбаримиз ҳам ваъдаларига вафо қилиб Абу Жандални қайтариб бердилар. Буни кўрган Абу Жандал ва мусулмонлар жуда хафа бўлишди. Ҳатто Абу Жандал: "Маккаликлар динимизга душман. Мени душман қўлида қолдирманг", - деб ёлворди. Пайғамбаримиз: **"Сабр қил, Абу Жандал! Аллоҳдан умидингни узма! Аллоҳ таоло яқин вақтда сенга ва сен каби мусулмонларга бир чора топади"**, - деб шартнома ёзилиб қоғозга туширилмаган бўлса ҳам, ўз ваъдаларида турдилар.

Пайғамбаримиз вақтларида ёзма шартномалар жуда оз эди. Ҳамма нарсани ҳам қоғозга туширилвермасди. Мусулмонлар ҳаётий ишларида бир-бирларига сўз берсалар, албатта ишонишар, ваъдаларига вафо қилиб, сўзларида турар эдилар. Шунинг учун "Мусулмоннинг сўзи - сеқот" дейиларди. Сеқот икки киши орасида келишилиб қўл қўйилган шартнома маъносида тушуниларди.

Мусулмон тўғри кишидир. Алдовчи, хийлакор ва ёлғончи эмасдир. Чунки булар ножўя хулқлардир. Динимизга кўра қўйидаги ҳолларда ваъда бериш тўғри бўлмайди:

— қўлдан келмайдиган масалаларда;

— Аллоҳ ҳаром қилган ишларда;

— бирон ишнинг гуноҳ эканлигини билмай Туриб ваъда берилса, кейинроқ ўша ишнинг гуноҳ эканлиги маълум бўлиб қолса, ундай вақтда ваъдадан қайтиш тўғри бўлади, чунки хатодан тийилишнинг ҳам динимизда савоби бордир;

— берилган ваъда муҳим бир сабаб туфайли бажарилмаса, кечирим сўраб, ваъдада тура олмасликнинг сабаби айтилади.

Пайғамбаримиз: **"Ваъдада туриш имондандир"**, - деганлар. Яъни имони бўлган ҳар бир мусулмон ваъдасининг устидан чиқиши, ваъда берганидан сўнг уни ўрнига қўйишга интилиши зарур.

Тавба хатодан, гуноҳдан қайтиш, қилинган гуноҳлар учун Аллоҳдан кечирим сўраш демакдир. Тавба мусулмонларга фарз қилинган. Қуръоннинг турли оятларида, масалан, "Нур" сурасининг 31-оятда ҳамда "Таҳрим" сурасининг 3-оятда Аллоҳ тавба қилишга буюради.

Пайғамбаримиз ҳам Аллоҳнинг тавбани доимо кутиши ҳақида бир ҳадисларида шундай марҳамат қиладилар: **"Шубҳасиз, Аллоҳ таоло кундузи гуноҳ қилган кишидан кечаси тавба қилишини кутади. Кечаси гуноҳ қилган кишидан кундузи тавба қилишини кутади- Бу ҳол қуёш чиқишидан тунга қадар давом этади"**.

Тавбанинг қабул этилиши учун бир неча шартлар бор:

- тавба қилувчи одам қилган гуноҳига "Нега мен бу гуноҳни қилдим?" -деб ўксиниши керак;

- гуноҳ ёки гуноҳлари учун тавба қилган одам у гуноҳларни яна такрорламаслиги керак;

- қилган гуноҳини Аллоҳдан қўрқиб такрорламаслиги керак. Гуноҳдан Аллоҳ учун воз кечмаса, тавба саналмайди. Масалан, доимо ичкилик ичиб юрган одам соғлиги кетиб ичкиликни ташласа, бу тавба қилиш саналмайди, чунки бу одам ичишни Аллоҳдан қўрқгани учун эмас, саломатлигига путур етганлиги учун ташлагандир.

Тавба қилиш учун аниқ бир вақт белгиланмаган. Истаган вақтда тавба қилиш мумкин. Тавба қилиш учун дуолар ўқиш шарт эмас. Одам истаган вақтида гуноҳларини Аллоҳга билдириб кечирим сўрай олади. Асосий масала тавба қилинганидан сўнг ўша гуноҳни қайтармасликда.

қўйидаги вақтларда тавба қилиш яхшироқ деб қабул қилинган:

- жума куни, ижобат қабул бўлиши соатида. Бу соатнинг айси вақт эканлиги аниқ эмас. Пайғамбаримиз бир ҳадисларида шундай деганлар: **"Жума кунида бир вақт бор, ўша вақтда мусулмоннинг дуоси қабул қилинади"**;

Ислом ахлоқи

- саҳар вақтида; бомдод намозидан аввал уйғониб, истаган вақтда хато ва гуноҳларини Аллоҳга аён этиб кечирим сўраш мумкин;

- қутлуғ кунлар ва кечаларда. Масалан, Рағойиб, Мерож, Бароат кечалари билан қадр ва мавлуд кечаларида, Ашура, жума ҳамда ҳайит кунларида;

Аллоҳ таоло холис ният билан қилинган тавбаларни қабул этади. Аллоҳ шундай марҳамат қилади: **"У, бандаларидан тавба-тазарруъ қабул қиладиган, ёмонликларни авф этадиган ва қиладиган ишларингизни биладиган зотдир"** ("Шўро" сураси, 25-оят).

Пайғамбаримиз ҳам шундай деганлар: **"Тавба қилувчи Аллоҳнинг суюкли бандасидир. Тавба қилган киши ҳеч гуноҳ қилмаган киши кабидир"**.

Тавбани кейинга қолдириш яхши бўлмайди, чунки ажалнинг одамзодга қачон келиши маълум эмас, у ёшга, қарига қарамайди. Вақти етган кетаверади. "Ҳали ёшман, қарисам тавба қиларман, Аллоҳдан кечирим сўрайман, ҳозир тавба қилсам, шу гуноҳни яна қилишимга тўғри келади", — деган киши ўзини ўзи алдайди. Чунки пайғамбаримиз: **"Ажал келмасидан бурун тавба қилишга шошилинг"**, - деганлар. Яна бир ҳадисларида Расулulloҳ (САВ) шундай марҳамат қиладилар: **"Жаҳаннамдаги кишилардан кўпларининг азоби тавбани кечиктиришдан, кейинга қолдиришдандир"**.

Тавбани саломатлик вақтида қилиш тайинланган. Вафоти олдида, яъни ўлишини

билганидан кейин қилинган тавба қабул қилинмайди. Қуръонда шундай дейилади: **"На гуноҳ ишларни мудом қилиб юриб, қачонки бировларига ўлим келганда, "энди тавба қилдим" дейдиган ва на кофир ҳолида ўлиб кетадиган кимсаларнинг тавбалари қабул қилинмас. Улар учун аламли азобни тайёрлаб қўйганмиз".** ("Нисо" сураси, 18-оят).

Аллоҳ кишиларни хатолари билан бирга яратган. Ҳар ким ҳам хато қилади. Пайғамбаримизнинг ҳадисларига кўра: **"Одам боласининг ҳаммаси хато қилади. Хато қилувчиларнинг энг яхшиси тавба қилувчидир".**

IV. НОЖЎЯ ҲОЛАТЛАР, ЁМОН ХУЛҚЛАР

1. Ёлғон ва ҳийла.
2. ғийбат қилиш - ёмонлаш.
3. Ўғрилиқ.
4. Одам ўлдириш.
5. Ичкилик ичиш.
6. қимор ўйнаш.
7. Зино қилиш.
8. Тухмат.
9. Такаббурлик.
10. Исроф.
11. Ҳасад - кунчилик.
12. Гуноҳ.

Бошқаларни алдаш учун айтилган ва тўғри бўлмаган сўзларга ёлғон дейилади. Динимизда ҳаром қилинган катта гуноҳлардан бири ёлғондир.

Қуръони каримда Аллоҳ таоло: "... **ёлғон сўздан йироқ бўлинглар**", - деб буюради. ("Ҳаж" сураси, 30-оят). Иккинчи бир оятда шундай дейилади: **"Эй мўминлар, Аллоҳдан кўрқинглар, тўғри сўзни сўзланглар"** ("Аҳзоб" сураси, 70-оят).

Кўпгина нохушлиқлар ёлғондан пайдо бўлади. Ҳийла, алдаш, зулм, ҳақсизлик, адолатсизлик, эътиқодсизлик, душманлик каби нарсаларнинг барчаси ёлғон ҳамда ёлғончиликдан вужудга келган ишлардир.

Ёлғончининг ўз-ўзига ишончи йўқ, одамгарчилиги, ахлоқи ва имони заифдир.

Пайғамбаримиз бир ҳадисларида: **"Ёлғондан сақланингиз. Чунки имон бир томонда, ёлғон бир томондадир. Ёлғон билан имон бир кишида жам бўлмайди"** - деганлар. Бошқа бир ҳадисларида шундай марҳамат қиладилар: "Тўғрилиқни қўлдан бой берманг, чунки тўғрилиқ одамни яхшиликка, яхшилик эса жаннатга элтади. Киши ҳамиша тўғри сўзласа, Аллоҳ ҳузурда сиддиқ, энг тўғри инсон, деб ёзилади. Ёлғондан сақланинг, чунки ёлғон кишини жаҳаннамга элтади. Киши доимо ёлғон сўзласа, Аллоҳ ҳузурда ёлғончи, деб ёзилади".

Ёлғончи одамларни алдаса ҳам, Аллоҳни алдай олмайди. Чунки Аллоҳ одамларнинг қилган ҳар бир ишини кўриб туради, билади ва сўзланган сўзларни эшитади.

Ёлғоннинг энг зарарлиси ва энг гуноҳлиси қозихонада (судда) гувоҳлик бериш чоғида гапирилган ёлғондир. "Нисо" сурасининг 135-оятда Аллоҳ ўзимизнинг, ота-онамизнинг, яқинларимизнинг зарарига бўлса ҳам тўғри гувоҳлик беришга буюради. "Бу менинг қариндошим, яқиним" - деб ҳақсизлик билан кимнидир ёқлаш ярамайди.

Ислом динида баъзи ҳолатларда ёлғон сўзлашга рухсат этилган:

- бир-бири билан сўзлашмаётган эр билан хотинни ёки икки муслмонни келиштириш учун;

— уруш чоғи душманни алдаш учун;

- бир кишининг жонига, молига, динига ва номусига зулм ва ҳақсизлик билан зарар

етказилса, уларни қутқозиш учун;

— касалларга умид ва қувват бериш учун; пайғамбаримиз бир ҳадисларида шундай деганлар: **"Одамлар орасини келиштириш учун яхшилик нияти билан ёлғон сўзлаган киши ёлғончи эмасдир"**.

Ҳийла ҳам алдаш демақдир. Ёлғон каби ҳийла ҳам ҳаромдир. Ҳийлакор киши икки юзламачи бўлади, бошқаларни алдаш учун икки қиёфада кўринишга интилади. Ҳақиқий мусулмоннинг сурати сийратидек, сийрати эса сувратидек бўлади. Ислом динида инсон ҳурматли бир мавжудотдир, ҳийлакор кишининг эса бошқалар олдида ҳурмати бўлмайди. У бошқаларни тубан билиб, фақат ўзини ўйлайди.

Пайғамбаримиз бир ҳадисларида: **"Бир мусулмонга зарур етказган ва уни алдаган киши биздан эмасдир"**, - деган эдилар. Ёлғончи ва ҳийлакорларнинг дўстлари, қадрдонлари йўқдир. Бирон кимса уларга ишонмайди.

Динимизга кўра мусулмонлар дўстлик, осойишталик, тотувлик ва муҳаббат оғушида яшашлари керак. Одамлар орасидаги дўстлик, самимият ва қардошлик туйғуларини барбод қилиб, унинг ўрнига гина-кудурат ва душманликни рўёбга чиқарадиган энг ёмон нарсалардан бири ғийбатдир. ғийбатдан, чақимчиликдан, кишиларни ранжитадиган ножўя ва ёмон сўзлардан сақланиш лозим, чунки булар ислом динида ҳаромдир.

Бир куни пайғамбаримиз саҳобалардан сўрадилар: "ғийбат нима, биласизларми?" Саҳобалар: "Аллоҳ ва унинг расули билур", - дедилар. Шунда пайғамбаримиз: "Дин қардошига ёқмайдиган сўзларни унинг орқасидан сўзлашдир", - дедилар. Пайғамбаримизнинг саҳобалари яна сўрадилар: "Агар қардошларимизни ёмонлаганимиз тўғри бўлса, сўзласак бўладими?" Пайғамбаримиз марҳамат қилдилар: **"Агар сўзлаган сўзларингиз тўғри бўлса, ғийбат қилган бўласиз. Сўзлаган сўзларингиз тўғри бўлмаса, туҳмат қилган бўласиз"**.

Қуръонда Аллоҳ таоло ғийбат қилишни одам гўштини ейишга ўхшатган ва кишиларни қатъий равишда ғийбатдан қайтарган. **"Эй мўминлар, кўп гумонлардан четланинглар! Чунки айрим гумон(лар) гуноҳдир! (Ўзгаларнинг айблари ортидан) жосуслик қилиб юрманглар ва айримларингиз айримларни ғийбат қилмасин. Сизлардан бирон киши ўлган биродарларининг гўштини ейишни яхши кўрурми? Ана ёмон, кўрдингизми?! (Бас гуноҳи бунданда ортиқ бўлган ғийбатни ҳам ёмон кўрингиз! Аллоҳдан кўрқингаз!"** ("Ҳужурот" сураси, 12-оят)

Пайғамбаримиз ғийбат қилувчиларни ёқтирмасдилар. Агар бирон киши уларнинг ҳузурларида ғийбат қилишга тутинса, ғийбатнинг ҳаром ва гуноҳ эканлигини у кишининг ёдига солардилар.

Пайғамбаримиз ғийбатни эшитишга ҳам рухсат бермасдилар. Ул зот бир ҳадисларида **"ғийбат қилувчи билан ғийбатни тингловчи гуноҳда баробардир"**, - деганлар.

ғийбатчилар ёмон бир касалликка учраган кишилардир. Бизнинг ҳузуримизда бошқаларни ёмонлаб турган киши бошқалар ҳузурини бизни айблаш бизнинг ҳақимизда ҳам ножўя сўзлар сўзлаши муқаррар.

Мусулмон одам бошқаларнинг айбларини қидирмайди ва уларни у ерда-бу ерда сўзлаб юрмайди. Мўмин киши биродарининг хато ёки айбларини сир тутишга интилади. Пайғамбаримиз айтганларидек, **"Ким бир мусулмон қардошига ёрдам қилса, Аллоҳ ҳам у кишига ёрдам қилади; қайси бир мусулмон ўз қардошининг дардларига дармон бўлса, Аллоҳ ҳам қиёмат куни унинг дардларидан бирига дармон бўлади. Ким бир мусулмон қардошининг айбини яширса, Аллоҳ ҳам охиратда унинг айбини яширади"**.

Инсон бошқаларнинг айбларини эмас, балки ўзидаги хатоларни қидириши, яхши кишилар қаторидан ўрин олишга интилиши зарур. Пайғамбаримиз таъкидлаганларидек; **"Яхши мусулмон ўз айбларини қидирадиган, бошқаларнинг айбларини излашга вақт топмаган кишидур"**.

ғийбатнинг бу дунёга оид кўп зарарлари бўлгани каби, охиратга алоқадор жуда кўп зарарлари ҳам бор. ғийбатчи ўзи қилган яхшиликлар ва ибодатлардан топган савобларининг ҳам беҳуда кетишига сабаб бўлади. **"ғийбатчи рўза тутмаган кишидур"**, -дегандилар пайғамбаримиз. Демак ғийбат кун бўйи оч қолиб, чанқаб тутган рўзамизнинг савобини йўққа чиқаради.

Мусулмон одам чиройли ва фойдали сўзлар сўзлайди ёки сукут сақлайди. Пайғамбаримиз бу ҳақда шундай деганлар: **"Аллоҳга ва охират кунига ишонган киши хайрли ва фойдали бир сўз сўзласин ёки жим турсин"**.

Бир киши мусулмон қардошига, яхшилик тилаб ихлос ва самимият билан уни танқид қилса, бу ғийбат бўлмайди. Чунки дин қардошининг хато ва нуқсонлардан қутилишига ёрдамлашиш ҳам ҳар бир мўмининг ўз диний қардоши олдидаги бурчидир. Бундай иш ғийбат бўлмай, ҳақ ва ҳақиқатга даъват этиш ҳисобланади.

Аввал замонларда баъзи йиллари ёмғир ёғмасдан, экинлар унмай қоларди. қишлоқ халқи Аллоҳдан ёмғир сўраб илтижо қилишарди. Ҳазрати Мусо ҳам ўз қавми билан бир куни Аллоҳдан ёмғир сўрашга чиқиб, қўлларини кўтариб, дуо қилди, ёмғир юборишни илтижо этди. Жаноби Ҳақ ваҳий фариштасини юбориб, шундай деди: "Умматинг орасида жуда ашаддий бир ғийбатчи бор. Агар уни ғийбатдан тўхтатсангиз, сизга ёғмир бўлади". Ҳазрати Мусо: "Ё раббим, бу кишининг ким эканини менга билдиргин", -деб дуо қилган эдилар, Аллоҳдан шундай жавоб келди: "Унинг ким эканини сенга билдирсам, у вақтда мен ғийбатчи бўлурман".

Ўғирлик - бошқаларнинг молини ёки пулини яширин олиб ишлатиш демақдир. Ўғирловчи кишини қароқчи дейилади. қароқчилар ҳеч иш қилмасдан ёмон йўллар билан пул топишга интилувчи бадбахтлардир.

Ўғирлик бизнинг динимизда ҳам, бошқа барча динларда ҳам ҳаром саналади. Аллоҳ таоло "Бақара" сурасининг 188-оятда ва "Нисо" сурасининг 29-оятда ўғирликни ҳаром қилган.

Ўғирлик кенг маънода пул ва мол ўғирлашдагина иборат эмас. Масалан, кам ўлчаш, молни қиммат сотиб, тез вақтда кўп пул ишлаш, қурол билан кишилардан, уларнинг уйларида, банклардан пул ёки молни зўрлик билан тортиб олиш, бизга топширилган ҳукумат пуллари ёки одамларнинг пуллари ишлатиб юбориш каби нарсалар ҳам ўғирлик ҳисобланади.

Иродаси ва ахлоқи заиф бўлган киши учун энг муҳим нарса пул ва дунё молидир. Шунинг учун ундай одамлар ўғирликни ҳаром деб билмайдилар.

Ўғирлик кўпинча яширинча амалга оширилади. Ҳар қайси мамлакатнинг қонунларида ўғирлар учун жазо белгиланган. Ўғирларни тутиш учун ҳар қайси уй, ҳовлига, иш жойларига соқчи қўйишнинг имкони йўқ. Лекин имони бўлган киши ҳар вақт Аллоҳнинг назорати остидадир. Аллоҳга ишонган одам ўғирлик қилмоқчи бўлса, Аллоҳдан қўрқиб бу ножўя ишдан воз кечади. Шунинг учун пайғамбаримиз бир ҳадисларида: **"Аллоҳга ишонган одам қалбида имони бўлган ҳолда ўғирлик қилмайди"**, - деган эдилар. Демак, одамнинг имони ва Аллоҳдан қўрқиши жуда кўп ноҳуш ишлардан тийиб туради.

Аллоҳ яратган энг буюк махлуқ инсондир. Одам Аллоҳнинг энг улуғ асаридир. Мусулмон бўлсин, ғайри мусулмон бўлсин, Аллоҳ яратган ҳар бир инсоннинг бу дунёда яшашга ҳақи бор.

Одам зотини яратиш ҳам, ўлдириш ҳам Аллоҳнинг қўлидадир.

Одам ўлдириш гуноҳларнинг энг каттаси саналади. Ҳақсизлик билан одам ўлдириш ярамайди, чунки одам ўлдирганни Аллоҳ кечирмайди. Қуръонда Аллоҳ буюради: **"Ким қасддан бир мўминни ўлдирса, унинг жазоси жаҳаннам бўлиб, ўша жойда абадий қолажак. Ва у Аллоҳнинг ғазаби ва лаънатига дучор бўлгай, Аллоҳ унинг учун улуғ азобни тайёрлаб қўйгандир"** ("Нисо" сураси, 93-оят).

Пайғамбаримиз бир ҳадиси шарифларида шундай дейдилар: **"қилинган ҳар турли хатоларни кечириш мумкин. Лекин кофир бўлиб ўлганни ва бир мўминни ёмон**

мақсад билан ўлдирган одамни кечириш эҳтимоли йўқдир".

Бир инсон қандай туғилади? қандай қийинчиликлар билан катта бўлади? Ота-онаси ўз боласи деб оз машаққат чекадими? Дунёда энг секин ўсадиган одам боласи. Уни ўстириш учун беҳад катта фидокорлик даркор. Бу қадар қийинчиликлар билан ўстирилган одамни ўлдиришга, Аллоҳнинг энг зўр асарини нобуд қилишга ҳеч кимнинг ҳақи йўқ.

Қуръонда Аллоҳ бир кишининг ўлдирилишини бутун одамзодни ўлдиришга, бир кишини ўлимдан қутқазишни бор одамзодни ўлимдан сақлаб қолишга ўхшатган ("Моида" сураси, 32-оят).

Динимизда қатъий равишда маън қилинган нарсалардан бири ўз-ўзини ўлдиришдир. Жон кишига Аллоҳ омонати. Жонни берувчи — Аллоҳ, вақти етгач, жонни қайтиб олади. Ўз-ўзини ўлдирган одам Аллоҳ омонатини сақлай олмагани учун ҳам омонатга хиёнат қилгани туфайли гунохкор бўлади.

Ўз-ўзини ўлдирган кишига яхши назар билан қаралмайди, ҳатто ундай одамга жаноза ўқилмасин, дейдиганлар ҳам бор. Лекин бизнинг мазҳабимизда, ҳанафий мазҳабида, агар руҳий касалликка учраган бўлса, бундай одамнинг ҳам жанозаси ўқилади.

Одам жуда оғир аҳволда яшаса ҳам, беҳад қайғу, алам чекса ҳам, сабр қилиб ўз жонини сақлаши, ўзини ўлдирмаслиги керак. Ислом дини одам ўлдиришни гуноҳи кабира деб ҳисобласа ҳам, бизнинг замонамизга қадар ҳам, ҳозирги кунда ҳам мусулмонлар орасида урушлар, жанглар, ўлдиришлар тўхтамади. Улар бу ишларни дин билан асослашга, дин билан боғлашга ҳаракат қиладилар, бу билан динимиз учун ғоят ёмон намуна кўрсатадилар. Бундай ҳаракатлар динимизга қизиқувчи ва уни ўрганишни истаган одамларни исломдан бездириши шубҳасиз.

Ислом дини шафқат ва марҳамат динидир. У, одамларгагина эмас, ҳатто ҳайвонларга ҳам шафқатли бўлишга, уларнинг ҳаётларини сақлашга даъват қилади, зарарсиз ҳайвонларни ўлдирманг, деб ўргатади.

Пайғамбаримиз замонида араблар баъзи жонли ҳайвонларни нишон қилиб бир жойга боғлаб қўйишар ва ўқ билан отар эдилар. Кимнинг яхши мерганлигини жонли ҳайвонларни ўқ билан отиб ўлдириб аниқлар эдилар. Пайғамбаримиз одамларни бу ҳолдан қайтариб: **"Отишга ўрганаётган вақтингизда жонли махлуқларни нишон қилмангиз"**, - дедилар.

Ислом дини барча махлуқларнинг ҳаётини ҳурмат қилишга буюради. Бу - диний ва ахлоқий бир бурчдир.

Ислом динида ҳаром қилинган ва Аллоҳ таоло томонидан қатъий равишда тақиқланган нарсалардан бири кишини маст қиладиган ичкиликларни ичишдир. Халқ орасида ичкилик деб юритиладиган бундай нарсаларнинг хилма-хил исмлари бўлиши мумкин.

Номидан қатъий назар кишини маст қиладиган ҳамма нарса ҳаром қилинган. Чунки пайғамбаримиз: **"Кишини маст қиладиган ҳамма нарса ҳаромдир"**, - деганлар.

Ичкилик нима учун ҳаром қилинди? Унинг ҳаром қилиниши учун қандай сабаблар бор эди? Бу тўғрида табаррук китобимиз Қуръони Каримни ва пайғамбаримиз ҳадисларини кўздан кечириш керак.

Биринчи марта туширилган Қуръон оятида Аллоҳ буюради: **"Сизлар маст қилувчи (ароқни) ҳам, гўзал - ҳалол ризқ(нинг ўзини) ҳам хурмо ва узумларнинг меваларидан олурсизлар"**. ("Наҳл" сураси, 67-оят).

Бу оят билан Аллоҳ таоло турли меваларнинг сувини сиқиб, улардан фойдаланишни мувоҳаб қилди. Лекин инсон зоти кўп соҳада ўзига осон йўл излайди. Бу оят нозил қилинган вақтда ичкилик ҳаром қилинмаган эди. Шунинг учун хурмо ва узумдан ичимликлар қилиб, уларнинг ичига маст қиладиган нарсаларни аралаштириб, одамлар диний жиҳатдан тўғри бўлмаган ичкиликларни каШф этдилар. Бу ҳол пайғамбаримиз ва (бази бир мусулмонларни ўйлатиб қўйди. Ҳижратдан сўнг бу ҳол Мадинада ҳам бир қанча вақтгача давом этди. Одамлар ичишар,

пайғамбаримиз ҳам уларга бир нима демасдилар. Бир куни ҳазрати Умар ва Муаз бинни Жабал исмли саҳобалари пайғамбаримизга дедилар: "Ё Расулulloҳ, ичкилик тўғрисида бизга йўл кўрсатинг. Ҳамр одамни маст қилиб, ақлини бошидан оляпти".

Бир неча вақтдан сўнг, ҳижратнинг 4-йилида, шаввол ойида иккинчи оят нозил бўлди: **"Сиздан ароқ(ичкилик) ва қимор ҳақида сўрайдилар. Айтинг: "Буларда катта гуноҳ ва одамлар учун фойдалар бор. Буларнинг гуноҳи фойдасидан каттароқдир"** ("Бақара" сураси, 219-оят). Одамларни ичкиликдан қайтарган биринчи оят ҳам мана шу эди. Бу оят нозил қилинган, баъзи мусулмонлар гуноҳи фойдасидан кўпроқ, деб ичкиликни ташладилар.

Бир неча вақтдан сўнг пайғамбаримизнинг саҳобаларидан Абдурахмон бин Авор бир йиғин ўтказди. Дастурхонда ичкилик ҳам бор эди. Меҳмонлар едилар, ичдилар ва маст бўлдилар. Шу аҳволда шом намозини ўқишга киришдилар. Имом бўлган одам кўп ичгани сабабли намозда ўқиган "Кофирун" сурасида адашиб кетди. Бу воқеадан сўнг яна оят туширилди ва шундай деб буюрилди: **"Эй мўминлар, токи гапираётган гапларингазни билишингиз учун маст ҳолингизда намозга яқин келманглар"** ("Нисо" сураси, 43-оят).

Аллоҳ таоло бу оятларни нозил қилиб, ичкилик ичишни камайтириб, бунинг тўғри иш бўлмастлигини мусулмонларга билдирар эди. Ушбу иккинчи оятдан кейин жуда кўп мусулмонлар ичишни ташладилар.

Қуръон муфассирларининг фикрича, ичкиликни қатъий равишда тақиқлаган охирги оят ҳижратнинг 5-ёки 6-йилида нозил бўлди. Бу оятнинг нозил бўлишига сабаб бўлган воқеа қуйидагича эди:

Мадиналик мусулмонлардан Атбон бинни Молик бир зиёфат уюштирди. Унга мадиналик мусулмонларни (буларни ансорлар дейилади) ҳамда маккалик мусулмонларни (буларни муҳожирлар дейилади) таклиф этди. Биргалашиб овқатлана бошладилар. Дастурхонда ичкиликлар ҳам бор эди, овқатлар ейилиб, ичилиб бўлган, меҳмонлар маст бўлиб қолдилар. Шу ҳолда маккалик мусулмонлардан бири - Саъд бинни Абу Ваққос бир шеър ўқиди, Унда ўзини ва қавмини роса мақтаган, мадиналик мусулмонларни эса камситган эди. Шеърни эшитган мадиналик мусулмонлардан бири дастурхондан турдида, ейилган туянинг калла суягини қўлига олиб, у билан Саъд бинни Абу Ваққоснинг бошига уриб ярадор қилди. Ўша ондаёқ Саъд бинни Абу Ваққос бориб пайғамбаримизга бу одамдан шикоят қилди. Мана шу бўлиб ўтган воқеадан сўнг охирги оят туширилди ва ичкиликлар ҳаром қилинди. **"Эй мўминлар, ароқ (маст қиладиган ичкилик ичиш), қимор (ўйнаш), бутлар(яъни уларга сизиниш) ва чўплар (яъни чўплар билан фолбинлик қилиш) шайтон амалидан бўлган ҳаром ишдир. Бас, нажот топишингиз учун уларнинг ҳар биридан сақланингиз"** ("Моид" сураси, 90-оят).

Ушбу оят билан ичкилик ҳаром қилинганидан сўнг пайғамбаримиз топшириқларига кўра жарчилар бу масалани халққа эълон қилдилар. Шундан кейин ичаётган кишиларнинг ҳаммалари ичкиликни ташладилар, уйларидаги ичкиликларни кўчаларга тўқдилар. Ислом тарихчиларининг ёзишларича, Мадина кўчаларида ичкиликлар сув бўлиб оқди. Пайғамбаримиз шу вақтда: **"Кишини маст қиладиган нарсалардан сизни қайтараман. Кўп бўлса ҳам, оз бўлса ҳам, одамни маст қилувчи нарсалар ҳаромдир"**, - деб буюрдилар.

Пайғамбаримиз яна бир ҳадисларида марҳамат қиладилар: **"Ичкилик барча ёмонликларнинг онасидир"**. Яъни ҳар хил ёмонлик ва нохушликлар ичкилик туфайли содир бўлади. Чиндан ҳам, ўйлаб кўрсак, жуда кўп ёвузлик ва ёмонликлар маст одамлар томонидан содир қилинади; ёнғинлар, ўлдиришлар, ҳар турли жанжаллар, урушлар, ахлоқсизликларнинг кўпчилиги маст кишилар туфайли рўй беради.

Қинғир йўллар билан пул топиш учун қимор ва бошқа ножўя ўйинларни ўйнаш ислом динида ҳаром қилинган. Чунки бу ўйинларнинг жуда кўп зарарлари бор. қимор ўйини

одамларни дангасаликка ўргатади. Бу билан одамлар қинғир йўллардан бориб пул топиб бойимоқчи бўладилар. Ислом дини меҳнатсеварлик динидир, меҳнатсиз топилган пулни ҳалол дейилмайди. Аллоҳ таоло Қуръони каримда: **"Инсон учун фақат ўзи қилган ҳаракатигина бўлур (яъни, киши ўзгаларга боқим ва дардисар бўлмаслиги керак)",** — деб буюради ("Ван-нажм" сураси, 39-оят). Демак, ҳар қандай пулни ишлаб, меҳнат қилиб топиш керак.

Инсон учун энг ширин, энг баракали пул ўзи ишлаб топган пулдир. Бекордан келган пул бекорга кетади. Ҳаром ёки шубҳали йўллар билан топилган пул инсонни бахтли қилмайди. Ҳаром пул қоҳиш келтиради, ҳаётнинг мазасини кеткизади. Лекин меҳнат қилиб топилган пул одамни икки дунёда ҳам бахтиёр қилади ҳамда осойишта яшашга сабабчи бўлади.

Ислом динида одамларнинг моллари ва жонлари муқаддасдир. Бир кишининг иккинчи киши молига зарар еткизишга ҳақи йўқ. қимор ўйновчилар бир-бирларининг молларига ва пулларига зарар етказганлари учун ҳаром иш қилган ҳисобланадилар. қимор ўйини одамлар орасига гина-кудурат ва душманлик солади; жамоат орасидаги тотувликни бузади. Шунинг учун Қуръони каримда Аллоҳ таоло буюради: **"Эй мўминлар, хамр, қимор, бутлар ва чўплар шайтон амалидан бўлган ҳаром ишлардир. Ичкилик, қимор сабабли шайтон ўрталарингизга бузук адоват солишни ҳамда сизларни Аллоҳни зикр қилишдан ва намоз ўқишдан тўсишни истайди, холос! Энди тўхтарсизлар!"** ("Моида" сураси, 90-91-оятлар).

қимор ўйини одамнинг вақтини ва кучини кеткизади, руҳий саломатлигини бузади, оиладаги нохушликларга сабаб бўлади. Кўп кишилар қимор ўйнаб, барча бойликларидан жудо бўладилар, ўзларини, оилаларини, фарзандларини оғир аҳволга туширадилар. қимор ўйнаш Аллоҳ ҳузурида ва халқ орасида одамнинг обрўсини пастга уради. Халқ қимор ўйновчиларга яхши кўз билан қарамайди.

Ютқизган киши пулини қайтариб олиш учун, ютган киши эса янада кўпроқ ютиш учун қайта-қайта ўйнайдилар. Охирида икковлари ҳам бу ўйиннинг қулига айланадилар. қиморга ўрганган одамнинг бу ўйинни ташлаши мушқил. Энг яхшиси бу ўйин билан қизиқмаслик ва ўйинни бошламасликдир.

Қимор ўйини карта билангина ўйналадиган ўйин эмас. қимор ўйнашни истаган киши уни турли қуроллар билан ўйнай беради.

Ҳозирги кунда одамларни қиморга қизиқтириш учун турли-турли ўйинлар чиқарилган. Булардан ҳар бирининг ўз номлари бор. қандай ном билан аталмасин, қимор ва беҳуда ўйинлар ислом динида ҳаром саналади.

Ислом динида оилага жуда катта аҳамият берилади. Оила ҳаёти никоҳ билан бошланади. Уйлангунча никоҳсиз яшаш динимизда ҳаромдир. Никоҳсиз эр ва аёлнинг яқинлигига зино қилиш дейилади.

Зино қилиш гуноҳи кабиралардан саналиб, барча динларда ҳаром қилинган. Чунки зино одам учун, миллат учун зарарлидир. Қуръонда Аллоҳ таоло: **"Зинога яқинлашманглр. Чунки (бу) бузуқликдир - энг ёмон йўлдир",** - деб буюради. ("Исро" сураси, 32-оят).

Пайғамбаримиз ҳам одамларни зино қилишдан қатъий равишда қайтарганлар ва бир ҳадисларида "Зино қилган киши имонли ҳолида зино қилмас", — деб марҳамат қиладилар. Демак, зино қилган кишининг имони, зино ҳолида, у кишидан айрилади. Бу ҳол тугагач, имон яна ўзига қайтади.

Биронта ҳам миллат оиласиз давом этмайди. Шунинг учун динимиз зинони энг катта гуноҳлар қаторига киритган. Зинонинг жуда кўп зарарлари бор:

- Зино одамларнинг ва оилаларнинг обрўси, шарафига доғ туширади, ерга уради, оила ҳаётини бузади, йўққа чиқаради.

- Туғиладиган боланинг насли номаълум бўлиб қолади ёки бола никоҳсиз ота-онадан

туғилади. Ислом уламолари никоҳсиз ота-онадан туғилган боланинг шафқатсиз, марҳаматсиз ва қаттиқ кўнгилли бўлишини айтадилар.

- Зино туфайли жуда кўп касалликлар одамдан одамга юқади. Ҳозирги кунда кишиларни ҳалокатга элтаётган касалликлар зино орқасида келиб чиқмоқда.

- Зино одамлар ўртасидаги уришишлар, тортишувлар, ҳатто ўлдиришларга сабаб бўлади. Одамлар тинчлигини бузади.

- Зино қалбнинг қорайишига, имоннинг заифлашишига сабаб бўлади. Зинокор ўзи сезмаса ҳам, маънавий жиҳатдан жуда кўп нарсалардан маҳрум бўлади. Имони заифланган одамнинг ибодатлари ҳам озайиб, ахлоқи бузила боради.

Ислом дини зинога олиб борувчи ботин йўллари бекитган. Эркаклар ва аёллар орасидаги муносабатлар, танишлар, қариндошлар, яқинлар ва ёт кишилар ўртасидаги муносабатлар қандай бўлиши керак? Динимиз буларнинг ҳаммасини аён кўрсатган.

Ислом динида зино қилган одамга оғир жазолар белгиланган. Лекин зинонинг охирадаги жазоси бу дунёдагисидан оғирроқдир. Аллоҳ таоло буюрадики: **"Улар** ("Аллоҳнинг мўмин бандалари) **Аллоҳ билан бирга бошқа бирон илоҳга илтижо қилмаслар ва Аллоҳ** (ўлдиришни ҳаром қилган) **бирон жонни ноҳақ ўлдирмаслар ҳамда зино қилмаслар. Ким мана шу** (гуноҳлардан биронтасини) **қилса, уқубатга дучор бўлур. қиёмат кунида унинг учун азоб бир неча баробар қилинур ва у жойда хорланган ҳолида мангу қолур"** ("Фурқон" сураси, 68-69-оятлар).

Кишининг энг кўп гуноҳларига сабаб бўлувчи ҳамда жаҳаннамга элтувчи икки аъзоси бор. Булар тили билан жинсий аъзоси. Бу аъзоларга ҳоким бўлувчи одамлар маънавий жиҳатдан юксак мартабаларга эришадилар. Пайғамбаримиз бир ҳадисларида шундай марҳамат қиладилар: **"Кимки икки лаби ва икки оёғи орасидаги аъзоларини ҳаромдан тийишга кафиллик берса, мен ҳам у кишининг жаннатга киришига кафиллик бераман"**.

Тухмат - хато қилмаган кишини айблаш, ёлғон гаплар билан у кишини обрўсизлантириш, бўлмаган ифволарни қилиб, халқ олдида у кишининг номини ёмонга чиқариш демақдир.

Тухмат ислом динида ҳаромдир. Чунки тухмат покиза ва гуноҳсиз кишиларни оғир аҳволга солиб қўяди.

Сўзлаётган вақтда сўзнинг маъносини атрофлича ўйлаб гапириш лозим. Шунинг учун ҳам "Олдин ўйла, кейин сўйла", - дейди халқимиз. Чунки тил тиғдан ҳам ўткирдир. Тиғ яраси тузалади, аммо тил яраси тузалмайди. Тил билан қилинадиган гуноҳи кабиралардан бири тухматдир.

Кишининг энг "кўп гуноҳига сабаб бўладиган аъзоларидан бири тилдир. Жуда кўп балолар ва фалокатлар одам бошига тили туфайли тушади. Мақолда айтилганидек: "Тил балоси бошга".

Пайғамбаримиз ҳазрат Мухаммад (САВ) бир ҳадисларида марҳамат қиладиларки: **"Шубҳасиз, одам боласи қилган хато ва айбларининг кўпи тили туфайлидир"**.

Ислом уламолари шундай дейдилар: "Овқат еяётган вақтда оғизга кирган нарсаларга эътибор этган каби, зарарли ва ёмон нарсаларни танаввул қилмасликка ҳаракат қилган каби, оғиздан чиққан сўзларга ҳам диққат қилиб, ўзларимиз билан бошқаларга зарар етказмаслик ахлоқий бир бурчдир".

Ислом дини бу масалага алоҳида диққат қилишга даъват қилади. "Ҳар қандай айтилган гапга ишонавермаслик керак", - деб уқтиради. Масалан, Қуръонда буюриладики: **"(Эй инсон), ўзинг аниқ билмаган нарсага эргашма! Чунки қулоқ, кўз, дил - буларнинг барчаси тўғрисида (ҳар бир инсон) масъул бўлур (яъни эшитган, кўрган ва ишонган ҳар бир нарсаси учун киши қиёмат кунида жавоб беради)"** — ("Исро" сураси, 36-оят). Бошқа бир оятда: **"Эй мўминлар, агар сизларга бир фосиқ кимса бирон хабар келтирса, сизлар (ҳақиқий аҳволни) билмаган ҳолингазда бирон қавмга мусибат етказиб қўйиб,**

қилган ишларингизга афсус-надомат чекиб қолмасликларингиз учун (у фосиқ кимса олиб келган хабарни) аниқлаб, текшириб кўринглар", — дейилади ("Ҳужурот" сураси, 6-оят).

Бу оятлардан аён бўладики, ҳар қандай сўзга ишонмаслик керак. Кўпинча одамлар муболаға қилиб сўзлайдилар. Шу туфайли ҳақиқий аҳвол бир ёқда қолиб, ёлғон гап кучайиб боради.

Тухмат кишилик тарихининг ҳар қайси босқичида мавжуд бўлган. Ҳатто пайғамбаримиз замонларида ҳам юз берган; ҳатто пайғамбаримизнинг хотинлари Ойша онамизга тухмат қилганлар.

Пайғамбаримиз мелодий 626 йили Бани Мусталик номли бир қабила билан уруш қилишга мажбур бўлдилар. Бу урушга отланган вақтда хотинлари Ойшани ҳам бирга олиб кетдилар. Муслмонлар душман билан уришиб енгдилар ва шартнома тузиб орқага қайтдилар. Йўлда бир жойда тўхтадилар. Ойша онамиз бомдод намозидан олдин уйғондилар. Таҳоратдан аввал ҳожат учун одамлардан панароқ жойга кетдилар. Йўлда мунчоқлари тушиб қолди. қайтиб келгач, мунчоқнинг тушиб қолганини сезиб, излаб ҳожатга борган жойга қараб йўл олдилар. Мунчоқни излаб топгунча бироз вақт ўтди. қабила тушган жойга қайтиб келиб қарасалар, барча сипоҳлар кетиб қолишган экан. қандай қилиб бўлса ҳам мени топишар, деган хаёл билан шу ерда ўтирдилар.

Пайғамбаримиз уруш даврида ҳамиша бир одамни орқада юривчи қилиб тайинлар эдилар. У киши унутилиб қолган нарсаларни тўплаб юрар эди. Ўша куни Сафвон бинни Муаттал исмли бир саҳоба бу вазифани бажарарди. Мана шу киши келаётиб ҳазрати Ойшани кўрди ва туясига миндирди. Ўзи туянинг жиловидан ушлаганича, лашкар ортидан йўлга равона бўлди. Бир неча соатдан кейин лашкарга етиб олдилар. Лекин баъзи одамлар ҳазрати Ойша билан Сафвон ҳақида йўқ сўзларни сўзлаб, ғийбат қила бошладилар, пайғамбаримиз билан ҳазрати Ойшанинг ораларига совуқлик солдилар. Ҳазрати Ойша касал бўлиб қолдилар. Пайғамбардан рухсат сўраб, оталари ҳазрат Абу Бакр уйига кетдилар. Бу ҳол уларнинг икковлари учун ҳам ўнғайсиз эди. Бир неча вақтдан сўнг пайғамбаримизга бу тўғрида оят нозил қилинди ва бу оятда ҳазрати Ойшанинг айбсиз эканлиги билдирилди. Ушбу оятда оилали ва гуноҳсиз аёлларга тухмат қилувчилар агар гувоҳлари бўлмаса, 80 қамчи билан жазолансинлар, дейилди. ("Нур" сураси, 4-оят). Мана шу оятдан сўнг бу тухматни бошлаган Абдуллоҳ бинни Убай бинни Салул, Ҳасан бинни Собит ҳамда Ҳамна бинти Жаҳш исмли кишилар 80 қамчи билан саваландилар. Бу жазо тухмат жазоси деб аталди. Бу - пайғамбаримизнинг соғ-омон вақтларида бўлиб ўтган воқеа. Агар Аллоҳ таоло оятлар билан ҳазрати Ойшанинг гуноҳсиз бўлганини билдирмаса, уларнинг ҳоли не кечарди? Улар умр бўйи қайғу-азобда яшар эдилар. Лекин Аллоҳ пайғамбаримизга оятлар нозил қилиб, бу хатони тузатди.

қилинган ножўя ишлар ҳеч қачон яширин қолиб кетмайди. Бошқаларга зарар етказган одам ернинг усти ҳам, ости ҳам бор эканини унутмасин. Балки бу дунёда ёвуз одамлар учун қочишга жой топилар, лекин охират ҳаётида қочишга ўрин йўқдир. У кунда улар "қиёмат" сурасидаги оятга кўра: **"Қаерга қочиб қутилиш мумкин?"** - деб қоладилар. ("Қиёмат" сураси, 10-оят).

Такаббурлик - ўзини бошқалардан юқори қўйиш, ўзини улуғлаш, мақташ, бошқаларни менсимаслик, пастга уриш демақдир.

Исломиятнинг мақсади одамларни бир-бирига яқинлаштириб, тотувликда яшатиш, бу дунё ва охиратда бахтли қилишдир. Лекин Аллоҳнинг махлуқлари хулқи ва табиати жиҳатидан турличадир. Баъзилари юмшоқ кўнгил ва камтарин, бошқалари тошбағир ва такаббурдир.

Шайтон мағрурлангани ва ўзини бошқалардан устун кўргани учун Аллоҳ даргохотидан мангуликка қувилгандир.

Такаббурлик ислом динида ҳаромдир. Қуръони каримда ёзилганидек, Аллоҳ: "...

мутакаббир ва мақтанчоқ бўлган кимсаларни севмайди" ("Нисо" сураси, 36-оят), **"Албатта, У зот мутакаббир кимсаларни севмас"** ("Наҳл" сураси, 23-оят). Чунки такаббурлик Аллоҳга махсусдир, ёлғиз Аллоҳнинг ҳақидир. Одамларнинг эса такаббур бўлишга ҳақлари йўқ. Аллоҳнинг 99 сифатидан бир Ал-Мутакаббирдир.

Такаббурлик қилган одам Аллоҳни ғазаблантиради. Бир қудсий ҳадисда Жаноби Ҳақ шундай марҳамат қилади: **"Буюклик ва такаббурлик менинг кийимим, кибриё, яъни улуғлик менинг тўнимдир. Такаббурлик ва улуғликда менга тенглашмоқни истаган одамнинг белини синдираман"**.

Қуръондаги жуда кўп оятларда такаббурликдан сақланиш буюрилган. Масалан, Аллоҳ таоло шундай дейди: **"Ер юзида кибр-ҳаво билан юрмагин. Чунки сен ерни тешиб кетолмайсан ва бўйи бастда тоғларга етолмайсан"** ("Исро" сураси, 37-оят).

Пайғамбаримиз ҳам бир ҳадисларида: **"Такаббур одамни Аллоҳ пастга туширади, камтар одамнинг эса даражасини кўтаради"**, - дейдилар.

Нуҳ пайғамбар вафотидан бир оз аввал болаларини чақириб, уларни икки нарсадан: Аллоҳга шерик қилишдан ва такаббур бўлишдан қайтарган эди.

Пайғамбаримиз ҳамиша камтарин инсон бўлганлар ва буни бизларга ҳам тавсия этганлар. Пайғамбаримизни биринчи бор кўрган бир араб ул зотнинг ҳузурларида кўрқиб қалтирай бошлаган эди. Шу вақт пайғамбаримиз: **"Эй дўстим, кўрқма! Мен ҳам қурайш тупроғидан арпа нони еган бир аёлнинг фарзандиман"**, - деб самимийлик кўрсатганлар ҳамда ўзларининг пайғамбарликлари билан мақтанмаганлар.

Турли сабаблар туфайли одамлар такаббур бўладилар. Бойлиги, насли, мансаби ёки билими билан мақтаниб такаббур бўлганлар бор. қайс бинни Мутатийя исмли бир киши пайғамбаримиз масжидларида намоз ўқишга келганда, азон вақтини кутиб турганлар орасида араб бўлмаган бир неча мусулмонни кўриб: "Булар Эрондан келган Салмон Форсийга, Ҳабашистондан келган Билоли Ҳабашийга ва насронийликни ташлаб мусулмон бўлган Суҳайби Румийга ким бўладилар? Буларнинг биттаси ҳам араб эмас. Биз, араблар исломиятга катта хизматлар қилдик. Исломият араблар орқали халқ орасига тарқалди", - деб ўзининг қавми билан мақтанди. қайснинг сўзларини пайғамбаримизга айтиб беришди. Намозни ўқиб бўлгач, пайғамбаримиз жамоатга сўзладилар ва: **"Раббингиз бир Аллоҳдир, отангиз ҳам бир ота, яъни ҳазрати Одамдир. Араблик сизнинг отангиз ҳам, онангиз ҳам эмасдир. У бир тилдир, арабча сўзлашган одам арабдир"**, - деб одамларни насли ва қавми билан мақтанишдан қайтардилар.

"Мени такаббур одам дейишмасин, мен камтарин одам бўламан", - деб ҳамма нарсага кўнавериш ҳам тўғри эмас. Мусулмон одам соҳиби виқордир. Виқор, вазминлик такаббурлик ҳам эмас, енгиллик ҳам эмас, балки ўрта ҳолатдир.

Исроф - пул, мол ва Аллоҳ томонидан бизга берилган неъматларни ноҳўя сарфлаш демакдир.

Иктисод - еганда, ичганда, пул ва молни сарф қилганда, ўрта йўлни излаш ва булардан ортиб қолганини сақлаш, жамағриш демакдир.

Исроф-қилувчиларни мусриф деб аталади. Аллоҳ мусриф одамларни ёқтирмайди. Исрофнинг зидди бахилликдир. Исроф ҳам, бахиллик ҳам ислом динида ҳаромдир. Чунки булардан биринчиси пул ва молни сочиш, кераксиз жойларга сарфлашдир. Иккинчиси мол ва пулни тўплаб, қўлда ушлаш, у мол ва пулдан ўзини ҳам, бошқаларни ҳам фойдалантирмасликдир. Бу икки йўлнинг ўртасида иктисод бордир.

Ислом дини барча ишларда мўътадиллик йўлини - ўрта йўлни тавсия этади. Пайғамбаримиз ҳам бир ҳадисларида: **"Ишларнинг яхшиси ўрта йўлдир"**, - деб айтганлар.

Қуръонда Аллоҳ сахий одамларни мақтаб шундай марҳамат қилади: **"Улар (Аллоҳнинг суюкли бандалари) инфоқ-эхсон қилган вақтларида исроф ҳам, хасислик ҳам**

қилмаслар, (балки эҳсонлари) ана ўша (хасислик билан исрофнинг) ўртасида мўътадил бўлур". ("Фурқон" сураси, 67-оят). Демак, улар исроф қилувчилар ҳам, хасислар ҳам эмасдилар.

Ҳар бир ишда исроф ҳаромдир. Масалан, бир ўқувчи ўзига керакли мактаб ашёларини, қалам, ручка, ўчирғич кабиларни ортиғи билан олиб, баъзиларини ишлатмасданоқ ёки озгина ишлатиб, ташлаб юборса, бу исроф саналади. Бир кишига бир неча костюм ёки оёқ кийими етарли, у жуда кўп кийим олиб, уларни киймайдиган бўлса, бу ҳам исроф ҳисобланади. Ошхонада икки хил овқат билан тўйиш мумкин бўлган ҳолда беш-олти хил овқат олиб, улардан бир қисмини емасдан қолдириш исрофдир. Намоз ва ғул таҳоратини олганда, сувни ортиқча ишлатиш ҳам исрофдир. Ана шундай кишилар ҳақида Аллоҳ таоло Қуръони каримда: "... **исроф қилувчилар шайтоннинг дўстлари бўлган кимсалардир**", - дейди ("Исро" сураси, 27-оят).

Ҳамма соҳада исрофдан сақланиш лозим. Ҳатто ибодат қилганда ҳам ўрта йўл тавсия этилади. Пайғамбаримизнинг саҳобаларидан бири тун-кун намоз ва Қуръон ўқир, кундузлари рўза тутарди. Бир куни ўша кишининг хотини пайғамбаримиз олдиларига бориб: "Ё Расулulloҳ, менинг эрим муттасил ибодат билан шуғулланади. Менга ҳамда болаларига қарашга вақти йўқ. Бизни оғир аҳволга тушириб қўйди", - деди. Пайғамбаримиз бу сўзларни эшитгач, саҳобаларини чақириб, ибодатлари ва рўзасини камайтириб, оиласи ва болалари учун вақт ажратишга буюрдилар.

Баъзи одамлар пул ва молларидан ташқари вақтларини ҳам исроф қиладилар. Вақт ҳам Аллоҳнинг неъматидир. Уни яхши ва фойдали ишларга сарфламоқ даркор. Пайғамбаримиз бир кунни уч қисмга бўлардилар. Бир қисмини ибодат билан, бир қисмини оила ишлари билан, яна бир қисмини халқ ишлари билан ўтказар эдилар. Халқ ишлари учун ажратилган вақт кифоя қилмаса, оилаларига ажратган вақтдан олар, ибодат вақтига тегмас эдилар.

Қуръони каримдаги "Вал-аср" сурасини Аллоҳ таоло: "**Аср (вақти)га қасамки...**" деб бошлайди. Бу оятда вақтнинг одамлар учун қанчалик аҳамиятга эга эканлиги таъкидланган. Пайғамбаримиз ҳам бир ҳадисларида шундай марҳамат қиладилар: "**Икки неъмат борки, одамлар буларнинг қимматини англаб етмайдилар. Улардан биринчиси соғлиқ, иккинчиси эса бўш вақт**". Демак, бўш вақтларини йўққа чиқарган кишилар вақтни исроф этиб гуноҳ қилган бўладилар. қиёмат кунида одамлардан ўз умрини қаерда ва қандай ишлар билан ўтказгани ҳам сўралади. Емоқ, ичмоқда, кийинмоқда, уйга керакли нарсаларни олганда исрофдан эҳтиёт бўлиш лозим. Ўзимизга етарли бўлганидан ортиқча олмаслик керак.

Қуръонда. Аллоҳ буюради: "**Эй Одам болалари, ҳар бир сажда чоғида зийнатланингиз (яъни тоза либосда бўлингиз) ҳамда (хоқлаганингизча), еб-ичаверинглар, фақат исроф қилманглар, зотан У исроф қилувчиларни севмас**". ("Аъроф" сураси, 31-оят). Демак, доимо тоза кийим кийиш, ҳалол нарсалардан кўнгиш тилаганча еб-ичиш, лекин ҳеч қачон исроф қилишга йўл қўймаслик керак экан.

Ҳасад - бир кишининг қўлидаги неъматнинг ёки бойликнинг йўқ бўлишини тилаш демақдир.

Ҳасад ислом динида айбланган ва ҳаром қилинган бир ҳаракатдир. Ҳар бир кишининг фитратида, табиатида ҳасад бордир. Бу ҳиссиётни одам ичида сақласа, бошқаларга бунинг зарари тегмайди.

Пайғамбаримиз ҳазрати Муҳаммад (САВ): "**Барча одамлар ҳасадгўйдир. Лекин қўли ва тили билан кўнглидагини ошкор қилмаса, яъни бошқаларга билдирмаса, бу ҳасад бошқа одамга зарар қилмайди**", - деган эдилар. Ҳасад жамиятда гина ва душманликни кучайтиради, одамлар орасидаги ҳурмат ва муҳаббатни йўқотади. Шунинг учун пайғамбаримиз: "**Одамлар бир-бирларига ҳасад қилмасалар эди, осойишталик ва яхшилик ичида яшаган бўлардилар**", — деб марҳамат қиладилар. Шунинг учун мумкин қадар ҳасаддан узоқ бўлиш, бундай зарарли бир илоннинг думини босмаслик лозим. Чунки

ҳасадгўйнинг ўзига ҳам, бошқаларга ҳам зарари тегади.

Ҳасад киши кўнглидаги ва миясидаги ёмон фикрлар туфайли унга тинчлик бермайди, роҳати, ҳузурини ўғирлайди. Ҳасад касаллиги ҳасадгўйни аста-секин еб битиради. Лекин ўзи буни сезмайди. Шунинг учун ҳам: "Ҳасад шундай адолатлики, у аввало ҳасадгўйнинг ўзини ёндиради", - дейдилар.

Пайғамбаримиз бир ҳадиси шарифларида айтган эканлар: **"Олов ўтинларни ямлаб, тугатгани каби, ҳасад ҳам қилинган яхшиликларни, савобларни худди шу тарзда еб битиради"**.

Пайғамбаримиз ҳасад икки нарсада: билимда ва бойлик тилашда жоиз, деганлар. Аслида булар ҳасад бўлмай, ҳавасдир. Бу ҳақда пайғамбаримиз шундай марҳамат қиладилар: **"Ҳасад икки нарсада дурустдир. Аллоҳ бир кишига билим беради, у киши ана шу билими билан ҳалол билан ҳаромни ажратиб, Аллоҳ берганича яшайди. Аллоҳ бир кишига мол ва бойлик беради, у киши ҳам моли ва бойлиги билан яхши амаллар қилади, садақа, закотлар беради. Мана шундай кишиларга ҳавас қилиб, улардек бўлишни тилаш ҳасад эмасдир"**. Бу ҳадисдан англашиладики, бошқаларнинг билими ва бойлигига ҳавас қилиш ҳасад бўлмай, ўшандай неъматларнинг ўзимизда ҳам бўлишини тилашдир. Мана шундай фикрлар одамларни меҳнат қилишга ундагани учун мубоҳ ҳисобланиб, гуноҳ саналмайди.

Ҳасад Аллоҳнинг ёзмишига рози бўлмаслик демақдир. Чунки ҳамма нарса Аллоҳнинг хоҳиши, Аллоҳнинг ёзгани билан бўлади. Одамларга молни, мулкни, бойликни, соғлиқни, неъматни ва шунга ўхшаган барча нарсаларни берувчи Аллоҳдир. Дунёдаги махлуқларнинг барчасини Аллоҳ ризқлантиради. Аллоҳнинг берган ризқларига, неъматларига ҳасад қилиш тўғри бўлмайди. Шундай одамлар ҳақида Қуръони каримда: **"Эй Муҳаммад, Парвардигорингизнинг раҳмати (бўлмиш пайғамбарлик)ни ўшалар тақсимлайдиларми? (Йўқ, асло ундоқ эмас!) Уларнинг ҳаёти, дунёдаги маишат тирикчиликларини ҳам уларнинг ўрталарида Биз Ўзимиз тақсимлаганмиз ва баъзилари баъзиларини қўл остига олиб (ишлатиш) учун айримларини айримларидан баланд даража мартабаларга кўтариб қўйганмиз"**, - деб марҳамат қилади Аллоҳ таоло ("Зухруф" сураси, 32-оят).

Ҳасаднинг ҳасадгўйларга ҳам зарари бордир. Шайтон такаббурлик қилгани ва ҳазрати Одамга ҳасад қилиб сажда этмагани учун абадул абад Аллоҳ раҳматидан қувилди. Дунёда энг биринчи қилинган гуноҳи кабира ҳасад туфайли рўй берди: Ҳазрати Одамнинг ўғиллари қобил туғишгани Ҳобилга ҳасад қилиб, уни ўлдирди ва кишилик тарихида гуноҳи кабираларнинг бирини қилган бўлди.

Акалари Юсуф пайғамбарга ҳасад қилганларидан чоҳга ташлаб қутулмоқчи бўлдилар. Лекин Аллоҳ Юсуф пайғамбарни қутқазди, унинг мартабасини зиёда айлаб подшо қилди.

Баъзи ислом уламолари "Ҳасад шифоси топилмаган хасталиқдир", - деганлар. Бу хасталиқдан қутулиш учун Аллоҳнинг берганига рози бўлиб, одамларга ҳасад қилмаслик керак.

Пайғамбаримиз марҳамат қиладилар: **"Бир-бирларингизга ҳасад қилмангиз, бир-бирларингиздан безмангиз, орага совуқлик солмангиз, бир-бирларингиздан айрилмангиз, сизни бир-бирингизга боғлаган муҳаббат ришталарини узмангиз, эй Алоҳнинг бандалари, дўст бўлингиз!"**

Гуноҳ охиратда одамнинг азобланишига сабаб бўладиган сўзларга, ишларга ва ҳаракатларга гуноҳ дейилади.

Ислом динида гуноҳлар икки қисмга ажратилади. Булардан биринчисига - гуноҳи кабоир (катта гуноҳлар), иккинчисига - гуноҳи сафоир (кичик гуноҳлар) дейилади. Баъзи бир ислом уламолари: "Гуноҳ гуноҳдир, унинг катта -кичкинаси бўлмайди" - деб, бу хил ажратишга қарши чиққанлар, ҳатто бу тўғрида тортишувлар ҳам бўлган. Гуноҳларни иккига ажратган кишилар Қуръондаги: **"Агар сизлар ман этилган гуноҳларнинг катталаридан сақлансангизлар,**

қилган кичик гуноҳларингизни ўчирурмиз ва сизларни улуғ манзил - жаннатга юритурмиз", - деган оят ("Нисо" сураси, 31-оят) га асосланадилар.

Баъзи ислом уламоларининг айтишларича, гуноҳи кабиралар ўн еттитадир:

- Аллоҳга шерик қилиш;
- гуноҳи кабираларни ташламай, давом эттириш;
- Аллоҳнинг раҳматидан умид узиш; —Аллоҳ таолонинг кечиритишини унутиб, азобигагина ишониш;
- ёлғон гувоҳлик;
- номусли ва гуноҳсиз бир хотинга тухмат қилиш ёки сўқиш;
- сеҳр қилиш;
- одамларни алдаш учун тўғри бўлмаган масалалар ҳақида қасам ичиш;
- ичкилик ичиш ва бошқа маст қилувчи моддалар тановул қилиш;
- етим молини ейиш;
- билиб ва истаб фойда ейиш;
- зино қилиш;
- ливот қилиш — бир хил жинсдаги одамлар ўртасидаги яқинлик;
 - одам ўлдириш;
 - бошқа одамнинг моли ё пулини ўғирлаш ёки ўйнаб ютиб олиш;
 - ота-онага қарши туриш;

Аллоҳ таоло ўзига шерик қилишдан бошқа барча гуноҳларни кечиради. Мутлақо Аллоҳга ёлбориб, қилган ишларидан ўкиниб яна ўша хатони қилмасликка ваъда берса ва Аллоҳга тавба қилса, иншаоллоҳ Жаноби Ҳақ бу бандасини кечирар, чунки Қуръонда: **"Аллоҳнинг раҳмат-марҳаматидан ноумид бўлмангиз"**, - ("Зумар" сураси, 53-оят) деб буюрилади. Мўмин ҳамиша Аллоҳнинг раҳматини кутиб яшайди.

Аллоҳ таоло одамларнинг гуноҳ қилишларини истамайди. Гуноҳ қилган бўлсалар, уларнинг тавбаларини кутади.

V. ДИНИЙ ОДАТЛАРИМИЗ

1. Болаларга исм қўйиш
2. Ўғил болаларни суннат қилиш
3. Саломлашиш
4. Ҳайит қилиш
5. Қурбонлик қилиш
6. Касал кўриш
7. Қабрларни зиёрат қилиш
8. Никоҳ ва уйланиш.

Болаларга исм қўйиш пайғамбаримизнинг суннатларидандир. Бола туғилгач, бир ҳафтадан кечиктирмай исмини қўйиш лозим. Буни бир неча кун аввал ёки кейин бажариш ҳам мумкин. Пайғамбаримиз ҳазрати Мухаммад (САВ) ўғиллари Иброҳим туғилганида, бир ҳафтадан кейин жонлиқ сўйиб, халқни зиёфат қилганлар. Меҳмонлар еб-ичиб бўлишгач, халқ олдида болага исм қўйилган. Шу куни боланинг сочлари қирқилиб, сочларининг оғирлиги қадар пул қашшоқларга садақа қилиб улашилган.

Болага исм қўйилганда, бир қулоғига азон, иккинчи қулоғига иқомат ўқилади. Азон ва иқоматдан сўнг болани дуо қилинади. Дуодан сўнг бир ё уч мартаба боланинг қулоғига исми қичқириб айтилади. Шу билан исм қўйиш маросими тугалланади.

Ота-онанинг фарзанди олдидаги дастлабки бурчи ана шу диний маросим билан бошланади. Исм қўйиш бурчи ўталганда, болага чиройли ва маъноли исм қўйиш лозим. Пайғамбаримиз: **"қиёмат кунда ўз исмларингиз, оталарингизнинг исмлари билан**

чақириласиз. Шунинг учун болаларга гўзал исмлар қўйинг", -деганлар.

Пайғамбаримиз хунук ва маъносиз исмларни ёқтирмас эдилар. Бирон қишлоққа, бирон шаҳарга борсалар, аввало шу жойнинг номини сўрадилар, агар бу ернинг, қишлоқнинг маъноли бир исми бўлмаса, уни ёқтирмаганлари юзларидан кўриниб турарди.

Ҳазрат Ойшадан келтирилган бир ҳадисга кўра, пайғамбаримиз маъносиз ва хунук исмларни алмаштирдилар.

Пайғамбаримизнинг саҳобаларидан Саид бинни Ал-Мусаййибнинг отаси Ҳузн пайғамбаримиз билан учрашган вақтида Расулulloҳ (САВ) у,, кишидан сўрадилар:

- Исминг нима?

- Ҳузн (қайғу).

- Сенинг исминг Саҳл (енгиллик) бўлсин.

- Йўқ, отам қўйган исминни алмаштираман, - деди ва ўлгунича шу исм билан юрди.

Ҳузннинг ўғли Саид бинни Ал-Мусаййиб: "Отам исмини алмаштиради, аммо биз ҳеч қачон қайуғдан қутулмадик", - деган эди.

Болага исм қўяётганда диққат қилиниши лозим бўлган иккинчи бир масала бор. Аллоҳ таолонинг "Аллоҳ" исмидан бошқа яна 99 исми бор. Буларга Аллоҳнинг сифатлари дейилади. Кўп одамлар бу сифатларни ҳам болаларига исм сифатида қўядилар. Ислом уламоларининг айтишларича, бу сифатлардан биронтасини ҳам болага исм қилиб қўйиш ярамайди. Масалан, Холик (яратувчи, худо), Раҳмон (бандаларига жуда марҳаматли), қуддус (камчиликсиз), Мухаймин (барча махлуқотларни ҳимоя қилувчи), Ал-Мутақаббир (жуда буюк, жуда улўф) каби Аллоҳгагина хос исмларни одамларга қўйиш ҳаромдир. Агар бу исмларни болаларга исм сифатида қўйишни хоҳласак, олдига "абд" (қул, банда) сўзини қўйиш керак, яъни Абдулхолик, Абдурахмон каби. Яна ислом уламоларининг фикрича, Аллоҳнинг сифатларини англатувчи баъзи исмларни одамларга қўйиш мумкин. Лекин бу сифатлар одамларда ҳам бўлиши керак. Масалан, Олим (билувчи), Сомий (эшитувчи), Басир (қўрқувчи), қодир (кучи етувчи) каби. Бундай исмлардан олдин ҳам "абд" сўзини қўйиш яхшироқдур.

туғилган бола учун қурбонлик қилишлик. Бундай қурбонлик қилиш мустаҳабдир. Ақиқа қурбонлиги фарзанд неъматини учун қурбонлик қилиб, Аллоҳга шукрона айтиш демақдир. Ислом олимларининг фикрларига кўра, ақиқа қурбонлиги болани бало-қазолардан ва касалликлардан сақлайди. қиёмат кунда ҳам ота-онасига шафоатчи бўлишига сабаб бўлади.

Ота-онанинг фарзанд олдидаги бурчларидан бири вақти етганда ўғлини суннат қилиш, яна бири вақти етганда уйлантиришдир. Ўғил болаларни суннат қилиш Иброҳим пайғамбарнинг ҳамда бизнинг пайғамбаримизнинг суннатларидандир.

Ўғил болани суннат қилишни пайғамбаримиз бекорга белгиламаганлар. Ҳозирги кунда шифокорлар томонидан бу масала ҳам ўрганилган ва унинг инсон саломатлиги учун фойдали эканлиги аниқланган, Тадқиқот натижаларидан маълум бўлишича, мусулмон эркакларга турмушга чиққан қизларнинг оғриқлари озроқ бўлгани белгиланган. Болаларни суннат қилиш 7 кунликдан бошлаб 12 ёшгача, балоғат ёшига қадар давом этиши мумкин, 12 ёшдан кейинга қолдириш тўғри бўлмайди.

Ислом мамлакатларида суннат қилиш умуман суннат тўйида амалга оширилади. Ҳатто бола ўзининг суннат тўйини билсин, деб суннат кўпинча 7-12 ёшлари орасида қилинади. Бу хил тўйларда меҳмонларга ошлар тортилади, суннат қилинаётган бола учун дуолар қилинади. Бундай шодиёна йиғинларига меҳмонлар чақириб ош тортиш пайғамбаримиз суннатларидандир. Пайғамбаримиз ҳам 7 кунлик ўғиллари Иброҳимни суннат қилдирганлар, ҳайвон сўйиб, таниш-билишларини таклиф этиб ош тортишганлар. Меҳмонларни сийлаганлар ҳамда ортиқчаликка йўл қўйилмайдиган бундай тўйларни бизларга ҳам тавсия этганлар.

саломатлик, омонлик ёки бир нарсанинг яхши ва хайрли бўлишини тилаш демақдир.

Мусулмонлар бир-бирлари билан учрашганларида, "Ассалому алайкум" деб саломлашадилар. Саломдан сўнг мусулмонлар бир-бирларининг қўлларини қисадилар, бунга

"мусофаҳа" дейилади. Буларнинг иккаласи ҳам динимизда суннат ҳисобланади. Салом берган кишига "Ваалайкум ассалом" деб жавоб қайтариш фарзи кифоя саналади. Чунки жаноби Ҳақ Қуръони каримда шундай буюрган: **"Қачон сизларга бирон ибора билан салом берилса, сизлар ундан чиройлироқ қилиб алик олинглар ёки (ҳеч бўлмаса) ўша иборани қайтаринглар"** ("Нисо" сураси, 86-оят).

Саломлашиш энг яхши одатларимиздан биридир. Уйда, маҳаллада, иш хойида, йўлда, қаерда бўлмасин, бир мусулмон қардошимиз билан учрашсақ, уларга салом бериш диний бир бурчимиздир. Чунки пайғамбаримиз **"Ораларингиздаги аҳилликни орттирувчи нарсени сизларга айтайми? Ораларингизда салом беришни кенг тарқатингиз"**, - деб марҳамат қилганлар.

Салом бериш қоидалари қуйидагича:

- турган ёки юриб келаётган одам ўтирган кишига салом беради;
- оз одам кўпчиликка салом беради; масалан, маҳаллада бирдан ортик; одам билан учрашсақ, биз улардан олдин салом берамиз;
- ёшлар кексаларга салом берадилар, лекин кексалар ҳам ёшларни саломга ўргатиш учун уларга салом беришлари мумкин;
- икки киши кўчада учрашганда, аввал салом берувчи юқори кўйилади;
- бойлиги, мулк ва неъмат кўп бўлган одам аввал салом беради; меърож кечасида пайғамбаримиз Аллоҳ билан рўпара бўлганларида энг аввал Аллоҳ салом берган;
- бир киши жамоатга салом берса, жамоатдаги бир киши саломга алик олса, етарли ҳисобланади, жамоатнинг барчаси алик олиши зарур эмас.

Динимизга кўра қуйидаги ҳолатларда салом берилмайди;

- намоз ўқиётган одамга, намозини тугатмагунча;
- Қуръон ўқиётган одамга;
- ваъз сўзлаётган имомга;
- хутба, ваъз ва Қуръон тингловчиларга;
- азон айтаётган ёки қомат тушираётган муаззинга;
- қимор ўйнаётганларга ўйин вақтида;
- ичкилик ичган одамга ичаётган вақтда;
- ғийбат қилиб турган одамларга, ғийбат сўзлаётганда;
- дастурхонда ош еяётган одамларга салом берилмайди, унинг ўрнига "Баракатли бўлсин" ёки "овқатингиз мазали бўлсин" дейилади.

Бир киши орқали бизга йўлланган саломни ҳам "Ваалайкум ассалом" деб қарши олиш лозим. Ким бўлмасин бизлар орқали бировларга салом йўлласа, у саломни эгаларига топширишимиз зарур, чунки бу салом ҳам бир омонат саналади.

Бир кишининг саломини олганда ёки салом берганда, букилиш, таъзим қилиш тўғри бўлмайди. Динимиз Аллоҳгагина таъзим қилишга буюради, одамнинг одамга таъзим қилишини хоҳламайди. Пайғамбаримиз ҳам: "Бир-бирингиз билан саломлашганда, букилманг", - деганлар.

Кундалик ҳаётимизда салом ўрнида ишлатиладиган сўзлар ҳам бор. Масалан, эсонмисиз, аҳволингиз қалай, хайрли тонг, хайрли кеч, сафарингиз хайрли бўлсин, кўришгунча кабилар. Буларни айтишнинг ҳам ўзига хос савоби бўлса керак. Булар миллатимизга оид чиройли сўзлардир. Уларни ҳам унутмасдан ҳар доим айтиб турилса зиён қилмайди, лекин салом байналмилалдир барча мусулмонларнинг муштарак ишоратидир. Шунинг учун бирон мамлакатга, бирон йиғилишга берганда, энг аввало салом берилади, сўнг сўрашилади. Салом барча сўзлардан аввал келади. Пайғамбаримиз бир ҳадисларида **"Салом каломдан, сўздан аввалдир"**, - деган эдилар.

Байрам - шодлик демақдир.

Байрамлар одамлар ҳаётида алоҳида аҳамиятга эга. Улар жамоат орасидаги бирликни кучайтиради, қардошликни мустаҳкамлайди. Ҳайит кунлари одамлар масжидларга боришиб,

бир-бирлари билан кўришиб, ораларидаги дўстлик ва биродарликни янгилайдилар. Ислом динида байрамлар ҳижратдан сўнг бошланган.

Пайғамбаримиз ҳазрат Муҳаммад (САВ) Маккадан Мадинага кўчган вақтларида Мадина халқи ўтказадиган икки байрам бор эди. Жаноб Расулуллоҳ уларга дедилар: **"Аллоҳ таоло сизнинг икки байрамингиз ўрнига улардан ҳам хайрлироқ икки байрамни эҳсон сифатида бағишлади. Булар Рамазон ва қурбон байрамларидир"**. Мадина халқи бу шодиёна хабарни пайғамбаримиздан эшитгач, эски байрамларини ташлаб, янги байрамларни нишонлай бошладилар.

Пайғамбаримиз ҳайит кунларида динимиз даъватига кўра эртароқ уйғонишни, ювиниб, хушбўй атрлар суришни, энг яхши кийимларни кийишни, кўчада ёки масжидда учрашган кишиларга очиқ юзли бўлишни мустаҳсан ва мустаҳаб, деб айтганлар, яъни булар савоб ишлардир.

Рамазон ҳайитида намоздан аввал нима қилиб бўлса катта масжидга боришни, қурбон ҳайитида намозни ўқиб тугатмагунча ҳеч нарса емай туришни мустаҳаб деб қабул қилинган.

Анас бин Моликдан келтирилган бир ҳадисга кўра: **"Пайғамбаримиз (САВ) Рамазон байрамида бир неча хурмо емагунча намозга бормас эдилар"**. Хурмо топилмай қолганда, унинг ўрнига асал, шакар каби нарсаларни тановул қилиш ҳам мустаҳаб саналган.

Пайғамбаримиз замонларида баъзи кишилар рўзанинг ҳайит намозига қадар давом этишига ишонишар, шунинг учун ҳам намозга қадар ейишмас, ичишмас эди. Пайғамбаримиз Рамазон ҳайитининг биринчи кунини рўза тутилмаслигини кўрсатиш учун намоздан аввал хурмо еганлар. қурбон ҳайитида намоздан сўнг оғиз очганлар. Пайғамбаримиз намозга ҳозирлангач, ўйдан мусаллога, катта масжидга борар, намоздан шу йўл билан қайтмасдан, қайтиш йўлини ўзгартирар эдилар. Бундан мақсад кўпроқ одам билан кўришиб, муборақбод этиш эди.

Ҳайит - шодлик куни, шу туфайли одамлар учун қизиқарли бўлган ва диний жиҳатдан тақиқланмаган ишларни қилиш мумкин. Ҳар турли спорт тадбирлари, болаларни хурсанд қиладиган кулгили ўйинлар, миллий, диний, тарихий ашулаларни куйлаб кўнгил очиш каби ишларга рухсат берилади. Мана пайғамбаримизнинг хотинлари Ойша онамиздан келтирилган бир ҳадис:

- Бир қурбон ҳайити куни пайғамбаримиз менинг хонамга кирдилар. Шу вақт хонада икки қиз буас исмли асбоблари билан ўйнаб куйлашарди, Расулуллоҳ дам олиш учун бориб ётоққа чўзилдилар. Шунда отам Абу Бакр кириб келдилар. Ашула айтаётган қизларни кўргач, бақириб бердилар: "Пайғамбар уйида шайтон мизморларими, ўйин қуролларими?" Расулуллоҳ отамнинг бу ҳолини кўргач, дедилар: "Эй Абу Бакр, уларга тегманг". Яъни уларга рухсат бердилар.

- Бир ҳайит куни Ҳабашистондан курашчилар келган эди. Улар қилич ва қалқон билан миллий курашлар намойиш этишарди. Лекин ҳазрат Умар уларни қувламоқчи бўлди. Пайғамбаримиз Умарга дедилар: "Эй Умар, уларга тегма!" Шундан сўнг ҳабаш курашчиларга: "Сизлар ишга киришаверинглар", - дедилар. Улар масжидда ўйинларини ва курашларини кўрсата бошладилар. Расулуллоҳ мендан: "Кўришни хоҳлайсанми?" - деб сўрадилар. Мен "Ҳа", дегандим, Расулуллоҳ билан бирга бориб, уларнинг курашларини томоша қилдик.

Демак, ҳайит кунида диний жиҳатдан ҳаром қилинмаган ва гуноҳ саналмайдиган ҳаракат ва фаолиятлар билан шуғулланиш мумкин.

Рамазон ҳайити уч кун, қурбон ҳайити тўрт кун бўлиши қабул қилинган. Ҳайит кунларида бир-бирлари билан учрашган мусулмонлар бир-бирларини ҳайит билан қутлаб, бир-бирлари учун дуолар қиладилар. Баъзи ҳадис ва фикҳ китобларида мусулмонлар бир-бирларига шундай дуо қиладилар дейилади: "Ғафараллоҳу лана ва лакум", яъни Аллоҳ бизни ҳам, сизни ҳам авф айласин. Ёки: "Такабуллоҳи таоло минна ва минкум", яъни "Аллоҳ таоло биздан ва сиздан қабул айласин".

Аллоҳга ёқиш учун қурбон байрами кунларида сўйилган ҳайвондир.

Қурбонлик қилиш одати Иброҳим пайғамбар давридан бери давом этиб келади. Қуръони каримнинг "Сафот" сураси оятларига кўра қурбонлик қилиш тарихи қуйидагича:

Бир куни Иброҳим пайғамбар Аллоҳга илтижо қилиб: **"Ё Раббим, менга яхши бир ўғил фарзанд бергил"**, - деди. Аллоҳ ҳам Иброҳимнинг бу илтимосини қабул қилиб, яхши бир фарзандни иноят қилди. Қуръонда Аллоҳ: **"Биз Иброҳимга ҳалим, юмшоқ кўнгилли бир бола бериб севинч бағишладик"**, - дейди.

қадимги арабларда шукронага инсонни қурбон қилиш одати бор эди. Иброҳим пайғамбарнинг фарзанди Исмоил вояга етгач, Аллоҳ таоло Иброҳим пайғамбарни синаб кўрди. Бир куни кечаси Иброҳим пайғамбар тушида ўғлини қурбон қилиб сўйганини кўрди. Бу тушнинг Раҳмонданми ёки шайтонданми эканлигини ўйлаб қолди. Бу тушни бир неча марта кўргач, Аллоҳдан эканлигига қаноат ҳосил қилди. Кейин воқеани ўғли Исмоилга айтишга қарор берди. Ўғлини чақириб, "Эй фарзандим, мен тушимда сени кўрибман. Аллоҳнинг ризолиги учун сени қурбон қилиб сўяётган эмишман. Сен нима деб ўйлайсан?" — деди. Исмоил (А.С) отасига шундай жавоб берди: "Отажон! Аллоҳ нимани буюрган бўлса, шуни адо этинг. Иншооллоҳ, мен сабр этувчиларданман, чидайман".

Иброҳим пайғамбар ўғли билан сўзлашгандан сўнг, уни қурбон қилишга қарор берди. Бир куни ўткир пичоқни қўлига олиб, ўғлини ерга ётқизди. Пичоқни унинг бўйнига олиб бориб, сўймоқчи бўлди. Лекин пичоқ кесмади. Ҳазрат Иброҳим бу ҳолдан жуда хафа бўлиб, йиғлашга тушди. Шунда Исмоил: **"Отажон, мени ерга юз тубан ётқизинг. Юзимни кўриб чидай олмаяпсиз. Мени аяб, Аллоҳ амрини бажаришдан маҳрум бўлманг. Мени Аллоҳга қурбон қилишдан воз кечиб, гуноҳкор бўлманг"**, - деди.

Бу сўзлардан сўнг Иброҳим Расулulloҳ фарзандини ерга юз тубан ётқизиб, сўймоқчи бўлди, лекин пичоқ яна кесмади. Мана шу вақтда Аллоҳ таоло Иброҳим Расулulloҳга бир шодиёна хабар етказди: **"Эй Иброҳим, ҳақиқатан ҳам, кўрган тушингга садоқат кўрсатдинг. Биз яхши иш қилганларни ҳамма вақт мукофотлагаймиз, яъни ҳамиша яхшиликларга яхшилик билан жавоб берамиз. Шубҳасиз, бу катта бир имтиҳон эди. Биз Иброҳимга ўғли ўрнига сўйсин деб, катта бир ҳайвонни юбордик"**. Шунда Иброҳим Расулulloҳ Аллоҳ томонидан юборилган ҳайвонни сўйиб, Аллоҳ олдидаги қурбонлик қилиш бурчини ўтади. қурбон байрами инсон фарзандининг қурбон қилинишдан қутилиши воқеасини эслатиб туради.

Аллоҳ таоло: **"Парвардигорингиз учун намоз ўқинг ва (жонлиқ) сўйиб қурбонлик қилинг"**, -деб буюради ("Кавсар" сураси, 2-оят)

Бой бўлган мусулмонларнинг ҳар йили қурбон байрами кунларида қурбонлик қилиши вожибдир. қурбонликни ҳайитнинг биринчи кунда сўйиш яхшироқдир. Биринчи куни сўйиш мумкин бўлмаса, иккинчи куни, иккинчи куни ҳам мумкин бўлмаса, учинчи куни қуёш ботгунга қадар сўйиш мумкин.

Қурбонликка туя, сигир, қўй, эчки каби ҳайвонлар сўйилади. Булардан туя билан сигирни хоҳласалар етти киши биргалашиб сўйишади. Еттитадан озроқ одам бўлса ҳам мумкин. Лекин қўй билан эчкини бир киши учунгина қурбонлик қилинади. Уларнинг ёшлари динимизга кўра шундай белгиланган: туя камида беш ёшда, сигир икки ёшда, қўй ва эчкининг бир ёшда бўлиши шарт. Бундан кам ёшда бўлган ҳайвонларни сўйиш тўғри бўлмайди. Олти ойлик қўй ёки эчки боласи бир ёшга кирган қўй ёки эчки қадар катта ва семиз бўлса, уларни ҳам қурбонликка сўйиш мумкин.

Бу айтилган ҳайвонлардан бошқа ғоз, ўрдак, товуқ каби паррандаларни қурбонликка сўйиб бўлмайди. қурбонликка сўйилган ҳайвоннинг аъзолари ҳам тўла ва саломат бўлиши лозим. Масалан, кўзларидан бири ёки иккаласи сўқир, тишларининг кўпи тушган, қулоқлари, бурни ёки думи тагидан кесилган ҳайвонлар ҳам қурбонликка ярамайди. Жуда заиф, юра олмайдиган ва касал ҳайвонларни ҳам қурбонликка сўйиб бўлмайди. қурбонлик қилинадиган ҳайвон қийнамасдан сўйиладиган жойга олиб борилади. Ўткир пичоқ билан сўйилади.

Ҳайвонни сўйган киши қурбонлик дуосини ўқийди.

Қурбонлик дуоиси: "Аллоҳумма инна солати ва нусуки ва маҳйая ва мамати лиллаҳи роббил оламин, ла шарика лаҳ. Аллоҳумма тақаббал ҳазиҳил удҳийата..."

Маъноси: "Аллоҳим, менинг намозим ва ибодатим, тириклигим ва ўлимлигим барча оламнинг хўжаси бўлган Аллоҳ- учундир. Ул Аллоҳ таолонинг шериги, тенги йўқдир. Аллоҳим, бу қурбонни қабул айла..."

Қурбонлик дуосининг охирида қурбон эгасининг номи айтилади.

Қурбонлик сўймаган одам қурбон ҳақи қадар пулни бир қашшоқ одамга берса, қурбонлик сўйган бурчини ўтаган бўлмайди.

Аслида қурбонлик ўликлар учун эмас, тириклар учун вожибдир. Лекин бир одам савоб учун истаса, вафот этган ота-онаси ва туғишганлари, қариндошлари учун ҳам қурбонлик қила олади. Савобини ҳам истаган одамнинг руҳига бағишлай олади. Агар майит қурбони қурбонлик нияти билан сўйилса, у ҳолда қурбон ҳайити кунларида сўйилиши керак. Фақат майитга савоб бўлсин деб сўйилса, истаган вақтда сўйилиши мумкин. Майит учун қурбонлик сўйилса, майит учун айрим, ўзи учун айрим сўйиш керак. Икки кишига бир қурбон бўлмайди.

Ақиқа қурбонлиги ҳақидаги маълумот китобнинг болага исм қўйиш мавзусида баён қилинди.

Бу дунёдаги ҳаётимизни роҳат ва асоишталикда ўтказиш ҳамда дунё ва охиратга доир вазифаларимизни тўла-тўқис адо этишимиз учун энг керакли бўлган нарсалардан бири соғлиқдир. Соғлиқ бўлмаса, ўзимиз, оиламиз, болаларимиз ҳамда динимиз ва миллатимиз олдидаги бурчларимизни адо эта олмаймиз. Шунинг учун ҳам "Саломатлик - туман бойлик", - деганлар.

Расулulloҳ (САВ) бир ҳадисларида шундай дейдилар: **"Икки неъмат борки, одамлар уларнинг қимматини англаб етмайдилар. Улардан бири соғлиқ бўлса, иккинчиси вақтдир"**.

Одамлар кўпинча бирон неъматнинг қадрини уни йўқотганларидан сўнг биладилар, ёшликнинг қадрини кексайгач, бойликнинг қадрини камбағаллашгач, соғлиқнинг қадрини касал бўлгач англайдилар. Касалликлардан ўзимизни эҳтиёт қилиш бир вазифамиз бўлгани каби, беморларни бориб кўриш диний бир бурчимиздир.

Пайғамбаримиз айтганларидек, муслмонларнинг муслмонда беш хил ҳақи бор. Шулардан бири бемор муслмон қардошни бориб кўришдир.

Беморларни бориб кўриш - пайғамбаримизнинг суннатлари. Расулulloҳ (САВ) бирон одамнинг касал бўлиб қолганини эшитсалар, бориб уни кўрар ва унга Аллоҳдан шифо тилар эдилар. Ул зот ўзларининг бир ҳадисларида: **"Беморларни зиёрат қилинг, очларни тўйдилинг, қулларни озод қилинг"**, - дейдилар.

Беморни бориб кўрилганда, мумкин бўлса, беморнинг қўлини сиққандан сўнг очиқ юз билан самимият кўрсатиш лозим. Бемор оғир аҳволда бўлса, яхши сўзлар билан унинг кўнглини кўтариш, руҳий мадад бериш керак. Беморларни бориб кўрганда, дуо қилиш, Аллоҳдан шифо тилаш суннат ҳисобланади.

Пайғамбаримизнинг оилалари ёки фарзандлари касал бўлиб қолишса, ўнг қўлларини оғриётган аъзо устига қўйиб, шундай дуо қилар эканлар: "Эй барча инсониятнинг Раббиси бўлган Аллоҳим, бу беморни оғриқларидан халос эт. Сен шифо берувчисан, сендан бошқа шифокор йўқ, Бу беморнинг барча оғриқлари қолмайдиган қилиб шифо бер".

Айтишларича, муслмоннинг кўрган азоби, оғриқлари гуноҳларига каффоратдир, яъни гуноҳлардан тозалайди. Беморлик ва ўлим ҳолларида сабр этишнинг катта савоби бор.

Бемор олдида узоқ вақт туриб қолиш, унинг кўнглини синдириш ёки аччиғини келтирадиган сўзлар айтиш тўғри эмас.

Одамлардан уялгани туфайли "Бормасам айб бўлади", - деб беморни зиёрат қилишнинг савоби бўлмайди. Беморни фақат Аллоҳ ризолигини қозониш учун, пайғамбаримизнинг

буюрганлари ва савоби ниҳоятда кўп бўлгани учун бориб кўриш лозим.

Пайғамбаримиз бир ҳадисларида шундай марҳамат қиладилар: "Бир мусулмон бемор қардошини зиёрат қилса, унинг ёнидан қайтгунга қадар жаннат тухфасини тера бошлайди". Ул зотнинг саҳобалари сўрадилар: "Ё Расулulloҳ, жаннат тухфаси нимадир?". Пайғамбаримиз шундай жавоб бердилар: "Жаннатда бўладиган хурмолардир".

Вафот этган одам учун қабристонда бир қабр қазилиб, шу ерга дафн қилинади. қабр охират ҳаётининг, абадият мамлакатининг эшигидир.

Қабрларни зиёрат этиш чоғида қуйидагиларга алоҳида диққат қилиш лозим:

- қабристонга салом бериб кирилади. қабрни зиёрат учун дарвозадан кириларкан, қабристонда ётган барча мусулмонлар учун "Ассалому алайкум ё аҳлал кубур", яъни: "Салом сизга, эй қабристон аҳли", - деб салом берилади;

- қабрларни зиёрат қилиш суннатдир, чунки пайғамбаримиз: "қабрларни зиёрат қилинг. Бу зиёрат сизга ўлимни эслатади", - деганлар. қабристонга борганда, у ерда ётган майитларнинг аҳволини ўйлаб, улардан ўғит-насихат олиш лозим. Улар ҳам биз сингари бу дунёда яшаганлар, қайғули, шодлик вақтлари бўлган. Вақти келиб, Аллоҳ уларни чақиргач, бу дунё билан видолашганлар. Улар нариги дунёда нима қилаётган эканлар? Биз борганимизда нима қиламиз? Ҳолимиз нечук кечади? қисқа қилиб айтганда, қабристон зиёрати ўлимни ва охиратни хотирлатса, унинг катта фойдаси бўлади.

- қабристонда кимни зиёрат қилинса, уларнинг руҳига ҳамда барча мусулмонларнинг руҳларига бир марта Фотиҳа сураси, уч марта Ихлос сураси ("Қулҳу оллоҳу аҳад") ўқилади. Булардан ташқари Ёсин, Мулк ("Таборақ") суралари ҳам ўқиб бағишлашнинг савоби каттадир.

- қабрларни зиёрат қилиш чоғида Қуръонни қисқароқ тиловат қилинса, турган ҳолда, узунроқ бўлса, ўтириб ўқилади. Мумкин бўлса қиблага юзланиб, бўлмаса майитнинг бош ёки оёқ томонида ўқилади.

- қабрларга шам ёқиш, қабр тошларини ўпиш тўғри бўлмайди.

- қабр устига ўтириш, босиб юриш, қабр рўпарасида намоз ўқиш дуруст эмас.

- қабр йўқолмаслиги учун бош ёки оёқ томонига бирон тош ёки тахта қўйиш мумкин. Лекин чиқими кўп ва жуда кўркам қабртошлар ўрнатиш дуруст бўлмайди.

- қабр зиёрати учун белгиланган бир вақт йўқ. Исталган вақтда зиёрат қилиш мумкин.

- қабрга гул қўйишнинг майитга бирон фойдаси йўқ. Ислом динида қабрларга гул, дарахт, ўтлар экиш мумкин ҳисобланади.

Майитга фойдаси бўлган нарсалар:

- Қуръон ўқиб, савобини майитнинг руҳига бағишлаш;

- майит учун хайри дуо қилиш;

- садақалар, хайрлар улашиб, савобини майитнинг руҳига бағишлаш.

Инсон боласини ўстириш, асраш, тарбиялаш вазифаси оилага, яъни ота-онага топширилган. Оила Аллоҳ амри билан яратилган илоҳий бир мактабдир. Бу мактабнинг ўқитувчилари - ота-она. Инсон боласи бу мактабда ўз олдидаги, миллати, оиласи ва дини олдидаги вазифалар, бурчларни ўрганади. Оилада олинган тарбия инсоннинг диёнатли, ахлоқли ва ҳар томонлама яхши бўлишида катта аҳамиятга эга.

Муборақ китобимиз Қуръони каримда Аллоҳ одамларни ўйланишга буюрган. Оила ҳар қайси миллатнинг кичик бир бўлаги, оила кучли бўлса, миллат ҳам қудратли бўлади. Шунинг учун ислом дини оилага алоҳида эътибор билан қарайди. Пайғамбаримиз бир ҳадисларида: **"Ўйланиш кимнинг қўлидан келса, ўйлансин"**, - деганлар.

Балоғат ёшига етгандан сўнг ўйланиб болаларни тарбиялаш дини ва миллати учун масъулиятли бўлиш имкони бўлган ҳар бир мусулмонга фарздир. Ўйланиш савоб саналади. Ўйланмаган одам савобдан бенасиб қолади. Пайғамбаримиз шундай дейдилар: **"Дин бўйича Аллоҳ учун ўйланган одам динининг ярмисини адо қилган бўлади. Иккинчи ярмиси**

учун Аллоҳга суюнсин, Аллоҳга таянсин".

Никоҳ билан никоҳсиз яшаш ўртасида катта фарқ бор. Никоҳ Аллоҳ буюрган савобли иш бўлгани ҳолда, никоҳсиз икки кишининг бирга яшаши Аллоҳ томонидан қатъий ман этилган ва ҳаром қилинган иш ҳисобланади. Никоҳ динга ва миллатга хизматдир. Никоҳсиз бирга яшаш ўз нафсига ва шайтонга хизматдир. Никоҳ азиз динимизни ва миллатимизни сақлайди, никоҳсиз яшаш диний ва миллий мавжудликни еб тугатади ва буларнинг йўқолишига сабаб бўлади. Шунинг учун Аллоҳ никоҳни фарз, зинони ҳаром қилган.

Никоҳ ҳар бир миллатнинг негизидир. Никоҳ тугаса, миллат ҳам тугайди. Бу бир илоҳий қонундир. Болалар туғилмаса, насл давом этмаса, миллат қандай қилиб давом этсин?

Уйланишни истаган одам дини, миллати ва ўз наслини давом эттириш учун масъулият олишни истаган фидокор кишидир. Уйланган одам ўз нафсидан кўра миллат ва динини афзал кўрган инсондир.

Уйланиш халқ олдида, гувоҳлар ҳузурида амалга оширилади. Уйланиш яширин бир иш бўлмай, аксинча, очиқ ва шарафли бир ишдир.

Уйланган одамлар уйланишнинг диний ва миллий бир воқеа эканлигини унутмайдилар. Бир-бирлари билан яхши яшайдилар. Кичкина масалаларни кучайтириб муаммога айлантормайдилар. қайғу ва шодликларини ўртоқлашиб, бир-бирларига таянч бўладилар. Бир жон, бир тан каби яшайдилар.

Инсон ҳаётида турли воқеалар бўлади. Ёрқин кунлар бўлганидек, ёмғирли, булутли ва қоронғу кунлар ҳам бўлади. Мана шундай вақтларда ҳам сабр этиш билан оила ҳаётини давом эттиришга ҳаракат қиладилар.

- Жума
- Рамазон ва қурбон байрами.
- Ашура куни
- Ражаб, Шаъбон ва Рамазон ойлари
- Рағойиб кечаси
- Мерож кечаси
- Бароат кечаси.
- Қадр кечаси
- Мавлуд кечаси

Динимиздаги энг эзгу кунлардан бири жумадир. Пайғамбаримизнинг ҳадислариг кўра жума ҳайит ва Ашура кунларидан ҳам азизроқдир. Жума куни - муслмонларнинг байрами. Бу куни маълум соатда жамоат билан ўқиладиган жума намози бор. Энг камида ҳафтада бир марта масжидга бориб бу намозни ўқиш, хутба тинглаш муслмонларга фарздир. Сабабсиз жума намозини қолдириш катта гуноҳ саналади.

Жума куни болаларга совғалар олиш, уларни хурсанд қилиш, муҳтожларга, ёрдам бериш, қабрларни зиёрат этиш, ғул таҳорати олиб, янги ва тоза кийимлар кийиб масжидга бориш, қардошлар билан кўришиш диний одатларимиздандир.

Жума баъзи муслмон мамлакатларида дам олиш куни ҳисобланади. Бундан мақсад одамлар жума намозида қатнашиб бу эзгу кундан улушларини олсинлар демакдир. Лекин жума куни яҳудийлардаги шанба ва христианлардаги якшанба куни каби биронта ишни бажариб бўлмайдиган кун эмас. Жума куни Жума намози соатидан бошқа вақтларда иш қилиш мумкин.

Пайғамбаримизнинг ҳадисларига кўра, жума кунида шундай бир соат борки, у соатда қилинган дуоларни Аллоҳ қабул этади. Лекин бу соатнинг қайси вақт эканлиги аён қилинмаган. Бундан мақсад муслмонларни мумкин қадар кун бўйи ибодат қилишга, яхши ва савоб ишларни адо этишга даъватдир.

Одам Ато пайғамбар жума куни яратилган. Шунинг учун инсон зоти яратилган бир кун эзгу кун деб қабул этилган. Бу кунни эъзозлаш, ибодат ва дуолар қилиб, Аллоҳга

миннатдорчилигимизни билдириш ҳар бир мусулмоннинг вазифасидир.

Ҳар бир миллатда диний ва миллий байрамлар бор. Бизнинг динимизда ҳам икки диний байрам бор. Улардан биринчиси Рамазон ойидан сўнг келадиган Ийди Фитр, яъни Рамазон байрамидир. Иккинчиси исломий ойларга кўра Зулҳижжа ойининг 9, 10, 11 ва 12 кунларида қарши олинadиган Ийди Адҳо, яъни қурбон байрамидир.

Байрам кунларида қуёшнинг чиқишидан тахминан бир соат кейин ҳайит намозини ўқиш вожибдир. Пайғамбаримиз бирон марта бўлсин ҳайит намозларини қолдирмаганлар. Шунинг учун ҳайит намозини фарз деган уламолар ҳам бўлган. Бизнинг ҳанафий мазҳабимизда ҳайит намози вожиб, ҳанбалий мазҳабида фарзи кифоядир.

Ҳайит намозига улгурмаган одам унинг ўрнига уйда икки ёки тўрт ракаат нафл намози ўқийди.

Ҳайит намозларига югуриб ва шошилиб бориш макруҳдир. Йўлда юрган вақтда мумкин бўлса такбир ўқилади. Лекин бу такбирлар Рамазон ҳайитида яширин, қурбон ҳайитида ошкора, овоз чиқариб ўқилади.

Пайғамбаримиз замонларида ҳайит намозлари саждагоҳда, мусалло - катта масжидда ўқиларди. Ҳайит куни халқ масжидга сиғишмагани учун намозлар Мадинадаги пайғамбар масжидидан 700 метр узоқдаги бўш бир майдонда ўқилар эди..

Пайғамбаримиз аввало ҳайит намозини ўқитар, сўнг ўринларидан туриб жамоатга ваъз ва насиҳат сўзларини айтардилар. Ҳайит намозида қатнашувчиларнинг сони кўп бўлгани учун хотин-қизлар ўтирган тарафга пайғамбаримизнинг товушлари эшитилмасди, шунинг учун Расулulloҳ (САВ) хотин-қизлар томонига ҳам бориб уларга ҳам ваъз айтар эдилар.

Байрам намозидан сўнг мусулмонлар бир-бирларини ҳайит билан қутлашиб, уйларига қайтишарди.

Байрам кунлари эзгу кунлардир. Бу кунларда қариндошлар, таниш-билишлар билан кўришиш, гаплашмай юрган одамлар билан гаплашиш, беморларни бориб кўриш, маййитларни хайр дуолар билан эсга олиш савобли ишлардан ва диний одатларимиздан саналади.

Ислом тақвимининг биринчи оyi Муҳаррам ойидир. Бу ойнинг 10-куни Ашура кунидир. Бу кун турли воқеалар билан боғлиқ бўлгани учун исломиятда ҳамда исломиятдан аввалги динларда қутлуғ кун деб қабул қилинган.

Ислом ва динлар тарихидаги маълумотлар бўйича Ашура куни бир қатор воқеалар юз берган.

Исроил ўғиллари Ашура куни Фиръавннинг зулмидан қутилиб, шу куни рўза тута бошлаганлар. Мусулмонлар ҳам рамазон рўзаси фарз бўлгунга қадар шу рўзани тутиб келганлар. Рамазон рўзаси фарз қилинган, Ашура кун рўзаси одамларнинг ихтиёрига қолдирилган.

Нух пайғамбарнинг кемаси шу куни тўфондан халос бўлган. Ёқуб пайғамбар ўзининг ўғли Юсуф билан Ашура куни кўришган. Юнус пайғамбар ўзини ютган балиқнинг қорнидан Ашура куни қутулиб чиққан. Одам алайҳиссаломнинг тавбаси ҳам шу куни қабул этилган. Исо алайҳиссалом Ашура куни ўлимдан қутулиб осмонга кўтарилган.

Дуолар, тилаклар қабул этилган ҳамда жуда кўп бало-қазолардан қутулишга сабаб бўлгани учун Ашура байрами қутлуғ бир кун саналади.

Ашура куни хоҳлаган одамлар рўза тутиб савоб оладилар. Шу куни, яъни Муҳаррам ойининг 10-кунида яҳудийлар ҳам рўза тутгани учун пайғамбаримиз **"Сизлар Муҳаррам ойининг 9 ва 10- кунлари рўза тутиб, уларга муҳолафат, яъни қаршилик қилингиз, уларга ўхшамангиз"**, -деганлар. Шу икки куни рўза тутишни маслаҳат берганлар.

Аллоҳ таоло бандаларининг гуноҳларини авф этиш учун турли ойлар, кунлар ва кечалар

яратган. **"Бу вақтларнинг қимматини билиб, мендан авф сўрангиз, сизларни авф этаман"**, - деган. Хусусан, бу вақтларда ибодатларни кўпроқ қилиб, ножўя одатларини ташлаб, яхши одам бўлишга буюрган.

Ислом динида яхши ойлар деб қабул қилинган уч ой бор. Булар ислом тақвимида кўра Ражаб, Шаъбон ва Рамазон ойлари дидир. Пайғамбаримиз бу ойлар ҳақида шундай деганлар: **"Ражаб ойи - Аллоҳнинг ойи, Шаъбон ойи - менинг ойим, Рамазон ойи эса умматимнинг ойдидир"**.

Баъзи мусулмонлар бу учала ойни рўза билан ўтказадилар. Бу рўзага ҳам "Уч ой рўзаси" дейилади. Бу уч ойда баъзи яхши кечалар бор.

- Ражаб ойининг биринчи жума кечаси, Рағойиб кечаси;
- Ражаб ойининг 26-27- кечаси - Меърож кечаси;
- Шаъбон ойининг ўрталарида, 14-15 кечаси, Бароат кечаси

- Рамазон ойининг охирида қадр кечаси. Одамлар бу ойлар ва кечаларнинг қадрини билиб ибодат ва дуо билан, яхши амаллар билан ўтказсалар, катта савоб оладилар. Аллоҳ таоло бу қутлуғ айёмлар ҳурмати учун уларни авф этади, бу дунё ва охирада бахтга эриштиради. Бу ойларни, кечаларни ғафлат, онгсизлик билан ўтказиш ярамайди.

Рағойиб - Аллоҳнинг авф ва раҳмати бандаларига кўпайтириб бериладиган ва дуолар қабул қилинадиган кеча демақдир.

Ражаб ойининг биринчи жума кечаси Рағойиб кечасидир. Пайғамбаримиз бир ҳадисларида шундай марҳамат қиладилар: **"Беш кеча бордирки, у кечаларда қилинган дуолар қайтарилмайди. Бу кечалар шулдир:**

- **Ражаб ойининг биринчи жума кечаси — Рағойиб кечаси;**
- **Шаъбон ойининг 14/15-кечаси - Бароат кечаси;**
- **Пайшанба кечасидан бошланадиган жума кечаси;**
- **Рамазон ҳайити кечаси;**
- **қурбон ҳайити кечаси"**.

Аллоҳ маъносиз ва кераксиз бирон нарсани яратмагай. Бу кун ва кечаларнинг биз билмаган жуда кўп ҳикматлари бор. Бу кечаларда имконимиз борича ибодатларимизни, дуоларимизни қилиб, тавбаларимизни кўпайтиришимиз, ножўя ва ёмон ишлардан узоқ бўлишга интилишимиз зарур. Масалан:

- қилинган гуноҳларга тавба қилиниб, Аллоҳдан авф сўралади;
- қазо намозлари ўқилади;
- муҳтожларга ёрдам кўрсатилади, садақалар тарқатилади;
- хатмлар ва дуолар билан майитлар хотирланади;
- ҳадялар билан болалар хурсанд қилинади;
- ота-она, туғишганлар, қариндошларни зиёрат қилинади, телефон ва хатлар орқали бу яхши кечалар билан муборакбод қилинади.

- ўзимиз, оиламиз, болаларимиз ва барча мусулмон қардошларимиз учун хайр-дуолар қилинади.

Ражаб ойининг 26/27-кечаси Меърож кечасидир. Меърож кечасида пайғамбаримиз осмонга кўтарилиб, Аллоҳ билан сўзлашганлар, беш вақт намоз шу кечада фарз қилинган-Меърож Аллоҳга яқинликнинг энг юксак даражасидир.

Меърож пайғамбаримизнинг энг катта мўъжизаларидан бири саналади. Мўъжиза пайғамбарликнинг шартидир. Аллоҳга ва пайғамбарга ишонган киши мўъжизага ҳам ишонади.

Меърож ҳодисаси қуйидагича бўлган: Милодий 621 йили бир кечаси пайғамбаримиз намоздан сўнг Каъбада ибодат қилиб турган ёки Каъба деворига суяниб ўтирган вақтларида Жаброил фаришта келиб ул зотга шундай дейди: **"Эй Муҳаммад, Аллоҳ таоло ҳеч кимга насиб этмаган шарафни сизга насиб қилди. Сизни ҳузурига чақиряпти"**. Шундан сўнг

Жаброил пайғамбаримиз ҳазрати Муҳаммад (САВ)ни Каъбадан қуддус шаҳридаги Масжиди Ақсога етказидади.

Қуръонда бу воқеа шундай баён қилинади: **"(Оллоҳ) бир кеча, Ўз бандаси (Муҳаммад)ни -унга оят-мўъжизаларини кўрсатиш учун (Маккадаги) Масжиди ал-Ҳарамдан (қуддусдаги) Биз атрофини баракатли қилиб қўйган Масжиди-ал Ақсога сайр қилдирган (барча айбу нуқсондан) пок зотдир. Дарҳақиқат, у эшитгувчи, кўргувчи зотдир"**. ("Исро" сураси, 1-оят).

Пайғамбаримиз қуддус шаҳрига, яъни Байтул муқаддасга борганларидан сўнг, Масжиди Ақсода икки ракаат намоз ўқиганлар. Бу сафарнинг шу ергача бўлган қисмига Исро дейилади.

Шундан сўнг пайғамбаримизнинг осмонга чиқишлари бошланади. Жаброил фаришта билан осмоннинг 1-қаватидан 7-қаватига кўтариладилар. 7-қаватдан сўнг Судратул Мунтаҳа деган жойга берадилар. Бу ерга етиб келгач Жаброил фаришта пайғамбаримизга шундай дейди: **"Бизлардан ҳар биримизнинг белгиланган бир чегарамиз бор. Менинг чегарам шу ерда тугайди, бундан илгари борсам, ҳалок бўламан. Сиз Аллоҳнинг меҳмонисиз, Аллоҳ сизни чақирган. Сиз одамларга раҳмат бўларак юборилган бир пайғамбарсиз. Сиз борурсиз"**. Шундай деганидан сўнг пайғамбаримиз билан Жаброил фаришта айрилишадилар. Пайғамбаримиз бундан кейинги сафарлари ҳақида шундай ҳикоя қиладилар: **"Жаброил мени қолдириб кетгач, қўрқа бошладим. Шу вақт Раббимнинг овозини эшитдим. Аллоҳ менга шундай деди: "Эй Муҳаммад, мен билан сўзлаш!" "Мен гапиришга бирон сўз ҳам топа олмадим. Лекин Аллоҳ менга илҳом берди ва мен шундай дедим!" Ё Раббий! Тил билан, жасад билан, мол билан қилган ибодатларимнинг барчаси ҳам сен учундир". Аллоҳ пайғамбаримизга деди: "Ё Расулulloҳ, салом ва Аллоҳнинг раҳмати ва баракоти сенга бўлсин!" Мен ҳам дедим: "Салом бизга ва Аллоҳнинг эзгу бандаларига бўлсин"**.

Бу юзма-юз сўзлашувдан кейин Арши Аълода, осмоннинг юқори қаватида фаришталар бир овоздан таниқли сўзни ўқидилар, Аллоҳнинг борлиги ва бирлигига, ҳазрати Муҳаммад Аллоҳнинг бандаси ва элчиси эканлигига шоҳидлик келтирдилар. Намозларда ўқиладиган "Аттаҳият" дуоси мана шу - Аллоҳ билан пайғамбаримизнинг сўзлашуvidан келиб чиққан бир дуодир.

Айтилганидек, пайғамбаримиз Меърож кечасида умматлари, Ўзига ишонган барча мусулмонлар учун Аллоҳдан авф сўрадилар, **"Умматим, умматим"** деб йиғладилар ва умматлари учун ҳам Аллоҳдан Меърож тиладилар. **"Ё Раббий, Меърож мўъжизаси билан мени неъматлантирдинг. Умматим учун ҳам шундай бир неъмат тилар эдим"**, - деганларида, Жаноби Ҳақ: **"Намоз мўминнинг меърожидур"**, - деб марҳамат қилди. Бунинг маъноси шуки, одамлар намозларини тўла-тўқис адо қилсалар, улар ҳам пайғамбаримизнинг меърожлари каби юксак даражаларга эришадилар ва кўпгина савобларга мушарраф бўладилар.

Меърож кечаси пайғамбаримизга уч нарса ҳадя қилинди:

- беш вақт намоз фарз қилинди;
- "Бақара" сурасининг охириги икки ояти (285-286 оятлар) "Аманар расулу" нозил бўлди;
- пайғамбаримизга қиёмат кунида уммати учун шафоат салоҳияти берилди, яъни қиёмат кунида пайғамбаримиз гуноҳкор мусулмонларга ёрдам бериб, уларни азобдан қутқазадилар.

Бароат - бурчдан ва жазодан қутулиш демақдир. Шунга кўра Бароат кечаси гуноҳлардан қутулиш демақдир. Бароат сўзи бир бурчни ёки қарзимизни тўлаган вақтда бизга қайтарилган қоғоз маъносида ҳам ишлатилади. Шунга мувофиқ — Бароат кечаси гуноҳлардан қутулиш қоғозининг ёзилган ва бизга топширилган кеча демақдир.

Шаъбон ойининг 14/15-кечаси Бароат кечаси бўлади. Ислом уламоларининг айтишларича, қадр кечасидан кейин энг яхши кеча Бароат кечасидир. Чунки Қуръони карим биринчи мартаба

Бароат кечасида дунё юзасига туширилган ва қадр кечасида пайғамбаримизга туширила бошлаган. Қуръонда Аллоҳ шундай марҳамат қилади: **"Ҳо, мим. Очиқ-равшан китобга - Қуръонга қасамки, албатта Биз уни бир муборак - Баракотли кечада нозил қилдик. Дарҳақиқат, Биз (инсонларни ушбу Қуръон билан охират азобидан) огоҳлантирувчи бўлдик. У (кеча)да барча пухта-аниқ иш(лар) айрилур (белгиланур)"** ("Духон" сураси, 1-4-оятлар).

Пайғамбаримиз бу кеча тўғрисида хотинлари ҳазрати Ойша билан сўзлашган вақтларида шундай деган эканлар: **"Мана бу кеча Шаъбон ойининг ўртасидаги Бароат кечасидир. Бу кечада Аллоҳ Бани Кали қабиласи қўйларининг сони қадар кишиларни жаҳаннамдан озод айлайди. Лекин бу кечада Аллоҳга шерик қилувчиларга, мусулмон қардошига нисбатан гина-кудурат сақлаган ва душманлик қилганларга, туғишганлари, қардошлари билан яхши бўлмаганларга ва улар билан алоқани узганларга, одам ўлдирганларга, ота-онасига қарши борувчиларга, ичкилик ичувчиларга илтифот қилмайди".**

Бошқа бир ҳадисда пайғамбаримиз: "Бароат сиз учун яхши фурсатдир, ғаниматдир. Чунки аниқланган бир кечадир. Шаъбон ойининг 14/15-кечасидир. қадр кечаси Бароат кечасидан улуғроқ бўлса-да, қайси кеча эканлиги белгили эмас. Бу кечаси кўпроқ ибодат қилинг, қилмасангиз, қиёмат кунида ўкинаси", - деган эканлар.

Айтилганидек, одамларнинг бир йиллик бароатлари ёзилиб, фаришталарга топширилади. Яъни кечаси бир йил ичида барча махлуқотнинг, барча мавжудотларнинг ризқлари, бойлик ва муҳтожлик ҳоллари, бу дунёга алоқадор даражалари, шу йил ичида туғиладиган ҳамда вафот бўладиган одамлар — ҳаммаси шу кечада белгиланади.

Бароат кечасида намоз ўқиш, дуо қилиш, маййитлар учун хатмлар ўқиш тавсия қилинади. Бундан бошқа Бароат кунини рўза билан ўтказиш ҳам пайғамбаримизнинг суннатларидир.

Пайғамбаримиз Бароат кечасининг улуғлигини таъкидлайдиган бошқа бир ҳадисларида шундай дейдилар: "Шаъбон ойининг 14/15- кечасини, (Бароат кечасини) ибодат билан ўтказинг. Кундузи рўза тутинг. Чунки бу кеча Аллоҳ таоло қуёш чиқишига қадар оламга раҳмат назари, раҳмат кўзи билан қарайди ва: "Авф сўровчи йўқми, уни авф этаман. Ризқ сўровчи йўқми, уни ризқлантираман. Бемор ва дардли одам йўқми, шифосини бераман. Бундан бошқа қандай тилаклари бўлса сўрасинлар, бераман", - дейди. Бу ҳол қуёш чуққунга қадар давом этади".

Пайғамбаримиз айтганларига қараганда, Бароат кечаси дуолар ва тилаклар қайтарилмайдиган бир кеча. Бу муборак кечада, мумкин қадар ўзимиз, оиламиз, болаларимиз, миллатимиз учун дуо қилиб, Аллоҳдан бу дунё ва охират бахтини сўрашимиз керак.

Қадр - жуда қимматли, жуда ҳурматли демакдир.

Бу кечада қадрли бир китобни қадрли бир фаришта орқали қадрли бир умматга туширилган. Шунинг учун бу кечага қадр кечаси дейилган.

Ислом оламида ойлар орасида Рамазон ойи, кунлар орасида жума куни, кечалар орасида қадр кечаси энг муборак ва энг муқаддас вақтлар деб қабул қилинган. **"Қадр кечаси минг ойдан ҳам хайрлироқ"** ("Қадр" сураси, 3-оят) бўлгани учун барча кунлардан ва кечалардан қимматли ва аҳамиятлидир.

Минг ойнинг маъноси мусулмонларнинг бу кечада минг ойлик ибодат савобини олишларини англатади. қадр кечасини кунлар ва ойлар билан қиёслаб бўлмайди. Бу кечада кечадан эртага қадар биз билмаган қанча ҳикмат ва савоб бор.

"Қадр" сурасидаги оятлардан англашиладики, бу кечада фаришталар ва Жаброил алайҳиссалом ер юзига тушадилар. Ер юзида миллионларча мусулмоннинг чин кўнгилдан Аллоҳга берилиб ибодат ва дуо қилаётганини кўрадилар. қиёмат кунида ибодат қилаётган бу мусулмонларга гувоҳ бўладилар. Бу кеча шундай муборак ва эзгу кечадирки, осмонда

яшовчилар ерда яшовчиларга суқланиб боқадилар.

қадр кечаси Рамазон ойининг охириги 10 куни орасидадир. қадр кечасининг қайси кеча эканлиги аниқ қилиб белгиланмаган. Ислом уламолари пайғамбаримизнинг баъзи ҳадисларига асосланиб, Рамазоннинг 26/27-кечаси деб қабул қилишган. Пайғамбаримизнинг саҳобаларидан Убай ибни Каъб: "Онт ичиб айтаманки, қадр кечаси Рамазоннинг 26/27-кечасидир", - дейди.

Бу тўғрида пайғамбаримизнинг турли ҳадислари бор. Бир ҳадисларида Расулуллоҳ (САВ) шундай дейдилар: **"Қадр кечасини Рамазоннинг охириги ўн куни орасида, хусусан тоқ кечалардан изланг"**.

Аслини олганда, пайғамбаримиз қадр кечаси қачон эканлигини балки билгандирлар. Лекин бу кеча яширин бўлиб қолишининг ўзига хос турли ҳикматлари бор. Бундан мақсад Рамазондаги ҳар бир кечани қадр кечаси тарзида ибодат билан ўтказишга ундашдир. Пайғамбаримиз Рамазон ойида ибодат ва дуоларини кўпайтирар, хусусан Рамазоннинг охириги ўн кунида жуда оз ухлаб, туну кун ибодат қилар эдилар. Муслмонлар ҳам бу ўн кунда мумкин қадар яхшиликларини ва ибодатларини кўпайтириб адо этсинлар, деб қадр кечаси яширин тутилган.

Ҳазрати Ойша пайғамбаримиздан сўрагандилар: "Ё Расулуллоҳ, қадр кечасига эришсам, қандай дуо қиламан?" Пайғамбаримиз: **"Оллоҳумма иннака афу фун туқиббул авфи фауфу анни"**, ("Аллоҳим, сен буюк авф этувчисан. Авф этишни ҳам яратгансан. Мени ҳам авф айла, ё раббий") **деб дуо қилгил**", - дедилар.

Қадр кечасини қадрли қилган икки муҳим воқеа бор:

- Ҳазрати Муҳаммад (САВ)нинг пайғамбарлик бурчи шу кечадан бошланган.
- қутлуғ китобимиз Қуръон биринчи бор шу кечаси нозил қилина бошлаган.

Минг ойдан ҳам хайрлироқ бўлган бу кечани ғафлат билан ўтказиш катта хатодир. Йилда бир марта келадиган бу кечани ибодатлар, дуолар, зикрлар, тавбалар билан ўтказиш лозим.

Пайғамбаримиз бир ҳадисларида шундай марҳамат қилганлар: **"Ким Аллоҳга ишониб ва савобини Аллоҳдан кутиб қадр кечасини ибодат билан ўтказса, у кишининг қилган гуноҳлари кечиради"**.

Мавлуд - туғилиш вақти ёки туғилган кун демакдир.

Ислом оламида бу кунга Мавлудин Наби, яъни пайғамбарнинг туғилган кунлари дейилади. Бу кун барча муслмон мамлакатларида катта шодлик билан кутиб олинади.

Пайғамбаримиз ҳазрати Муҳаммад (САВ) араб ойларига кўра Рабиул аввал ойининг 11-кечасидан 12-кунига ўтар кечаси, тун ўртасидан сўнг Макка шаҳрида туғилдилар. Тўлиқ 63 йил яшадилар ва яна шу ойнинг шу кунида вафот этдилар. Яъни, пайғамбаримизнинг туғилган ва вафот этган кунлари бир кундадир.

Пайғамбаримиз Ҳазрати Муҳаммад (САВ) 571 милодий йили Амина исмли онадан ва Абдуллоҳ исмли отадан туғилдилар. Оталари пайғамбаримиз туғилмасларидан икки ой аввал, оналари ҳам пайғамбаримиз олти ёшлик чоғларида вафот этдилар. Яъни, пайғамбаримиз олти ёшларида етим бўлиб қолдилар. Саккиз ёшларигача боболари Абдулмуталлиб., 25 ёшларига қадар амакилари Абу Толиб пайғамбаримизни асрадилар. 25 ёшга етганларида Хадича онамизга уйландилар. Бу никоҳдан икки ўғил ва тўрт қиз, жами 6 бола туғилди. 40 ёшга етганларида ҳазрати Муҳаммад (САВ) пайғамбар бўлдилар ва бу шарафли вазифани 23 йил бажардилар. Пайғамбаримиз 63 ёшларида Мадина шаҳрида вафот этдилар.

Дунёдаги энг оғир нарсалардан бири одамларни тарбия қилишдир. Бирон темирни, бирон тахтани, бирон қоғозни истаганингизча қўллай оласиз. Чунки улар сизга қаршилиқ қилмайдилар. Лекин одамларни ўзгартиришга киришсангиз, уларнинг динга мос келмайдиган урф-одатларини, эътиқодларини, фикрларини алмаштиришга тутинсангиз, доимо қарши бўлишади, сиз билан уришишади, тортишишади. Ҳатто сизга душман бўлиб қолишади. Одамларга ҳақ ва ҳақиқатни англашиш, тўғри йўлни кўрсатиш енгил иш эмас.

Мана пайғамбаримиз 23 йил давомида ўжар ва нодон бир халқ билан олишдилар. Араблар бутларга, оловга, тошларга ва тоғларга топинардилар, барчалари ҳам эътиқод заифлиги ичида яшашарди. Бир-бирлари билан тўхтовсиз уришишар, одам ўлдиришни баҳодирлик деб билишарди. Ўғрилар, таловчилар, ҳийлакорлар ва қароқчилар мамлакатнинг энг машҳур кишилари эди. Заиф ва қашшоқлар, мискинларнинг аҳволи ғоят заиф эди. Пайғамбаримиз ҳазрати Муҳаммад (САВ) шундай бир миллат орасига пайғамбар қилиб юборилдилар. Аллоҳнинг амр ва таъқиқларини одамларга англата бошлагач, барчалари пайғамбаримизга душман бўлиб қолдилар. Яҳудийлар, христианлар, бутга ва оловга топинувчилар, шоирлар, адабиётчилар, сеҳрчилар, ҳатто пайғамбаримизнинг яқин қариндошлари ва баъзи амакилари ҳам душман бўлдилар. Бу одамлар пайғамбаримизга ва мусулмонларга қарши қаттиқ зулмлар ва ёмонликлар қилдилар. Баъзи мусулмонларни ўлдириб, шаҳид этдилар.

Бу оғир аҳволга чидай олмаган мусулмонлар икки мартаба Ҳабашистонга кўчишга мажбур бўлдилар. Лекин пайғамбаримиз ва саҳобалари умидсизликка тушмадилар, мусулмонлар сони борган сари орта борди.

Пайғамбаримиз 13 йил Маккада Исломиятни тушунтириш ва тарқатишга ҳаракат қилдилар. Лекин, маккаликлар жуда жоҳил одамлар бўлганлари учун динлари, урф-одатларини алмаштиришга кўнмай, "Биз ота-боболаримиз йўлидан юрамиз", - дейишарди.

Мадина халқи Макка халқига қараганда шафқатлироқ, юмшоқ кўнгилли эди. Улардан баъзи кишилар гуруҳ-гуруҳ бўлиб Маккага келиб мусулмон бўлишганди. Бу мадиналик мусулмонлар пайғамбаримизни ва маккалик мусулмонларни чақириб туришарди. Охири маккалик мусулмонлар милодий 622 йилда бор молларини Маккада қолдириб Мадинага кўчдилар. Пайғамбаримиз Мадинада масжидлар, мадрасалар солдирдилар, дин ва ўқитиш ишларига катта аҳамият бердилар.

Ислом тарихчиларининг ёзишларича, у вақтда Мадинадаги мусулмонлар сони (болалар билан) 1500 киши эди. Яъни 13 йил ичида 1500 киши исломиятни қабул қилган эди, Пайғамбаримиз Мадинада ўн йил яшадилар. Бу ўн йил ичида бир неча марта Макка кофирлари билан жанг қилдилар. Ҳар сафар Аллоҳнинг ёрдами билан уларни енгдилар. 630 йили Макка ишғол қилинди. Макка олингандан сўнг исломият жуда тез тарқалиб кетди. Эски душманликлар тугади. Одамлар бир-бирлари билан дўст ва қардош бўлиб тотувликда ва тенгликда яшадилар. Бу нодон ва ўжар халқ 23 йилда дунёнинг энг маданий миллати ҳолига келди. Пайғамбаримиз уларни шундай тарбия қилдилар, улар орасидаги аҳиллик, дўстлик инсоният тарихида ҳеч қачон кўрилмаган эди.

Пайғамбаримиз замонида яшаган ва Ислом динига катта хизмат кўрсатган бу кишиларга саҳобалар, яъни пайғамбаримизнинг дўстлари дейилди. Саҳобалар Қуръонда ва пайғамбар ҳадисларида мақталган кишилардир.

Пайғамбаримиз ўлишларини сезиб қайғураётган дўстлари, саҳобаларига шундай дегандилар: **"Дунёда уммати орасида мангу яшаган ҳеч бир пайғамбар йўқдир. Мен ҳам сизнинг ораларингиздан кетаман. Сиз билан жаннатда, Кавсар сувининг бўйида кўришамиз. Жаннатда мен билан учрашишни истаган одамлар қўлларини ва тилларини гуноҳдан тортсинлар"**.

Бир киши пайғамбаримиздан сўраган эди: "Ё Расулуллрх! қиёмат қачон бўлади?" Пайғамбаримиз дедилар: **"Қиёмат учун нима ҳозирладинг?"** У киши: "Мен фарзлардан бошқа жуда ҳам кўп намоз ўқиганим, рўза тутиб, садақалар улашганим йўқ. Лекин Аллоҳни ва сизни жуда яхши кўраман", - деди. У вақт пайғамбаримиз: **"Одам севгани билан бўлади"**, - деб жавоб қайтарганлар.

Пайғамбаримизнинг саҳобалари ҳазрати Анас шундай дейди: **"Мусулмонларнинг бу ҳадисни эшитган чоғдаги шодлик ҳоллари каби ҳолатни умримда иккинчи бор кўрмадим"**.

Пайғамбаримиз вафотларидан олдин айтгандилар: **"Мендан бу дунёни тилайсанми ё"**

охиратними?", - деб сўралди. Мен охиратни танладим". Ҳазрати Муҳаммад (САВ) барча вазифаларини тўла-тўқис адо этганларидан сўнг 632 милодий йилда ҳаёт билан видолашиб, мангулик мамлакатига кўчдилар.

Биз ҳам пайғамбаримиз ҳазрати Муҳаммад (САВ)ни севганимиз учун ҳар йили ул зотнинг туғилган кунларини, Мавлуд байрамини шодлик билан қарши оламиз.